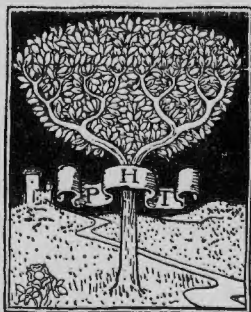

PERSONHISTORISK TIDSKRIFT

UTGIVEN AV

PERSONHISTORISKA SAMFUNDET

GENOM

BERTIL BROOMÉ

1959

ÅRGÅNG 57 · HÄFTE 1—2

INNEHÅLL

	Sid.
Kanslirådet EINAR HEDIN, Stockholm:	
Diplomaten Carl Fleetwood och hans dagbok. III. Chef för utrikesdepartementets politiska avdelning 1889—1892. 2. 1891—1892	1—38
Professor GOTTFRID CARLSSON, Lund:	
Junker Mauritius Sture. Ett medeltidsgenealogiskt problem	39—43
Arkivarie JAN LIEDGREN, Stockholm:	
Folke Magnussons gåvobrev till sin hustru Kristina Magnusdotter, hans sätesgård Åby och hans släkt	44—53
Kyrkoherde MAGNUS COLLMAR, Rönninge:	
Ätten Hjort av Vilsta	54—95
Docent BERTIL BROOMÉ, Stockholm:	
Autografsamlingar	96

DIPLOMATEN

CARL FLEETWOOD OCH HANS DAGBOK

AV EINAR HEDIN

III.

Chef för utrikesdepartementets politiska avdelning
1889—1892

2. 1891—1892

Uppsatsen utgiven med anslag från Längmanska kulturfonden.

Carl Fleetwoods dagbok för januari 1891 innehåller många upplysningar om släktbjudningar, middagar, baler, soaréer m. m. Societetslivet florerade, och Fleetwood var en flitig, ehuru i regel föga entusiastisk deltagare. Nyårsvisiterna skildras sålunda: »Första Januari springer hela världen rundt om i staden och ger bort visitkort. Man råkar sina bästa vänner på gatan, önskar dem godt nytt år — och ögonblicket derpå ringer man på hos deras portvakt och aflemnar ett par vikta kort.» Den 4 januari var Fleetwood på middag hos excellensen Åkerhielm, som var en mycket underhållande värd. »Åkerhielm var vid sitt briljanta lynne — anekdoterna och qvickheterna haglade så att det gick rundt i hufvudet.» Hos franske ministern Millet förekom det soaréer om torsdagarna. Den som gavs den 22 januari, fick beröm, då den musik, som där utfördes, ej var »salongspinoreskap. Fru Millet spelade med vanligt mästerskap... Den, som tog qvällens ära, var hr Erik Scholander,¹ som sjöng Fredmans epistlar, franska, spanska och italienska visor sjelf ackompanjerande sig på mandolin. Rösten var kanhända icke så mycket att tala om, men föredraget var en artists och på samma gång en natursångares. Mitt intryck af aftonen var det, att jag för en gång icke längtade efter slutet.» Om en soaré hos Castenskjolds skrev han den 24 bl. a.: »Dansades. Herrskapet Newton figurerade mot hvarandra — han som en björn, och hon såg ut som en häst, som höll på att gifva sig i sken.» Vid en middag hos ryske ministern Schischkin var maten icke jämförlig med vinerna, »hvilket hade till

¹ Bör väl vara Sven Scholander, den kände vissångaren.

följd, att en eller annan af herrarne kunnat vara litet mindre monterad». Efter denna middag tillbragte Fleetwood natten på Innocensen. »Det var som vanligt en vacker och varm tillställning, som räckte en bit fram mot morgonen, innan ordensdignitärernas souper var öfverstökad.»²

I dagboken för den 28 januari berättar Fleetwood på ett dråpligt sätt om uppsägningen av handelstraktaten med Spanien. Man hade väntat sig, att detta skulle ske från spansk sida, men vissheten där-om började i elfte timmen på att rubbas hos vederbörande. »Det var dem också en lättnad, när Potestad,³ pomaderad och iförd en jetteulster, idag kom för att verkställa uppsägningen. Det är att observera, att spanska beskickningen sedan flera dagar mottagit befallningen härom men fastän de hafva ingenting att göra, hafva hvarken Potestad eller Guëll⁴ orkat med att sätta ned på papper de tre eller fyra rader, som behöfdes för ändamålet. I sammanhang med uppsägningen begärde spanske Ministern att man om möjligt ville skaffa honom ett exemplar af traktaten, ty han visste icke hvad som stod i den.» Fleetwood behandlar också uppsägningen från fransk sida av handelstraktaten med Frankrike och kritiserar Lewenhaupts tillvägagångssätt i denna fråga.⁵

Beträffande utrikesbudgeten antecknar Fleetwood den 10 januari, att norska regeringen i sitt utlåtande framhållit, att därest en ministerplats skulle indragas, den i Bryssel och Haag lämpligast syntes kunna ifrågakomma. Detta förslag fann stöd hos utrikesministern, som skrev ett förslag till protokoll i ämnet. Ett animerat meningsutbyte utspann sig mellan Fleetwood och Gyldenstolpe, vilken försvarade indragningspolitiken, varemot den förre framhöll, att det vore utrikesministerns plikt att tillse, att utrikes angelägenheterna bleve på ett tillfredsställande sätt skötta. »För min del kunde jag icke begripa, hur det skulle tillgå om han sjelf beröfvade sig sina agenter.» Utrikesministerns tilltänkta förklaring om lämpligheten av att indraga beskickningen i Bryssel och Haag blev emellertid inställd i sista stund. Enligt vad Fleetwood upplyser den 12 januari, var det norska statsrådsavdelningen i Stockholm, som trädde räddande emellan. »Excellensen Gram framhöll med allt fog för Lewenhaupt att, då ännu icke frågan om indragning af den ifrågavarande Beskickningen kommit på dagordningen, fanns det intet som helst skäl,

² Dagboken 31 jan.

³ Spanske ministern i Stockholm.

⁴ Spanske legationssekreteraren i Stockholm.

⁵ Dagboken 30 jan.

för att han skulle väcka den.» Fleetwood uppskattade i hög grad statsminister Grams ingripande i denna sak. »Gram har vid detta som vid ett par andra tillfällen visat sig kunna se saker och ting från en icke blott partisynpunkt, och hvad som är mera i nuvarande opportunistiska tider se frågor från en högre synpunkt än det ögonblickliga behovets.»

I mitten av januari blev Fleetwood anmodad att följa med konungen på dennes snart förestående resa till Kristiania. Av familjeskäl var han ej entusiastisk för resan. Men om han såge den ur rent politisk synpunkt, erbjöde den mycket stort intresse, och han trodde, att han skulle draga av den all nytta och behållning, den kunde giva. »Det är under detta Konungens uppehåll i Christiania, som frågan om de diplomatiska ärendena skall ordnas — åtminstone för Norges del — och att se de dermed förbundna händelserna på nära håll blir kanhända mera lärorikt än uppbyggligt.»⁶

Ett förslag till riksaktsändring rörande den ministeriella konseljens sammansättning tillstyrktes i januari av den norska Stangska högerministären och den Åkerhielmska ministären. I detta ändringsförslag, som framför allt avsåg att stärka Norges inflytande genom ökat medlemsantal av norska statsråd i ministeriella konseljen, lämnades frågan om utrikesministerns nationalitet öppen.⁷ Denna fråga väntades för Norges del bli aktuell under Oskar II:s vistelse i Kristiania.

Då Fleetwood ansåg, att han före avresan borde anmäla sig hos H. Maj:t, gick han den 28 januari upp till slottet och bad kabinetskammarherre G. A. Bråkenhielm fråga konungen, om denne hade några befallningar att giva honom. Innan han gick, omtalade han sin avsikt för Gyldenstolpe, »som förklarade, att jag icke hade der att göra och att det bara var för att ställa mig in hos Kongl. Maj:t». Fleetwood svarade, att han »föredrog att vara på god fot med Högstendensamme, när vi i alla fall skulle vara dagligen tillsammans, och att jag helst ville vara en règle med honom, hvilket jag icke ansåg mig vara, om jag bara följde med på hans tåg, därför att mina föregångare gjort det». Det är tydligt, att Fleetwood förstod sig bättre på att behandla kung Oskar än Gyldenstolpe. Att konungen uppskattade den förstnämndes artighet, visade sig redan följande dag, var-

⁶ Dagboken 14 jan.

⁷ S. J. Boëthius, Sveriges historia till våra dagar, 13. Oskar II (1925), s. 145 f. Erik O. Löfgren, Sveriges historia genom tiderna, Oskar II (1948), s. 537 f.

om Fleetwood berättar i fortsättningen. »Efter att två nätter i rad hafva kommit i säng efter kl 3, låg jag ljufligen i säng kl 1/2 10 [29 januari], när ordonnans kom med kallelse till Slottet kl 10.15. Hur det var mig möjligt att vara där 5 minuter för[e] klockslaget är egentligen märkvärdigt, men det lyckades.» Han blev ytterst hjärtligt mottagen. »Konungen sade mig, att det var honom ett särskildt nöje att hafva mig med.» Därefter övergick han till »en längre konversation eller snarare föredrag om allehanda in- och utländska politiska förhållanden. Hufvudsaken var likväl frågan om de ministeriella ärenden. Någon visshet om framgången af det förslag, som skall framläggas, erkände han sig icke hafva, men han hoppades, att man genom bearbetningar åt alla håll skulle kunna lyckas dermed... Hvad han närmast tycktes frukta, var, att det enskilda initiativet hos en riksdags- eller storthingsman skulle förstöra spelet. Det 'ordnande' af den diplomatiska frågan, som nu förestår, betraktade Kungen som kröningen af hvad han kallar sin 'norska politik', och som han anser det vara sitt verk, att man är, der man är, ser han saken med all den sangvinism, som ligger i hans lynne.»⁸ Det var naturligtvis till fördel för Fleetwood att i förväg, inför resan till Norge, få del av Oskar II:s planer, förhoppningar och farhågor i frågan om de ministeriella ärendena.

Det kungliga tåget, på vilket bland andra medföljde prins Eugen och excellensen Lewenhaupt, avgick den 1 februari och anlände till Kristiania följande dag. I dagboken antecknar Fleetwood den 2: »Vid ankomsten till Christiania voro som vanligt folkmassorna i rörelse men emot vanligheten hurrades det icke. Det var tyst som i Stockholm.»

Stortinget öppnades den 3 februari. »Regalierne, mantlarne och hela den svenska historiska ståten saknades. Här är det icke Stortinget, som kommer till Kungen utan tvärtom. Så mycket som kunde göras ut af situationen, var emellertid gjordt, och den kungliga processionen var både lång och grann.» Trontalet var enligt Fleetwoods mening övermåttan långt. Passagen om de »diplomatiska Sager» återger han in extenso. Utrikesministerns närvaro ansåg han icke behaglig. »Under nuvarande slitningar är han 'den svenske udenrigsminister' och att allra mest vid ett tillfälle som detta hafva honom med är att alltför onödigt såra en susceptibilitet, som kan vara onödig, men som existerar och därför icke bör stötas.»⁹

⁸ Dagboken 29 jan.

⁹ Dagboken 3 febr.

Fleetwoods ställning i Kristiania var, enligt vad han skrev i dagboken den 5 februari, full av svårigheter genom att han måste tjäna två herrar, konungen och utrikesministern, och riskerade att »råka ut för den enes onåd och tillochmed för begges». Lewenhaupt ålade honom att skriftligen göra alla meddelanden till slottet. »Jag kunde naturligtvis icke annat än lyda, men jag [kunde] icke heller underlåta att omnämna, att det skriftliga berodde på befallning.» Lewenhaupts åsikt var, att han medföljde kungen och Fleetwood honom. Slutet blev emellertid, att Fleetwood skulle »betraktas som medföljande Konungen, i det att Högstdensamme idag skickat efter mig och dervid tillkännagifvit sin önskan, att jag hvar dag skall infinna mig på Slottet klockan 1 — d. v. s. göra affärerna först och äta déjeuner sedan». Genom denna konungens befallning hade svårigheterna med kungen minskats men med Lewenhaupt ökats — konstaterade Fleetwood — »och ökats i en betydande grad först och främst derigenom att mycket kommer att gå Hans Excellens alldeles förbi, och dernäst emedan han gjort allt hvad i hans förmåga stått för att undvika hvad som skett». Fleetwood ansåg det vara »bäst, som det är, ty jag tror nästan, att Kungen räcker längre än Lewenhauptska régimen».¹⁰

Förslaget om ändringar i riksakten framlades för stortinget den 4 februari. Från första början väckte det starkt motstånd i Norge. Redan den 7 skrev Fleetwood härom i dagboken: »Det låter sig icke förneka, att det börjar se allt mörkare ut för en lösning af frågan om de ministeriela ärendena på den nu föreslagna grundvalen... hvart man vänder sig, hör man, att förslaget är dödfödt... stämningen är sådan, att mycket få personer våga öppet taga dess försvär. Knappast satt i sjön är förslaget redan ett sjunkande fartyg.» Hur konung Oskar uppfattade situationen, meddelar Fleetwood i fortsättningen. »Kungen gör sig knappast längre några illusioner. Han beklagar hvad som sker, förutspår olyckor af det men säger, det enda han kan säga, att han gjort hvad han kunnat.» Den norska pressdiskussionen gällde uteslutande frågan om utrikesministerns nationalitet. Fleetwood förmodade, att hela förslaget skulle falla på denna fråga. Då det ej stod uttryckligen, att han kunde vara svensk eller norrman, hade det sunda förnuftet dragit den slutsatsen, att han fortfarande skulle vara svensk. En sak började göra Fleetwood ängslig, nämligen att den enda verkan av förslaget skulle bli att giva ökad fart åt agitationen för egen norsk utrikesminister. Be-

¹⁰ L. stannade i Kristiania till den 15 febr. (Dagboken s. d.)

träffande kungens irritation över presspolemiken nämner Fleetwood särskilt, att en artikel i Nya Dagligt Allehanda väckt hans missnöje. Tidningen hade kritiserat Oskar II:s diktamen i frågan om ministeriella ärenden, och konungen ville med anledning härav låta införa en »kort men skarp» artikel i Post Tidningen. Då han nämnde detta för Fleetwood, svarade denne mycket diplomatiskt, att han var fullkomligt enig med honom i sak men att enligt hans underdåniga och uppriktiga mening vore icke ögonblicket inne att sätta det på tryck i Sveriges officiella tidning. »H. M. gaf så mycket med sig», tillägger Fleetwood, »att han förklarade sig skola tänka ytterligare på saken: jag antar det betyder, att den kommer i glemmebogen, men annars kommer jag att än en gång taga bladet från munnen.»¹¹

Fleetwoods farhågor för det kungliga förslagens öde besannades, sedan någon tid förflutit. Den 20 februari antecknade han i dagboken: »Den politiska situationen har helt plötsligt börjat att se oroande ut.» Det »rene» vänsterpartiet i stortinget väntades föreslå en dagordning, som skulle gå ut på att man frånsade sig all delaktighet i förslaget. Den bebådade dagordningen i fråga om ministeriella ärenden framlades av stortingsman C. C. Berner och föranledde debatt, varvid denne och statsminister Emil Stang voro huvudtalare. Förslaget till dagordning antogs den 23 med 59 röster mot 55. Följden härav var, att ministären Stang anhöll om avsked. Sedan Berner fått konungens uppdrag att bilda regering men avböjt, lämnades uppdraget till den rena vänsterns ledare rektor Johannes Steen. Den 6 mars fick ministären Stang sitt avsked och efterträddes av den Steenska regeringen.¹²

Fleetwood, som till följd av sin ställning var väl initierad i vad som tilldrog sig, antecknade i sin dagbok händelseutvecklingen alltifrån krisens början och till ministerskiftet den 6 mars och anknöt därtill ofta egna reflexioner. Dessutom rapporterade han om tilldragelserna till Åkerhielm, Lewenhaupt och Gyldenstolpe samt — på konungens befallning — till kronprins Gustav.¹³ Han ogillade konung Oskars försök att påverka stortingsmän i politisk väg och han ansåg, att denne borde stå över partierna.¹⁴ Vid en fest på slot-

¹¹ Ett annat exempel på konungens benägenhet att i denna fråga söka kontakt med pressen anför F. i dagboken 15 febr. Oskar II hade då berättat för F., att han inspirerat en artikel i Göteborgs Handels- och Sjöfarts Tidning. Han hade sålunda haft framgång i sitt försök att påverka tidningen.

¹² Dagboken 7 mars.

¹³ Koncepten till dessa skrivelser och handbrev ingå i dagboken.

¹⁴ Dagboken 19/2.

tet den 11 februari iakttog han, att konungen slog sig ned hos Berner. I dagboken skrev han härom samma dag: »Det var knappast ett samtal ty, såvidt jag kunde se, var Berner så godt som hela tiden åhöraren. Jag antar, att det hela var en temligen gagnlös föreläsning i politisk ortodoxi. Att H. M. aldrig kan lära sig, att en konstitutionel monarks uppgift är att höra på men icke att tala sjelf.» Den 20 februari skrev han, att konungen med häftighet talat med stortingsman Liljedahl om »de diplomatiska Sager». Då denne förklarade, att han icke kunde gå in på förslaget, blev kung Oskar mycket missnöjd och talade om den otacksamhet, som visades honom. I detta sammanhang tillade Fleetwood: »Konungen förlorar i prestige och den sak, Han tror sig försvara, på samma gång. Jag fruktar, att Majestätets konversationer i salongshörn med enskilda storthingsmän betydligt komplicerar situationen.» Det förefaller, som hans övertalningsförsök emellanåt hade motsatt effekt än den åsyftade. Ätminstone var Fleetwood av den meningen, då han den 3 mars skrev i dagboken: »Numera kan man anse det för temligen gifvet, att det är de kungliga öfvertalningsförsöken, som kommit flera af de moderata venstermännen att kasta sig i Steens och Berners i stället för i Stangs armar.» Då utgången hängde på ett fåtal röster i stortinget, var det i så fall ödesdigert för den sak, som konungen kämpade för, att han försökte påverka de tveksamma politikerna inom den moderata vänstern.

Det är ej att undra på att konung Oskar, som från början hoppats på framgång för den föreslagna riksaktsändringen och trodde, att han därigenom skulle förvärva norrmännens erkänsla, tog motgången mycket hårt. »Det går Kungen djupt till hjertat, hvad han kallar norska folkets otacksamhet», skrev Fleetwood i dagboken den 22 februari. Han berättar, att han tillbragte hela förmiddagen och större delen av natten på slottet och att kungen befann sig i en mycket tryckt sinnesstämning. Stang hade sagt honom, att voteringen i stortinget skulle komma att gå regeringen emot och att han bleve nödsakad att då begära sitt avsked. I sällskap med Fleetwood hade konung Oskar vandrat upp och ned genom salongerna. »När situationen är mycket allvarlig, håller han en om halsen och man måste bära upp nästan hela hans tyngd.»

För sin egen del ansåg Fleetwood, enligt vad han antecknade i dagboken den 21 februari, att krisen icke kunde undvikas. Skillnaden mellan vad som varit och den situation, som väntades uppkomma, vore »att förhållandet till Sverige nu för första gången spelar den öppet erkända första rolen i komedien. Det är första

gången en norsk regering faller på unionen, och det är äfven första gången, som den norska separatismen visat sig utan någonsomhelst förklädnad eller åtminstone i en kostym à la Kraka. Från och med nu, då venstern kastat masken, gäller striden helt enkelt unionens vara eller icke-vara. Den har börjats i dag; den kommer antagligen att räcka några år — och hvilken utgång den får kan ännu ingen människa ana». Den 4 mars skrev han, att man gick med stora steg mot den unionella krisen. »Såvidt jag nu kan se, bör seklet icke hafva hunnit sitt slut, innan krisen är genomgången, men hvem kan ens gissningsvis säga, hurudant dess slut kommer att blifva?» Skulle denna fråga kunna lösas på ett gott och tillfredsställande vis, måste initiativet enligt hans mening tagas från Sverige. »Dertill fordras i sin ordning att vid rodret i Sverige skola sitta andra, mera klarseende personer, än de, som nu sitta i högsätena... För unionens skull behöfver man mer än någonsin en statsman, men... vi hafva inga; det högsta man nu för tiden kommer till är parti-gängaren.»

Det visade sig vara stora svårigheter för Steen att få den nya ministären till stånd. Konungen torde ha hyst en svag förhoppning, att han skulle misslyckas. I så fall skulle kung Oskar igen vända sig till Berner. Många av de av Steen tillfrågade vänstermännen vägrade att ingå i ministären. Här om skriver Fleetwood maliciöst den 4 mars: »Sjukligheten inom partiet tycktes vara stor; de, som icke kunna uppgifva giltiga politiska afsägelsegrunder, hafva samt och synnerligen 'daarlig Helbred' — för dålig helsa för att gå in i statsrådet men tillräckligt god för att stanna i Stortinget.» När Steen äntligen lyckades bilda en ministär, var den tagen ur den rena vänsterns led. De moderata vänstermännen hade avböjt att delta.¹⁵

I dagboken för den 15 februari skildrar Fleetwood en svensk konselj med efterföljande supé, som ägde rum på Kristiania slott dagen förut. Närvarande voro utom konungen Lewenhaupt, statsråden von Essen, Groll och Östergren. De tre sistnämnda hade nyligen anlänt till staden. Dessutom var Fleetwood med som protokollförare. Statsrådets klädedräkt, frack, vit halsduk och kommendörsband, föranledde Oskar II att ge dem en »skarp upptuktelse — banden skulle varit borta och halsduken skulle varit svart». Fleetwood hade varit nog förståndig att i förväg »inhemta Majestetets Nådiga vilja i den

¹⁵ Dagboken 5 mars. Berner var medlem av statsrådsavdelningen i Stockholm

högvigtiga toilettfrågan». Konseljen upptogs av frågan om Luleå—Ofoten-banan samt lägre militära utnämningar.

Till supén voro även de norska statsministrarna Stang och Gram inbjudna. »Den intressanta delen af aftonen började först när man kommit in i biljardrummet och fått cigarrerna tända.» Konungen önskade åstadkomma ett slags bekantskap mellan de svenska statsråden och Stang. Fleetwoods iakttagelser rörande denna samvaro förtjäna att återges in extenso. Det förvånade honom, vilken reserverad hållning de svenska statsråden intogo. »Undantagandes Essen, som har hofvanan af ålder, voro de kanhända äfven smått generade i den kongliga närvaron; jag har svårt att förklara mig möjligheten deraf, men jag har alltför ofta sett och icke minst i afton, att några andetag hofatmosfer beröfva tillochmed ganska framstående och oberoende personer en betydlig del af deras själfständighet . . . Jag har aldrig haft så klart, hvilket djupt misstroende mot broderriket råder hos den nuvarande svenska Regeringen . . . Groll förrådde denna misstänksamhet genom de frågor, han framstälde. Östergren satt tyst, hörde på och skref upp i minnet.» Som en kontrast mot de svenska statsrådets otillgänglighet utmålar Fleetwood Stangs sällskaplighet. Han skötte sig helt enkelt överlägset. »Det lugn och den godmodighet, hvarmed han yttrade sig, måste hafva verkat väl äfven på de mest förstockade. Hvad han sade, föll aldrig ned till det politiska föredraget eller den politiska öfvertalningen — det var helt enkelt konversation, i hvilken han förstod att inlägga just det, som borde sägas till *de* herrarne, men med en sällsynt förmåga att undvika att gifva uttalandena den tydliga karakteren af att vara afsedda för de närvarande åhörarne.»

Trots att politiken först och främst upptog Fleetwoods tid och intresse, hann han också med att ägna sig åt sällskapslivet och trivdes ypperligt därmed, som han skrev till Bildt den 20 februari.¹⁶ »Menniskorna äro ytterst vänliga och förekommande och lika svårhandterliga norrmännen äro i politik, lika angenäma kunna de vara i sällskapslivet. Jag går så godt som ur hus i hus och, der man bemötes med idel älskvärdhet, är det ingen konst att vara älskvärd tillbaka. Jag har helsningar att framföra från långt flera än jag minnes och vet namnet på; . . .» Hur överdådigt det kunde gå till hos förmögna norrmän framgår av vad han skrev om en fest hos generalkonsul Chr. Christophersen. »Hans middag var god, hans vinkällare öfver beröm och hans många tal skäligen dåliga. Så grund-

¹⁶ Brevet ingår i dagboken.

liga middagar som i Christiania får man visst ingenstädes i världen. Hos Christophersen bör jag hafva fått fjorton eller femton olika sorters vin.» Man förstår Fleetwoods hjärtesuck: »... jag är på väg att gifva upp andan af idel välfägnad.»¹⁷

En middag hos affärsmannen och donatorn Thorvald Meyer »var helt enkelt storartad. Ett magnifikt hus med ett tafvelgalleri, som representerar en liten förmögenhet, ett bord, som var dukadt efter konstens regler, och en menu, som höll rätta medelvägen mellan det präktiga och den goda smaken». Världens person tecknas sympatiskt av Fleetwood. »Thorvald Meyer är en typ — en gammal man, som känner sitt värde, som är lika god med hvem det vara må, men icke på det modernt-plebejiska aggressiva viset; en man, som sitter med en stor förmögenhet, men som icke sitter på sina penningpåsar.»¹⁸

Bland bemärkta norrmän, som Fleetwood blev bekant med, kan även nämnas historikern Yngvar Nielsen. Om honom skriver han i dagboken den 27 februari. »Han är en intressant och angenäm människa; typen för en politisk agitator och folktalare, en man, som tror på det absoluta i politik och tillochmed i konservativ politik.» På en supé samma dag hos professor Sternersen trivdes Fleetwood utmärkt i akademiska kretsar. »Jag träffade der ett stort sällskap af professorer och embetsmän — af renaste högerfärg. Det är den sortens tillställningar, på hvilka jag icke bjudes i Stockholm, och på hvilka jag därför, när tillfället någon gång bjudes, roar mig så mycket mer. Det är en njutning och en hvila att ibland få tala om annat än klädningar och societetssqvaller.» I dagboken den 28 karakteriserar Fleetwood några av hovpersonalen. Bland dem, han där prisar, befann sig förste hovmarskalken Theodor Christian Brun Frölich. Han »har använts i många befattningar och skött dem alla med takt och begåfning. Han är en angenäm sällskapsmänniska och dertill en person, som utan att synas gjort både Kungen och landet stora tjänster». Över huvud taget ansåg Fleetwood, att Norge var rikare än Sverige på individualiteter. »Den sociala öfverklassnivån står bra mycket lägre, men man finner istället en ojemnförligt mycket större omvexling i typerna.»¹⁹

Efter ett samtal med kung Oskar i den aktuella frågan om ministeriella ärenden den 7 februari övergick denne till att för Fleetwood

¹⁷ Dagboken 24 febr.

¹⁸ Dagboken 25 febr.

¹⁹ Dagboken 18 febr.

läsa upp ett parti ur sina memoarer, vilka handlade om de politiska tilldragelserna i Sverige 1884—89. Detta var ytterligare ett tecken på att Fleetwood åtnjöt konungens bevågenhet. Vad han i memoarerna kritiserar är, att Oskar tillskriver sig själv mera än vad historien sanningsenligt kan tillerkänna hans personliga initiativ. »Detta torde emellertid förklaras deraf, att han till den grad och så öfvertygadt betraktar sina rådgifvare som sina organ, att han anser deras gerningar endast och allenast vara hans. Det kommer sig också af den orsak, att han tager så liflig del i allt hvad riksstyrelsen angår, att han i någon mån haft sin hand med i nästan allt hvad som tilldragit sig. För honom är 'jag' bona fide detsamma, som kallas i dagligt tal Kongl. Majts Regering.» På det hela taget kände Fleetwood sig sympatiskt stämd mot memoarverket och trodde, att det skulle få stor betydelse i framtiden. »Hvad som framförallt slog mig med förvåning vid läsningen af dem, var deras lugna och objektiva ton, så olik deras författare i öfrigt. Han har icke skattat åt det pikanta, som efter 50 år är lika med det skandalösa, och fast han talat om många, har han verkligen icke talat illa om någon. Det är kanhända osäkert, om hans memoarer komma att ändra historiens och efterverldens dom öfver hans gerning, men de komma troligen att förvärfva honom deras sympathi.»²⁰ Det är naturligtvis av stort intresse att erfara den i samtidens historia väl förtrogne Fleetwoods omdöme om Oskar II:s memoarer, vilka först då 50 år förflutit efter konungens död skola göras tillgängliga för forskningen.

Konung Oskar och prins Eugen med uppvaktning, Fleetwood m. fl. avreste från Kristiania den 6 mars på eftermiddagen och anlände till Stockholm följande dag på morgonen.²¹

Kort efter hemkomsten — den 9 mars — var Fleetwood middagsgäst på slottet. Middagen gavs till ära för generalen greve Wedel, som å tyske kejsarens vägnar överlämnat ett exemplar av en bok om dennes norska resor. Fleetwood berättar i dagboken s. d., att han »var föremål för den högsta kongl. nåden, ända derhän att Drottningen både länge och väl underhöll sig med mig. Under middagen drack Kungen med mig och lät skålen åtföljas af ett högt 'tack'». Konungens tacksamhet berodde väl närmast på uppskattning av Fleetwoods medverkan under vistelsen i Norge. Gyldenstolpe, som ej var väl anskrivnen på högsta ort, »behandlades som luft; ingen af

²⁰ Dagboken 7 febr.

²¹ Dagboken 7 mars. Post- och Inrikes Tidningar s. d.

kungligheten hvarken helsade eller talade med honom». Vid ett annat tillfälle — den 13 september — uttalade kung Oskar till Fleetwood sina bekymmer över den norska politikens utveckling. »Det gjorde mig ondt att finna», skriver denne i dagboken s. d., »hur verkligen nedböjd han var af den nuvarande situationen och dess svårigheter. Han yttrade sig i en så fullkomligt hopplös ton, att man var tvungen tala litet mod och litet förhoppning i honom. Jag har mer än en gång haft intrycket, att han ibland söker att framkalla just något sådant för att dermed stärka sig; det är ett psykologiskt mycket vanligt förhållande hos personer, som hafva snarare intuitionen än känslan af egen svaghet.» Konungen vände sig sålunda till Fleetwood för att få tröst i bekymren och tillråddes av denne att uppträda med kraft i den norska politiken.

Ministerbefattningen i Madrid, till vilkens innehavare den 14 november 1890 utsetts Huitfeldt,²² blev ånyo ledig genom dennes oförmödade död genom slaganfall²³ den 21 april 1891. I dagboken s. d. ger Fleetwood honom ett vackert, personligt färgat eftermäle, varav följande må återgivas. »Jag står till honom i en tacksamhetsskuld, som öfverlever honom, för den välvilja, han visade mig vid början af min bana, för den vänskap, jag fått röna af honom under dess fortsättning. Som medlem af den carrière, han tillhört, sörjer jag att från den se bortryckt en af dess få dugande förmågor; som vän sörjer jag menniskan — och då jag i tankarna säger honom farväl, vet jag, att han kommer att lefva i en för mig kär hågkomst.»

Frågan om vem som skulle bli Huitfeldts efterträdare omfattades på många håll med livligt intresse, då spritfrågan fortfarande var aktuell och den 22 april var föremål för riksdagsdebatt, varvid S. A. Hedin utsatte utrikesministern för skarp kritik.²⁴ Dessutom väntades inom en ej alltför avlägsen framtid förhandlingar med Spanien om handelstraktat, i vilken fråga Norge var särskilt intresserat. Fleetwood berättar i dagboken utförligt om spekulationer och önskemål, som voro å bane om denna betydelsefulla ministerposts besättande. Redan den 21 april blev han å L. O. Smiths vägnar tillfrågad av dennes måg, H. Lagerbjelke, om han ville åtaga sig befattningen. »Anledningen till steget var, att Huitfeldt upprepade gånger, och sist när han skildes från Smith, hade sagt honom att, fölle han

²² Jfr PHT 1958, s. 6 f.

²³ Fleetwoods koncept till brev till C. Bildt 28 april. Konceptet finns i dagboken.

²⁴ Dagboken 22 april.

ifrån, funnes ingen annan än jag, som kunde fortsätta saken.» Fleetwood svarade emellertid undvikande och aktade sig att inlåta sig med Smith.²⁵ Den 24 maj skrev han i dagboken, att Smith fortfar »med sin man och man emellan agitation för min kandidatur».

Det fanns emellertid också andra kandidater och aspiranter till befattningen. Fleetwood uppger i dagboken den 24 april, att Gyldenstolpe ville ha ministerposten. Han tillägger misstroget: »Finge han platsen, skulle den antagligen komma att blifva honom för tung. Han har hvarken hufvud, kunskaper eller energi för att mästra dess anspråk . . .» Själv ansåg Fleetwood det ganska sannolikt, att han inom sex månader vore antingen kabinettssekreterare eller minister i Madrid. Statsminister Åkerhielm, som Fleetwood råkade den 25, hade planer på att skicka Gyldenstolpe till Madrid och göra Fleetwood till kabinettssekreterare. Kungen och Åkerhielm vore eniga om att skicka bort Gyldenstolpe.²⁶ Till C. Bildt skrev Fleetwood den 28, att han personligen hade mer än ett viktigt skäl för att önska en snabb lösning, i vilken riktning som helst men allra helst med platsens bortgivande åt Gyldenstolpe.²⁷ Hans mening var naturligtvis, att han själv då skulle bli dennes efterträdare som kabinettssekreterare. Om Gyldenstolpes kandidatur till ministerposten skrev Fleetwood i dagboken den 26 maj: »Han står ju närmast till platsen och betraktas allmänt i Stockholm som dess innehafvare. Hans rival anses vara jag.» Lewenhaupts kandidat till ministerposten torde, liksom förra gången, då Huitfeldt blev utnämnd, ha varit generalkonsuln i Helsingfors, Björnstierna, vilken han skriftligen frågade, om han ville mottaga platsen.²⁸

Efter någon tid framfördes från norskt håll en kandidat till ministerposten, nämligen Wedel Jarlsberg. Utrikesministerns ställning till detta förslag antog Fleetwood vara följande: »Eftersom norska regeringen önskar det, är Lewenhaupt naturligtvis färdig att ratificera förslaget.» Fleetwood undrade, om ministerns för utrikes ärendena svenska kolleger skulle acceptera förslaget. Han hyste icke till dem det förtroendet, att han vågade besvara frågan med nej.²⁹ Till en början opponerade sig G. Åkerhielm mot förslaget, »men det är

²⁵ Dagboken 21 april.

²⁶ Dagboken 25 april.

²⁷ Konzeptet till brevet finns i dagboken.

²⁸ Dagboken 24 april. Jfr PHT 1958, s. 6.

²⁹ Dagboken 5 maj.

mer än tvifvelaktigt om denna opposition kommer att fortsättas efter det buller, 'tala svenska med norrmännen' lyckats göra». ³⁰

Själv var Fleetwood bestämt emot förslaget och hoppades, att det av en eller annan anledning skulle »ramla ikull». Han harmades över att norske statsministern i Stockholm O. A. Blehr avlätit en skrivelse till Lewenhaupt, vari han meddelade, att norska regeringen beslutat uppställa Wedel såsom kandidat till ministerplatsen i Madrid, och vari han (Blehr) tillkännagav sig skola komma att påyrka Wedels utnämning. Fleetwoods indignation tar sig starka uttryck. »Så långt har man kommit, att norska regeringen officiellt och oombedd icke blott föreslår men påyrkar sin kandidats utnämning till en ministerplats; så långt har man också kommit, att utrikesministern tagit emot en dylik skrivelse.» ³¹

Slutet blev, att Wedel den 1 juni utnämndes till minister i Madrid. I dagboken uttalar sig Fleetwood mycket misstroget om Wedels personlighet. Blev utnämningen av, hade denne för sin snabba karriär att tacka icke sin förtjänst men väl politiskt vingel, skrev Fleetwood den 26 maj. Därmed menade han nog förmåga att hålla sig väl med den norska radikala regeringen. »Utnämnd till minister i Madrid på de vilkor, hvarunder han skulle blifva det, är han skyldig att lösa uppgiften eller också stupar han . . . Jag håller ett misslyckande för så mycket mera möjligt som Wedel, i trots af all sin savoir-faire och sin skicklighet i middagspolitiken, är löst gods, och som han saknar både den arbetsförmåga och de kunskaper, hvilka platsen i Madrid i detta ögonblick kräver af sin innehafvare. Jag har aldrig satt Wedel högt som begåfning, men jag har deremot städse ansett honom ega instinkten att gå rätta vägen. Han är nu ifrån den, och det kan hända för alltid.» Vid ett sammanträffande mellan Fleetwood och Wedel kom utnämningen på tal, och den senare förklarade då, att han icke vore Steens protégé och att han på intet vis kunde antastas för vänsterkurtis. Inom vänstern betraktades han icke som vänsterman utan som neutral. »I hans ögon betyder det visst en ställning öfver partierna; i vensterns deremot antagligen, att han hör till den sortens folk, som kan användas och låter sig användas alltefter behof.» Med tanke på att Wedel möjligen senare hade utsikter att bli norsk statsminister i Stockholm skrev Fleetwood i fortsättningen: »Jag förstår mer än väl, att det för Steen

³⁰ Yttrande av Akerhielm 3 maj, vilket föranledde hans avgång från statsministerämbetet 10 juli. Boëthius, Sveriges historia till våra dagar, 13, s. 148. Dagboken 10 maj.

³¹ Dagboken 5 och 24 maj.

och konsorter kan förefalla önskvärdt att förgylla upp sig med en karl som Wedel; jag tror icke, att Stang vare sig behöfver eller vill det.»³²

Wedel, som hörde till Fleetwoods vänner sedan tidigare år, hade av denne i dagboken prisats för sin gästfrihet och sitt goda kamratskap.³³ Detta hindrar dock ej, att han kunde ha skäl till att ifrågasätta hans kompetens till den då krävande ministerposten i Madrid, särskilt i jämförelse med Huitfeldt, och möjligen misstänka honom för att ställa sig in hos den radikala norska regeringen. Dock är det måhända icke uteslutet, att Fleetwoods indignation också bottnade i att han ansåg, att Wedel gått i vägen för honom själv och omintetgjort han aspirationer på kabinetssekreterarbefattningen.

I unionsfrågan, som under år 1891 i hög grad upptog Fleetwoods tid och intresse, klagade han över den svenska regeringens vacklande hållning. »I stället borde man försöka intaga en bestämd hållning; säga Norge, att vi äro hågade att gå till det möjligas yttersta gränser för att uppfylla dess billiga anspråk — erkänna tillochmed att dessa anspråk äro riktiga i hufvudsak, men tillägga att, lika färdig man är att göra upp affären i sin helhet, lika obenägen är man, att behandla den plockvis; framförallt är det *en* princip, man håller på och vill upprätthålla, den om unionens bestånd. Det måste sluta illa, om man fortsätter på den nu inslagna vägen — göra eftergifter utan att derigenom erhålla utsigt till en definitiv uppgörelse och att göra eftergifternas storlek derjemte beroende af pretentionernas. På det viset arbetar man separatismen helt enkelt i händerna.»³⁴

Ehuru Fleetwood önskade en fastare hållning av svenska regeringen gentemot de norska radikalerna och norska statsrådsavdelningen i Stockholm, var han ej heller nöjd med den behandling, som de norska statsråden på sina håll utsattes för i det svenska societetslivet. På en bal i slottets pelarsal den 13 april iakttog han att statsminister Blehr och statsrådet Berner »bemöttes på ett illa doldt ohöfligt vis. Jag förstår mer än väl», tillägger Fleetwood, »att sådana personer som dessa herrar icke kunna vara gratissimæ personæ i de höga svenska hof och byråkratikretsarne, men jag beklagar, att det mottagande, de röna, endast kommer att stärka deras naturliga motvilja för 'storsvensken', och jag förutser, att de små stygn,

³² Dagboken 8 juni. Den sista meningens senare del gäller ett eventuellt medlemskap av en högerregering under Stang.

³³ PHT 1957, s. 16.

³⁴ Dagboken 8 april.

som gifvas dessa herrars egenkärlek och fåfånga, komme att hämnas sig i politiken». På en bal följande dag hos danske ministern Hegermann-Lindencrone upptäckte han Blehr i ett hörn av ett sidorum, där han stod och såg på, »alldeles som den sortens personer, hvilka inbjudas af ett eller annat särskildt skäl och fastän de icke passa i ramen med det öfriga sällskapet. Blehr ser icke illa ut, och hade han suttit i en moderat vensterregering i stället för i en 'ren', skulle han kanhända kunnat göra en ganska god figur här i Stockholm». Så stark var animositeten mot »régimen» inom de kretsar, där han rörde sig.³⁵ Vid läsningen av Fleetwoods framställning av de norska statsrådets behandling i de stockholmska societetskretsarna erinrar man sig dennes tidigare skildring av svenska statsråds reserverade hållning i Kristiania mot Stang, vilken dock var högerman.³⁶

De av Fleetwood nämnda balerna föranleddes av besök av danska kronprinsparet jämte prins Kristian och prinsessan Louise. Om detta besök skrev han, att 13—16 april »hafva varit dagar och nätter, under hvilka man icke haft någonsomhelst hvila eller ro till följd af den rad af festligheter, som förorsakats». Friherrinnan Fleetwood hedrades på slottsbalen med att dansa kotiljong med kronprins Fredrik, »som fortfar att vara hennes ifrige beundrare».³⁷ Fleetwood var anbefalld att vara prinsessan Louises kavaljer i samma kotiljong. »Hon skulle hafva en kavaljer med en viss rang och ett visst anseende och, som jag ansågs hafva dessa kvalifikationer, fäste man sig icke vid de egenskaper, som fattades mig som dansmästare.» Det är ej att undra på att Fleetwood, som ej var stark till hälsan, kände sig trött efter alla festligheter. Han skrev härom: »Det är hög tid att nu göra ett slut på festligheterna och krafterna äro icke ett outtömligt Golconda. Mina börja att taga slut och Claras hafva visst redan blifvit uttömda.»³⁸

Fleetwoods kritik av den svenska ministären för undfallenhet i unionsfrågan riktade sig i främsta rummet mot utrikesministern. Den 20 maj skrev han i dagboken: »Det ges ingenting, som norska statsrådsafdelningen önskar, som icke Lewenhaupt är färdig att uppfylla och hans svenska kolleger villiga att godkänna.» I fortsättningen bemöter han regeringens uppfattning, att de eftergifter, som göras, äro rent formella. »Med det lilla faktiska innehåll, som unionen har, är hvarje eftergift i det formela, som betecknar den — låt vara —

³⁵ Dagboken 13—16 april.

³⁶ Jfr ovan s. 9.

³⁷ Jfr PHT 1957, s. 28.

³⁸ Dagboken 13—16 april.

icke befintliga enheten, ett dödsslag mot föreningen. Skall unionen icke gå under, är det endast och allenast på vilkor, att det, som är unionens uttryck, bevaras oförändradt midt under de nuvarande stormarna — med andra ord, att fanan icke sänkes. Det är emellertid den, man dag för dag klipper en bit af, så att det snart icke finnes något kvar af den.» Särskilt gällde det de Förenade rikenas ingående av överenskommelser med främmande makter och de norska anspråken på att dessa skulle utfärdas i två exemplar, vilket Fleetwood ansåg som ett attentat mot unionen. Hur fullmakt skulle utfärdas för de svenska och norska ombuden vid postkongressen i Wien, var också föremål för stridigheter.

Den 17 juni antecknar Fleetwood i dagboken: »Idag har norska venstern vunnit sin stora seger i principfrågan om afslutandet med främmande makter af särskilda öfverenskommelser för Norge; det är nemligen idag, som telegraföfverenskommelsen med Danmark afslutats i tre exemplar: ett för Sverige, ett för Norge och ett för Danmark.»³⁹ Enligt Fleetwoods uppfattning gick den svenska politiken och i synnerhet Lewenhaupts ut på att komma ifrån dagens svårigheter utan att så mycket som tänka på en morgondag. Han fann sin ställning plågsam, då han måste handla mot sin övertygelse, och genom att vara inblandad i politiken ådrog han sig ett visst ansvar därför. Hans önskan var att få komma bort från departementet och bli minister någonstädes i utlandet. Kabinettssekreterarskapet frestade honom knappast under nuvarande förhållanden. Såsom ytterligare belysande för hans ställning i departementet och känsla av vantrevnad må nämnas, vad han skrev i dagboken den 29 maj: »Det finnes knappast något, jag skrifver i Departementet, som jag icke af alla krafter protesterar emot.» Han ansåg sig underkastad andlig tortyr, som tog av honom allt mod och alla förhoppningar, att arbetet kunde föra någon nytta med sig. I brev till C. Bildt den 10 oktober klagade han över sin skeva ställning: »Och min position blir icke behagligare derigenom, att jag skall vara pennan åt Excellensen i nästan allt hvad han gör i unionelt afseende och som jag ogillar, så jag vore färdig skrika det på taken.»⁴⁰ Med kännedom om Fleetwoods självständiga läggning kan man ta för givet, att han ej för sin chef dolde sin uppfattning om den svenska politiken i unionsfrågan.

³⁹ Jfr R. Omang, Den norsk-svenske union og folkeretten. Historisk Tidsskrift, Oslo 1953, s. 506.

⁴⁰ Konceptet till brevet finns i dagboken.

Bland exempel på svensk undfallenhet för norska yrkanden må följande också nämnas, som Fleetwood anför i dagboken den 18 juni. Det gällde ratifikation av huvudakten och deklarationen vid antislaverikongressen i Bryssel. Enligt Fleetwoods mening hörde frågan »påtagligen till antalet af dem, som enligt Regeringsformen böra afgöras i ministeriel konselj, och detta var också det tillvägagående, som svenska statsrådet önskade. Blehr och kolleger hafva emellertid satt sig deremot, och följaktligen kommer saken att föredragas i sammansatt statsråd». Att Fleetwood omnämnde fallet berodde icke på att det var enastående utan på motsatsen. »Så som praxis utvecklats sedan Lewenhaupt och Blehr ingingo bolag, har den ministeriela konseljen i sjelfva verket upphört att existera annat än för utnämningsfrågor, tjenstledigheter och fullmakter. I min tanke kan det icke vara grundlagsenligt att under hand sätta en paragraf i regeringsformen ur tillämpning på afsedt vis, och det är emellertid hvad som nu hör till ordningen för dagen.» Genom att denna paragraf — n:o 11 — sattes ur bruk skulle norska regeringen vinna det inflytande på ärendenas avgörande, som man påstode sig sakna. Fleetwood ansåg, att sammansatt statsråd vore en alltför tung apparat för att lämpa sig att i krigstid bevara hemligheter i t. ex. alliansfrågor.

Under Gyldenstolpes långvariga frånvaro från departementet under sommaren och hösten skötte Fleetwood kabinetssekreterarbefattningen 15 juli—30 september 1891. Han fick då tillfälle att meritera sig ytterligare på denna viktiga post. Själv ansåg han, att han »med temlig framgång lyckats lotsa mig igenom de svårigheter, hvarpå sommarmånaderna bjödo». Tydligt uppskattades han för sin duglighet av utrikesministern. Denne hade »fått vanan att handla med mig öfver Gyldenstolpes hufvud».⁴¹ Det var ju också ett bevis på uppskattning, att Fleetwood var betrodd med att föra pennan i vad som skrevs i unionsfrågan, låt vara att innehållet ej överensstämde med hans egen åsikt i frågan.

När E. G. Boströms kandidatur till statsministerämbetet efter Åkerhielms väntade avgång alltmär trädde i förgrunden, skrev Fleetwood i dagboken den 30 juni, att ministären genom Boströms inträde skulle få en politisk karaktär, som den numera nästan saknade, men han kände sig icke säker på om dennes placering i spetsen för regeringen skulle stärka dess ställning i riksdagen. Han trodde, att an-

⁴¹ Dagboken 8 okt. Jfr vad F. skrev om sin tjänstgöring som kab.-sekr. 1890. PHT 1958, s. 9.

greppen, som riktades mot Åkerhielm, skulle med ökad kraft upptagas mot Boström. Beträffande dennes ställning i unionsfrågan ansåg han det knappast troligt, att han skulle komma att visa den eftergivenhet för norska fordringar, som vore lösen på högre ort, d. v. s. konung Oskar. Fleetwood kände Boström väl sedan sommaren 1890, då han med familj bott på Kopparnäs, som hörde till Östanås ägor.⁴² Han uppskattade honom, om än ej reservationslöst, som politiker, och väntade av honom mera motståndskraft mot de norska anspråken än som eljest fanns hos ministärens medlemmar. På dagen för statsministerskiftet — den 10 juli⁴³ — skrev han i dagboken: »Med Boström kommer antagligen det vacklande och osäkra i regeringen att försvinna. Den mannen vet både hvad han vill, och hur han vill. Återstår att se, om han har den sjelfkontrollen, som behöfves för att hålla det förra inom det rimligas gränser, och för hvad angår det senare går tillväga med klokhets och saktmod.» Vad han befarade hos honom var brist på moderation. Han anmärkte också på det absoluta i hans åsikter och ändå mera i hans yttranden.

I fortsättningen figurerar Boström ofta i Fleetwoods dagbok. Tydligt hyste den nye statsministern stort förtroende för denne och samtalade ofta med honom, gärna i politiska frågor, särskilt sådana, som gällde utrikesdepartementet. Den 4 augusti berättar Fleetwood om en längre tête-à-tête med Boström, som bjöd på middag på Hasselbacken. »Från kl 5 till kl 10 hinner man tala om många saker, helst om man är ostörd af tredje man.» Hans intryck av den nye statsministern var, att han skulle komma att allvarligt bemöda sig att fylla sin plats på ett lojalt och moderat sätt. Han tyckte sig iaktta en viss förändring i hans yttranden i politiska ämnen i jämförelse med tidigare. »De protektionistiska grundsatserna tyckes han emellertid ingalunda hågad att uppgifva, ehuru om jag jemnför hvad han sagt idag med hvad han sade för ett år sedan, han icke längre intar samma prononcerade och hardt när intra[n]sigeanta hållning . . . I den norska frågan tycktes Boström ännu icke hafva kommit till någon bestämd uppfattning.» Själv passade Fleetwood på att berätta för statsministern om ett yttrande av Blehr till två i utrikesdepartementet anställda normän, Woxen och von Ditten, »att det för ögonblicket endast rådde tvekan, om det norska utrikesdepartementet skulle förläggas i Christiania eller Stockholm». Såsom vikarierande chef för departe-

⁴² Jfr PHT 1958, s 11.

⁴³ S. Lewenhaupt, Staternas främste, 1925, s. 5.

mentet ägde Boström stor förmåga att sätta sig in i maskineriet, antecknar Fleetwood i dagboken den 23 augusti.

Efter ett samtal med Boström den 14 september skrev Fleetwood emellertid den 16, att denne »icke ännu fått synen på norska frågans verkliga innebörd». Och han tillade: »Naturligt nog existerar för den nuvarande statsministern knappast något annat än den genuint svenska politiken — horisonten i andra kammaren slutar ju vid riksgränsen, der den icke tillochmed slutar vid den egna hemmansdelens rämärken.» Fleetwood hade hoppats, att svenska regeringen skulle slå in på en ny unionspolitik, »hvars man Lewenhaupt aldrig kunde blifva». Han hade velat se denne avlägsnad från utrikesministerposten och ersatt med någon annan »hvemsomhelst blott han varit platsen mera vuxen», och han klandrade Boström för att så ej skett. Ehuru denne ej gillade Lewenhaupt,⁴⁴ ville han tydligen ej gå så långt, att han skulle ta initiativet till dennes avskedande.

Unionsfrågan i dess olika aspekter behandlas utförligt av Fleetwood i dagboken under höstens lopp. Den 6 och 7 oktober går han in på ratifikation av besluten vid den industriella äganderättskonferensen i Madrid. Utrikesministern hade avsett, att dessa skulle ratificeras särskilt för Sverige och särskilt för Norge. Denna hans avsikt mötte emellertid motstånd i statsrådet — Fleetwood förmodade, att det var »från det Boström-Östergrenska hållet. Det beslöts då, efter långvariga underhandlingar, att återgå till den gamla formen af en gemensam ratifikation för Sverige och Norge, och det tycktes som hade norska statsrådsafdelningen i detta afseende gifvit vika». Så var dock ej fallet. »Vid en beredning, som bör hafva varit stormig nog, vägrade norska statsrådet att gå med på en gemensam ratifikation.» Fleetwood misstänkte, att meningen med det hela vore ett försök att åstadkomma en norsk ministeriell konselj. Han ansåg, att man måste tillbakavisa ett sådant anspråk »genom att fasthålla att, sålänge utrikesministern icke är unionel men endast svensk, kan han icke handla och uppträda i andra former än dem, 1809 års Regeringsform känner». Denna gång gav emellertid det svenska statsrådet ej vika, när ärendet den 7 oktober föredrogs i sammansatt statsråd. Fleetwood nämner, att dessförinnan en trekvartstimmes överläggning ägde rum inför konungen. »Det tyckes», skriver han, »som hade icke denna öfverläggning varit af den allra lugnaste beskaffenhet. Resulta-

⁴⁴ Under statsrådsberedningen av den aktuella argentinska traktatfrågan kritiserade B. starkt L. (vid tillfället frånvarande) för obetänksamma löften till Blehr. I beredningen deltog utom Boström statsråden Östergren och v. Essen. Fleetwood var föredragande. Dagboken 28 aug.

tet blef emellertid», tillägger han, »att ratifikationen utfärdades gemensamt för Sverige och Norge, och dermed har man undgått åtminstone en rubbning af det bestående, på hvilket jag håller, tills det nya är färdigt.» Att Fleetwood var nöjd med utgången, framgår ytterligare av vad han skriver i fortsättningen. »Den egentliga och, om jag så får säga, den stora vinsten är, att svenska regeringen för en gångs skull vågat sätta sig till motvärn mot de öfverdrifna norska anspråken och dervid fått lära att, när det kommer till kritan, modet hos norska regeringen icke är så stort, som orden angifva. Hur obetydlig än segern är, har den sin moraliska vikt, alldeles som i ett verkligt krig den minsta framgång mot en såsom oöfvinnerlig ansedd fiende betyder detsamma som en vunnen batalj.» De norska statsråden torde emellertid ha betraktat det skedda som en tillfällig eftergift, föranledd av traktatärendets brådskande karaktär.⁴⁵

Vid handläggningen av överenskommelserna vid postkongressen i Wien ville den norska statsrådsavdelningen i Stockholm ej gå med på en gemensam ratifikation av dessa. Den svenska regeringen gav efter, och postkongressens beslut ratificerades den 6 november för Sveriges del. Fleetwood skrev därom i dagboken samma dag: »Enligt det ministeriela protokollet (konceptet är som så många andra lika sorgliga handlingar af min hand) börjar utrikesministern med en anhållan att få föredraga *frågan* om ratifikationen. Norske statsministern svarar, att den förberedande behandlingen för Norges del ännu icke är avslutad, hvarefter utrikesministern föredrager frågan för Sverige.» I sina kommentarer till detta ärende skriver Fleetwood, att det gjorde honom ont, att Boström ej stått fast vid den uppfattning, han hyste i frågan om gemensam ratifikation av den industriella äganderättskonferensens beslut. »Medelvägen är det nog riktigt att gå, när sådant är möjligt, men det ges tillfällen, då den är den farligaste af alla. Under tider af kriser eller tillochmed revolution, som den nuvarande i sjelfva verket är, har en statsman ingenting annat att göra än att stå eller falla med en princip. I detta ögonblick är problemet unionens bevarande eller upplösning, och något tredje gifves icke.» Antagligen vore Boströms förklaring, vad han den 2 november sagt Fleetwood, att »han icke ville ställa frågorna på spets för småsakerna men vänta till de stora.» Fleetwood anmärker i detta sammanhang: »Det är emellertid

⁴⁵ Omang skriver härom i a. a., s. 505: »Då den traktat som forelå ikke måtte forsinkes, lot de norske statsråder saken falle for den gang, men fastholdt det prinsipielle riktige i sitt standpunkt.»

endast frågan om hvad som är småsak eller icke, och dervid mäter jag icke med dagens men morgondagens mått.»

I dagboken för den 2 november berättar Fleetwood om samtalet med Boström samma dag. »Boström tycktes under början af vårt samtal vara mycket hågad att gifva efter för de norska anspråken. Som han sade, saken står icke i rimlig proportion till bråket, och den endast försvårar utsigterna att lösa de viktigare frågorna.» Fleetwood framhöll emellertid, »att så obetydlig saken än kan vara i dag, har den med all sannolikhet en helt annan vikt om något år eller några månader — med den snabbhet händelserna nu utveckla sig». Statsministern syntes ha tagit intryck av Fleetwoods argumentering. »Boström sade sig nu hafva kommit till en förändrad uppfattning om hvad den norska regeringen för i skölden, och numera inse, att det icke låter sig göra, som han trodde, att 'göra upp saken' . . . Han sade sig tillochmed hafva kommit till den uppfattning, att norska regeringen icke vill en uppgörelse men föredrager den följda taktiken att taga litet då och litet då . . . En uppgörelse skulle stärka unionen, medan man på det nu följda sättet dag från dag undergräfvat den, och svårigheten är endast att göra sig reda för hur långt undermineringsarbetet redan hunnit.» Såsom ovan anförts, gav Boström efter för de norska anspråken i det nämnda traktatärendet, trots att han enligt Fleetwoods framställning kommit till en förändrad uppfattning om den norska regeringens avsikter. Som ett bevis på Boströms förtroende för Fleetwood må nämnas, att han begärde att få höra dennes mening om Lewenhaupt. Det var naturligtvis en ömtålig sak för Fleetwood att säga sin mening om sin chef, även om han hade sin bestämda uppfattning i detta fall. Om sitt svar säger han i dagboken: »Mot min öfvertygelse kunde jag icke gerna yttra mig, men jag sökte att i hvad jag sade — och det var så litet som möjligt — vara så skonsam jag kunde i formen. Någon sympathi har Hans Excellens Boström icke för Hans Excellens Lewenhaupt, och den förre Excellensen anmärkte mot den senares hållning temligen graverande förhållanden.» Fleetwood trodde, att Lewenhaupts ministeriella tillvaro led mot slutet. I det fallet misstog han sig, då denne kvarstod som utrikesminister ända till juni 1895. Över huvud taget hade Fleetwood länge, ehuru utan framgång, hoppats på Lewenhaupts avgång.

Bland unionella frågor, som under hösten 1891 voro aktuella, befann sig konsulatfrågan, d. v. s. det norska önskemålet om ett särskilt norskt konsulatväsen. I Fleetwoods dagbok finns en »P. M. lemnad Excellensen Lewenhaupt den 18 Oktober 1891». Den slut-

sats Fleetwood kommer till, är, att det gemensamma konsulatväsendet synes vara en unionell institution, som icke av endera parten kan ensidigt rubbas utan den andras hörande och samtycke. En av norska regeringen tillsatt kommitté föreslog i slutet av oktober upprättande av ett eget norskt konsulatväsen med indragning av åtskilliga av de nuvarande platserna och upprättande av andra, framförallt utom Europa. I dagboken för den 28 oktober skrev Fleetwood, att svenska regeringen måste lämna sin hittills intagna ställning att låtsas ignorera den norska konsulatkommitténs arbeten. Genom att icke protestera mot norska regeringens tilltag att tillsätta en kommitté i frågan, hade den indirekt givit ett slags erkännande av anspråket på Norges rätt att ställa med konsulatväsendet efter behag. »Frågan hade bort behandlas — icke som skett — i norskt men i sammansatt statsråd och, om man ansett sig böra gifva efter för den norska fordran på en egen komité, hade man samtidigt bort nedsätta en svensk.» Själv hade Fleetwood försökt att på sin tid göra denna mening gällande »men blef naturligtvis som vanligt, då jag för sunda förnufts talan, öfverröstad af Gyldenstolpe och Lewenhaupt — af den förre därför att det är honom alltför motjuddande att låna af mig de idéer, han icke har sjelf, af Lewenhaupt därför att han då som bäst trodde, att han skulle blifva en stor man genom att vara Blehrs, Berners och Langes⁴⁶ jaherre». Till en norsk vän, Rustad, skrev Fleetwood den 29 oktober och gav uttryck åt sina farhågor för konsekvenserna av en sprängning av konsulatväsendet. »Upplöses nu gemensamheten i konsulatväsendet, faller dermed också ett eller annat år senare om icke genast gemensamheten i den diplomatiska representationen. Vare sig det blir eller icke blir två utrikesministrar, är i sjelfva verket unionen upplöst eller så godt som upplöst genom konsulatväsendets sprängning . . .»⁴⁷

I dagboken för den 11 december granskar Fleetwood i detalj den norska konsulatkommitténs betänkande, som han utförligt och sakkunnigt kritiserar. Där polemiserar han bland annat mot kommitténs yrkande, att konsulerna i främsta rummet skulle vara handelsagenter. Enligt hans mening skall konsuln »utöfva en ledande och upplysande verksamhet men icke personligen inblanda sig i affärlifvet, hvilket måste leda till ständiga och berättigade klagomål och dessutom till ekonomiska förluster antingen för konsuln personligen eller för statsverket, som i så fall komme att få gälda enskilda per-

⁴⁶ J. O. Lange var medlem av norska statsrådsavdelningen i Stockholm.

⁴⁷ Konceptet till brevet finns i dagboken.

soners misslyckade affärsspekulationer. Man glömmer också att, om en konsul är en embetsman, han omöjliggen samtidigt kan vara en durchdrifven affärsman icke på ett men på alla områden». Beträffande den ekonomiska sidan av saken anmärker Fleetwood på att inkomsterna beräknats så högt och utgifterna så lågt som möjligt. »Ändå har man icke kunnat komma till något fördelaktigt resultat. Hvad särskildt lönerna angår, taga de sig antagligen mycket stortadt ut i en storthingsbondes från Vestlandet ögon, men det torde icke dess mindre blifva ganska svårt för en del af de blifvande konsulerna att taga sig fram på dem.»

Sambandet mellan konsulatfrågan och utrikesministerfrågan framstår klart för Fleetwood, och han polemiserar mot den uppfattningen, som gör sig gällande, att man skulle kunna skilja på dessa båda frågor. »Lewenhaupt och många med honom i Sverige göra sig skyldiga till ett oförlåtligt misstag, när de tro, att det ges en konsulatfråga och en utrikesministerfråga och därför invagga sig i illusionen, att de genom tillmötesgående i den förra, skulle kunna bringa den andra ur verlden. Nej, det ges blott en fråga, och upplösningen af konsulatgemensamheten är den banbrytande för den egna norske utrikesministern.»

Inför en förestående resa till Kristiania satte sig kronprins Gustav i förbindelse med Fleetwood, med vilken han hade ett par längre samtal i unionsfrågan den 9 och 10 november, varom denne berättar i dagboken för sistnämnda dag. Fleetwood hade icke alltid gillat kronprinsens uppträdande i den norska politiken, och han ansåg själv, att han icke alltid varit särdeles väl anskreven vid hans hov. Vid detta tillfälle visade det sig emellertid, att de båda voro fullt eniga i striden för unionens bestånd och missnöje med den svenska politiken av ständiga eftergifter. Kronprinsen hade för avsikt att rent ut säga sin mening till medlemmarna av den norska regeringen och tydligt förklara sig mot de separatistiska strävandena, framförallt den egna utrikesministern. Till Blehr hade han sagt sin mening utan omsvep. Om sina planer meddelade han enligt vad Fleetwood uppger: »Jag har sagt Kungen, att jag vill resa till Christiania utan någotsomhelst uppdrag af honom eller svenska regeringen eller norska högern. Jag vill handla i mitt eget namn och på mitt eget ansvar, och jag har också sagt Kungen, att han får desavouera mig, om han vill.» Fleetwood önskade honom lycka och framgång på hans resa. Själv gjorde kronprinsen sig dock inga illusioner om det mottagande, han skulle få från den norska regeringens sida, »och han framhöll det förhållandet att statsrådsafdel-

ningen icke förr fått veta om hans resa och hans afsigter förr än den hals öfver hufvud ämnar sig till Christiania. Det var hans bestämda åsigt, att de norska statsrådets resa uteslutande var motiverad af önskan att motarbeta honom».

Fleetwood uppfattade kronprinsens avsikt vara att »organisera ett parti för sig och för unionen». Han var beredd att gå in i detta parti, och han trodde, att, om kronprinsen lyckades bilda det, skulle detta tämligen snart utöva inflytande. »Detta är hvad man måste göra sig klart, när man går in deri, *derför* att man en vacker dag kan blifva kallad att taga konsekvenserna af den hållning, man intar. Som jag icke gör hvad jag gör af lycksökaremotiv har jag gjort mig reda för både konsekvenserna och riskerna.» Denna upplysning får väl tolkas så, att Fleetwood tänkte sig att möjligen bli kallad till utrikesminister, om ett sådant unionsvänligt parti skulle komma till makten. Hans uppfattning om kronprinsen efter de båda samtalen var, att han »är en man, som endast långsamt fattar en öfvertygelse, men som, när han en gång fått en, står vid den fast och bestämdt». Han tillägger: »Den sortens karakterer äro som tveeggade svärd — de kunna vara farliga för motståndaren, men de kunna vara lika farliga för sig sjelfva. Kronprinsens stora egenskaper synas mig vara — lugn och mod, och jag har idag dessutom hos honom upptäckt en känsla för hvad han anser som sin pligt, hvilken kan bära honom öfver många motgångar. Om också åsigtterna hos honom mogna sent, ersättes detta dock i en icke ringa grad deraf, att han bedömer ställningar och förhållanden med en köld, som ofta är en garanti för deras riktighet, och han är fri från en stor del af sin fars farliga illusioner och ändå mera farliga preventioner.»⁴⁸

I dagboken för den 10 november meddelar Fleetwood också, att han och Wedel i september planerat att förmå kronprinsen att aktivt ingripa i unionspolitiken. Wedel framförde planen till denne, men försöket ledde ej då till resultat. »När han så, i stället för att fara till Christiania, begaf sig till Baden, förlorade jag allt hopp», skriver Fleetwood härom. Emellertid visade det sig av kronprinsens samtal med Fleetwood den 9 och 10 november, att han var beredd att handla på det sätt, som denne och Wedel föreslagit. Den 11 skrev Fleetwood till Wedel, »att vissa yttranden burit frukt, och att, efter hvad jag kan döma af ett längre samtal igår, meningen hos en viss person är att handla i antydd riktning». Han tillade: »Det är åtminstone en början, och det är icke så litet vunnet blott dermed, äfven om

⁴⁸ Jfr ett tidigare omdöme om kronprins Gustav i PHT 1958, s. 13.

de positiva resultaten skulle blifva ringa. Kronprinsens vistelse i Christiania kommer att räcka till månadens slut.»⁴⁹

Kronprinsens farhågor för att hans politiska mission till Kristiania ej skulle bli framgångsrik besannades. Vid Fleetwoods audiens hos honom den 8 december erkände han, att han ej lyckats rubba norska regeringens åsikter. »Det egna konsulatväsendet först och den egna utrikesministern sedan, det var programmet. För dess genomförande åberopade man sig på den s. k. folkmeningen i Norge och på öfvertygelsen, att i Sverige finnes en liknande folkmening. Steen lär, efter hvad Kronprinsen sade, hafva stödt sig på Hedin och den strömning, denne representerar. Den unionela utrikesministern vill man icke höra talas om . . . Sina samtal med denne herre karakteriserade Kronprinsen såsom ganska obehagliga för honom, ehuru Steen aldrig i sitt uppträdande lemnat något övrigt att önska.» Försäkningar hade givits, att meningen med den nuvarande rörelsen icke vore unionens sprängning och republiken. Av kronprinsens uttalanden fick Fleetwood den bestämda övertygelsen, att vederbörande i Norge ansågo sig böra och kunna driva på sitt program och att de icke trodde på möjligheten av något motstånd i Sverige.⁵⁰ Liksom kronprinsen ej haft framgång med sin politiska mission i Kristiania, så kunde ej heller Fleetwoods planer på ett unionsvänligt parti under dennes ledning förverkligas.

Den 4 december gävo statsminister och fru Blehr en middag, om vilken Fleetwood säger i dagboken för samma dag, att »om maten varit lika bra lagad och vinerna lika god[a], som matsedeln lofvade, skulle ingenting varit att anmärka». Det svenska statsrådet och den högre administrationen voro väl representerade, kabinettet av Gyldestolpe och Fleetwood. Den sistnämnde berättar i dagboken samma dag bl. a. följande: »Blehr slog sig af någon för mig outredd anledning på att smått kurtisera mig. Han tyckte isynnerhet vara mycket angelägen att jag skulle följa med Kungen till Christiania i vinter. Hvarför kan jag icke gissa mig till, men lugnar jag mig, kommer jag väl underfund dermed.» Att Blehr kurtiserade Fleetwood, kan synas förvånande, då de båda väl hade diametralt olika åsikter i unionsfrågan. Men Fleetwood var naturligtvis känd och respekterad för sin duglighet.

⁴⁹ Konceptet till brevet finns i dagboken. Det kan synas övverraskande, att det rådde samförstånd i denna fråga mellan Fleetwood och Wedel mot bakgrunden av den för ej länge sedan manifesterade motsättningen dem emellan i fråga om besättande av ministerposten i Madrid. Jfr ovan s. 13—15.

⁵⁰ Fleetwoods dagbok 8 dec.

Genom sin ställning i utrikesdepartementet kom Fleetwood i kontakt med den kände radikale politikern S. A. Hedin. Denne, som tidigare angripit utrikesministern för hans handläggning av spritfrågan,⁵¹ besökte departementet den 3 juli som ombud för L. O. Smith för att överlämna en skrivelse från honom. I dagboken för den 5 juli berättar Fleetwood härom. »Omständigheterna föranledde, att jag blef tvungen mottaga honom. Det var vårt första personliga sammanträffande, och jag har liksom på känseln, att det icke blir det sista.» I fortsättningen skriver han om sina intryck av Hedin. »Han gör ett ingalunda obehagligt intryck; man finner genast, att han är någon men också att han känner sig som en déclassé. Med fara att göra honom orätt kan jag icke undanhålla, att Hedin synes mig höra till det slags folk, som äro folktribuner därför att de icke äro patricier. Begåfvad och opålitlig det var mitt intryck. Bygga upp kan han icke alls; rifva ner möjligen men knappast mer än att anvisa arbetet åt andra; deremot sätta krokben bör han vara mannen för.»

Det dröjde ej längre än till den 13 juli, då Fleetwood ånyo sammanträffade med S. A. Hedin. Det var på en middag på Hasselbacken för officerarna vid en fransk eskader, som besökte Stockholm. Enligt Fleetwoods skildring i dagboken samma dag representerade middagen hela den politiska skalans färgnyanser. Själv kom han i beröring med »hjeltarne af den liberala pressen». Tydligt var Fleetwood väl anskrivnen i dessa kretsar, där man önskat, att han skulle bli minister i Madrid. Hedin förhörde sig genom tredje man, om Fleetwood hade någonting emot ett samtal med honom. Om detta samtal berättar Fleetwood bl. a.: »Hedin underhöll mig icke med en konversation men med en monolog, som jag någon gång afbröt. Jag vet knappast någon fråga, som han icke vidrörde — de ministeriela ärendenas dragande under sammansatt statsråd syntes framförallt vara den sak, som låg honom om hjertat och, fast ingen bättre än jag inser alla svårigheterna och alla olägenheterna deraf, fruktar jag, att hans sätt till lösning blir det slutligen enda möjliga. Efter hvad han sade, är det för att draga de diplomatiska angelägenheterna under konstitutionel kontroll, som han arbetar för detta mål.» Beträffande anslagsvägran till diplomatiska kåren skulle detta icke uppfattas som obenägenhet för administrationsgrenen såsom sådan utan som ett uttryck för hans och meningsfränders föresats att göra representationens inflytande på dess sammansätt-

⁵¹ Jfr ovan s. 12.

ning gällande. »Komme der en ny anda in menade hr Hedin skulle det icke finnas någrasomhelst svårigheter icke blott att behålla de nuvarande anslagen men också att få dem ökade; han drog till med den näpna summan af ett par hundra tusen kronor årligen.»

På liknande sätt som Fleetwood brukat opponera sig mot Lewenhaupts benägenhet för indragningar, bemötte han nu Hedins resonemang om anslagsvägran. Han ansåg, att denne »i själfva verket motarbetade sitt ändamål genom att alltför hårdt draga till stryppningsbandet; klagade man öfver bristen på dugligt folk inom karriären, vore det icke sättet att åstadkomma en sådan ordning, att dugligt folk icke kunde egna sig åt den diplomatiska banan, därför att den icke erbjöde någon framtid». Som ett exempel nämnde han ministerplatsen i Madrid. »Hade jag blifvit erbjuden att få den, hade jag måst svara: jag tackar men jag har icke råd.» Det föreföll Fleetwood, som om yttrandet träffat. Det var också väl valt som illustration till hans uppfattning om de dåliga avlöningsförhållanden, som gällde för tjänstemän inom den svenska och norska diplomatiska karriären. Att Hedin uppskattade Fleetwood, synes av att han slutade sitt långvariga anförande med en önskan och en förvisning att få se honom som utrikesminister. Denne tillägger i dagboken: »Jag fruktar, att vi icke skulle vara så goda vänner, som han tycktes antaga, den dag då jag öfvertog utrikesportföljen, men under alla omständigheter kan det ju icke skada att så länge som möjligt hafva en sådan mans understöd.»

Självt var Fleetwood kritiskt stämd mot den radikale politikern efter samtalet med honom, ännu mera än efter dennes besök i utrikesdepartementet den 3 juli. »Mitt intryck af Hedin» — skriver han — »var ingalunda behagligt. Först och främst älskar jag icke pontifices maximi i allmänhet och dernäst allraminst dem af hans sort. Mannens begåfning liksom hans ensidighet föll bjert i ögonen, när han talat ett par minuter. Hans begåfning hade kunnat användas till något bättre än den rent negativa verksamhet, han nu under årtal utvecklat, och hans ensidighet är mera följd af snedvriden verksamhet än orsaken till den.» Emellertid befarade han att få uppleva, att utvecklingen ginge därhän, att männen i den ytterlighetsståndpunkt, som Hedin intog, skulle komma att anses som moderata och kanhända till och med konservativa.

Den ovan nämnda franska pansareskader, som den 10—18 juli gästade Stockholm, gav anledning till fester, vilka målande skildras med ofta satiriska kommentarer av Fleetwood i dagboken den 18 juli. Särskilt fäster man sig vid kungens utomordentligt lyckade fest

på Drottningholm. Härom skriver Fleetwood livfullt: »Den 12e, som var en söndag, gafs en soirée på Drottningholm, och den var magnifik. Drabanter i trapporna, gardesmusiken, som spelade, slottet i sin gammaldags förnämhet, uniformerna och det band på den demokratiska *laisser-aller'n*, som hofomgifningarne utöfva, bidrogo det ena med det andra att göra festen präktig. Soupern, som serverades efter oändlig *cour* i *contemporainsalen*, var kunglig, och fransmännen, som icke äro vana vid dylikt, läto sig den väl bekomma. Kungen höll två tal — ett för Carnot, som åtföljdes af *marseillaisen*, ett för franska flottan, som likaledes fick *marseillaisen* till afslutning. Det sista talet, som var briljant framsagdt, mottogs med en entousiasm, som var otrolig. Med höjda glas ropade fransmännen dundrande *vive le Roi*. Jag erkänner, att jag sällan sett en hyllning så unison, så spontan och derigenom så imponant. På talet för Carnot svarade Millet dumt och taktlöst, som han nästan alltid gör; efter det för franska flottan tog Gervais⁵² till ordet och hvad han sade, var väl tänkt, väl framsagdt och just hvad det skulle vara. — Efter soupern tillbragte man en stund på terrassen utanför slottet. Kungen kom derunder två gånger till mig och konverserade. Hans belåtenhet med '*vive le Roi*' var stor. När det blef tid, att man skulle resa sin väg, och Majestätet drog sig tillbaka, vidtog ovationen för andra gången. En vackrare natt och hemfärd än den, som derefter följde, har jag knappast tänkt mig.»

Av de gästande franska sjöofficerarna ansåg Fleetwood, att amiral Gervais var en personlighet, men eljest var det knappast någon, som man fäste sig vid. »Små och oansenliga, i allmänhet fula och illa uniformerade, rekryterade litet hvarstädes och minst inom de högre samhällsklasserna, gjorde icke eskaderns officerare något lysande intryck. Såsom typer af hvad svensk folkfantasi förstår med '*fransmän*' var samlingen mer än underhaltig, men folkfantasi var så uppjagad, att den fann de hitsända smutsiga profexemplaren utomordentliga.» Dock medgav han, att det bland fransmännen fanns undantag, som ej drabbades av denna hårda förkastelsesdom.

Enligt Fleetwoods mening hade flottan i Frankrike aldrig hört till revolutionshårdarna, och att döma av vad mer än en av de gästande fransmännen yttrade till honom tycktes icke tredje republiken åtnjuta oblandad popularitet i marinen. Han hade dock klart för sig, att han icke kunde fästa alltför mycken vikt vid sådana yttranden.

⁵² Alfred Albert Gervais var konteramiral och befälhavare öfver den franska eskadern.

»Emellertid kan icke förnekas, att en stor del af den hyllning och den popularitet, fransmännen åtnjöto af Stockholmspatrascket, kom sig just af deras supponerade republikanism, och derur togs man hvarken af de rojalistiska orationer, fransmännen vid alla tillfällen anordnade, eller af det temligen bekanta faktum, att i Frankrike gifvas betydande icke-republikanska minoriteter. Man gick ut från att eskaderns till åtminstone ett par hundra uppgående officerare voro af den rätta saliggörande tron.»

Fleetwood trodde, att man på radikalt håll hoppats på att det officiella Sverige skulle ignorera eller så mycket som möjligt ignorera tredje republikens flotta — »man hade framförallt hoppats, att Konungen skulle dragit sig tillbaka i en förnäm ensamhet, som kunnat gifva fritt lopp åt anmärkingar och insinuationer. I stället gjordes allt för att visa det hjertligaste mottagande, och Konungen, hvars franska blod kom i en viss svallning, rycktes med sin vanliga lyrism med i entusiasmen. Detta var det opåräknade, likasom att marseillaisen öfverallt och tillochmed på Drottningholm spelades såsom fransk nationalsång. Det förefaller mig som hade man framförallt icke väntat sig detta senare, och det eviga spelandet af marseillaisen, som man nu i dagarna fått höra från morgon till qväll, blef härigenom förvandladt till en temligen öfverflödigt hyllning från att hafva efter afsigten varit en demonstration mot svenska konungamakten». På flottbesökets vinstsida satte han också det sätt, varpå kungamakten mottagit franska republikens män, då detta »måste utgöra ett temligen tydligt svar åt dem, som tala om uteslutande tyskkurtis. Just i detta afseende är jag glad att konstatera, att den lyrism, som eljest så ofta fört Högstdensamme på afvägar, denna gång inspirerat honom rätt». Själv hade Fleetwood, såsom ovan påpekats,⁵³ varit miss-trogen mot Oskar II:s tyskorienterade politik.

Som en sammanfattning konstaterar han i dagboken den 18 juli, att konungen personligen vunnit på fransmännens besök, »derigenom att det bidragit till att gifva honom en slags popularitet, som han väl har behof af i sin hufvudstad». Faran med flottbesöket var, »att det så lätt kunnat gifva anledning till republikanska demonstrationer, hvilka man lyckligtvis icke sett af, och demonstrationer i anti-tysk anda. De ena som de andra hafva uteblifvit, och den rol, Konungen spelat i de sista dagarnes tilldragelser, har varit just den, som han bort öfvertaga . . . Jag erkänner, att jag väntat mig en helt annan utgång än den, som blifvit, och under sådana förhållanden är jag

⁵³ PHT 1958, s. 10.

nöjd med resultatet». Konungen hade sålunda denna gång överträffat hans förväntningar.

Emellertid fäste Fleetwood stor vikt vid att den franska eskader, som blivit så hyllad av svenskarna, befann sig på väg till Ryssland. Härom skrev han i fortsättningen: »Beskedliga svenskar, som svärma för fransmännen, glömma, att dessa samma fransmän från Stockholms skärgård skola segla till Petersburg, derifrån utgår allt det tyranni mot Finland, hvarom man här i landet tar mun så full. Man glömmet, att samma frihetsapostlar, till hvilkas ära man har tändt upp rökoffer, äro på väg att söka kurtisera ryska autokratien...» Han ansåg, att Frankrike var det mest isolerade landet i Europa och trodde att »hela det storartadt utrustade giljaretåget efter rysk gunst» endast skulle bli ett storartat fiasko. »Makten i Europa tillhör icke Frankrike och Ryssland och deras problematiska allians; den tillhör trippelalliansen, mer än någonsin nu sedan England faktiskt om också ej formelt ingått i den.» Fleetwood framkastade t. o. m. tanken på de Förenade rikenas anslutning till trippelalliansen, »hur mycket än sympathierna kunna draga åt Frankrike...». Han medgav, att tanken var impopulär, »men politiken är ingen känslofråga, och intresset förbjuder oss förbindelsen med Frankrike, hur svårt det än kan vara att motstå för den frygiska mössans skull».

I en dagboksanteckning den 12 augusti skriver han om den franska eskaderns mottagande i Ryssland. Man hade väntat sig, att detta skulle bli artigt om än något kyligt. Så tycks också till en början varit fallet, »men med hvar dag, som eskadern förlängde sin vistelse tillväxte enthousiasmen ända derhän att ryssarna tyckas hafva blifvit gripna af samma feber som vi beskedliga Stockholmare». I politiskt avseende hade flottbesöket den betydelsen, att det åstadkommit ett slags förverkligande av den i årtal omtalade »entente franco-rousse». Fleetwood trodde icke, att Ryssland ville på något sätt formligen binda sig vid Frankrike, d. v. s. det ville icke bli inblandat i Frankrikes gräl, men såge gärna, att Frankrike, om så behöfdes, uppträdde som dess vapendragare. »Resultatet af Kronstadtvisiten är en sorts ensidig rysk-fransk allians, der alla fördelarna äro på Rysslands och alla riskerna på Frankrikes sida.» Enligt hans uppfattning vore den franska eskaderns besök i de ryska farvattnen en hotande fara för världsfreden. Med den riktning, stämningen i Frankrike tagit, vore det fara värt, att man arbetade in sig i revansch-tankar, så att kriget kunde stå för dörren. Han klandrade den naiva svenska entusiasmen för fransmännen och blindheten för de faror, som eskaderns kryssningar i Östersjön lyckats framkalla. »Man

lamenterar sig öfver finnarne men hurrar med fransmännen för deras förtryckare och har icke så mycket som en tanke för att dessa samma fransmän kanhända komma åstad ett krig vid våra egna portar.»

Sålunda hade Fleetwood fått anledning att revidera sin uppfattning om den politiska betydelsen av det franska flottbesöket i Ryssland. I förväg hade han ju tagit för givet, att det franska försöket att vinna Rysslands gunst skulle misslyckas. Efteråt ansåg han, att ett slags »entente franco-russe» kommit till stånd, om än Ryssland icke ville binda sig vid Frankrike, och att eskaderbesöket vore en fara för världsfreden. Redan vid slutet av flottbesöket i Stockholm skrev han, att hans sympatier icke lutade åt Tyskland och att han i det längsta ville undvika att binda Sverige vid denna makt, då saken vore så impopulär i landet. Men icke desto mindre hade han mitt under ovationerna för fransmän och Frankrike, mitt bland förbrödningsfesterna tänkt ut tanken, att så som förhållandena i Europa nu gestaltade sig, blir det kanhända ändå, vad man slutligen blir tvungen till. Trots sin motvilja mot konung Oskars tyskorienterade politik hade han börjat överväga, om det icke ändå bleve nödvändigt att liera sig med Tyskland.

En deputation från de arbetslösas förening mottogs den 10 november av konung Oskar, varom Fleetwood berättar i dagboken följande dag och bifogar urklipp ur Dagens Nyheter. Deputationen överlämnade en skrivelse till Hans Maj:t, i vilken det anhölls, »att Ni vidtager de åtgärder, som äro af behovet påkallade och hvarigenom den rådande arbetsbristen och nöden verkligen kunna afhjelpas!» Fleetwood tog för givet, att avsikten med deputationens avsändande till konungen varit »förhoppningen, för att icke säga förvisningen, att den skulle blifvit förnämt och afvisande mottagen och erhållit en föreläsning om hur utmärkt arbetaren i sjelfva verket har det... Var det meningen, att deputationen hos Konungen skulle blifva ett nytt vapen i agitationens händer, tyckes detta lyckligtvis ej hafva blifvit följden. Det referat, tidningarne gifvit av hvad som vid mottagningen tilldrog sig, visar att Konungen förstod att undgå den snara, som herrar lefvebrödsagitatorer ställt för honom, monarkien och den bestående ordningen. Han tyckes tvärtom hafva uttalat sig med mycket omdöme och på det sätt, som bäst passade för personerna, med hvilka han samtalade, och omständigheterna, som vore förhanden».

Enligt tidningsreferatet yttrade konung Oskar bl. a. följande: »Han insåge fullkomligt hur svårt de arbetslösa hade det och vore ingalunda så hård och hjertlös, som han ibland påstods vara, ej heller

sträckte sig hans makt så långt som man är benägen att tro. Hvad han *personligen* kan göra, det har han gjort och skall ytterligare göra mera, hvarefter han omnämnde de å Djurgården påbörjade arbetena . . .» Han slutade med dessa ord: »Jag skall, så långt jag förmår, göra allt för att hjälpa er. Gud vare med eder!»

Sålunda visade konung Oskar ett positivt intresse och en förståelse för de arbetslösas önskemål, som deputationen ej torde ha väntat sig. Konungens uppträdande vid detta tillfälle ådagalade, att han var situationen vuxen.

På Oskar II:s tid var det sed och bruk, att personer, som hedrats med svenska ordnar, uppvaktade konungen för att tacka för utmärkelsen. Det kan ha sitt intresse att erfara, hur det gick till vid ett sådant tillfälle, som Fleetwood i korthet skildrar det i sin dagbok den 8 december. »Varit på uppvaktning hos Konungen för att tacka för Nordstjernen. Väntsalen var öfverfull af personer i samma eller liknande lofliga ärende som jag. För att förenkla ceremonien togos samtliga inom de olika ordnarne utnämnde personer på en gång. Uppställda i rad i röda salongen utanför Konungens vanliga mottagningsrum utgjorde herrarne af Nordstjernen en samling, som upptog rummets hela betydliga längd och ändå trängdes de blygsamma nere vid dörren. Kungen gick omkring, tog en hvar i hand, sade ett par ord till dem, han hade reda på — och försvann.»

För Carl Fleetwood var året 1891 ett arbetsamt år, och hans krafter togos då mera än tidigare i anspråk för handläggningen av viktiga politiska ärenden. Emellertid var han ofta missmodig över att nödgas medverka i en politik i unionsfrågan, som han ogillade. Hans i grunden melankoliska läggning påverkades även av hans hustrus sjuklighet. Han bemödade sig dock att icke utåt visa denna sida av sitt väsen. Den 31 juli redogör han för en middag samma dag på Hasselbacken, som tjänstemän i kabinettet jämte några andra herrar gåvo för Gyldenstolpe. Tillställningen var en av de plågsammaste, som han varit med om. Anledningen var, att hans hustru och hans son lågo sjuka i Norge och han hade knappast några underättelser om deras tillstånd. Att under sådana omständigheter uppträda som ett slags värd var ingen angenäm sysselsättning. Vad han sedan tillägger, är betecknande för hans natur. »Det är emellertid så ofta man måste visa en leende yta, hur mycket man än i själfva verket skulle vilja gråta, att man slutligen kommer derhän att icke visa omgifningen mer än man vill.» Den 23 november skrev han till

envoyén i S:t Petersburg L. Reuterskiöld,⁵⁴ att hans hustru var »klen och dålig, och hoppet om förbättring är aflägsset, om också lyckligtvis icke uteslutet. Det bästa, jag kan önska mina vänner, är att hafva det bättre än jag i sådant afseende, och jag gör det af fullaste hjerta».

Mitt uppe i sitt trägna arbete och i händelsernas brännpunkt samt med bekymmer för sin hustrus klenhet insjuknade Carl Fleetwood själv i slutet av år 1891 i influensa.⁵⁵ Sjukdomen antog snart en elakartad vändning, och dubbelsidig lunginflammation tillstötte. I pressen förekommo talrika underrättelser om den fortskridande sjukdomen. Sålunda meddelade Nya Dagligt Allehanda under rubriken *Från sjuklägren* den 4 januari 1892, att hans hälsotillstånd ansågs vara ganska betänkligt och den 7 samma månad, att hälsotillståndet fortfarande var mycket betänkligt. Två dagar senare skrev tidningen, att en av hans läkare måst vaka vid sjukbädden hela natten till den 8, att tillståndet ytterligare förvärrades och vid midnatten s. d. ansågs hopplöst. Han förlorade då medvetandet. Den 9 januari 1892 på aftonen avled han.

Det är möjligt, att hans motståndskraft försvagats av att han ej varit fullt stark till hälsan — han hade tidigare plågats av bröstlidande⁵⁶ — och att hans arbetsbördas särskilt under år 1891, varit betungande.

Jordfästningen ägde rum i Klara kyrka den 16 januari. Officiant var pastorsadjunkten Mörner. Carl Fleetwoods stoft vilar i det Fleetwoodska gravkapellet på egendomen Ryningsberg i Husby-Rekarnes socken.

Ovan har framhållits, att såväl Fleetwoods kolleger inom diplomatan som tidningspressen efter hans död i de mest superlativa ordalag prisade hans framstående egenskaper. Här må endast erinras om att Carl Bildt, som kände honom väl sedan sin tid som kabinetssekreterare, skrev, att han betraktat honom som utrikesdepartementets bästa kraft, vår framtids »ille faciet».⁵⁷ Den tid, han till sin

⁵⁴ Jfr PHT 1956, s. 116. Fleetwood kände R. sedan denne varit legationssekr. i Paris.

⁵⁵ I ett 20 dec. daterat brev till häradshövding C. M. Fleetwood, Jönköping, skrev F. bl. a., att han stod mitt uppe i händelsernas brännpunkt. Ingenting i detta brev tyder på att han då var sjuk. Ur konceptsamlingen 1891. — Ett brev till F. från sekreteraren v. Ditten 31 dec. ger uttryck åt departementskamraternas deltagande och önskningsar, att F. och hans hustru måtte snart återvinna krafterna. Ur brevsamlingen 1891.

⁵⁶ Jfr PHT 1957, s. 6.

⁵⁷ PHT 1956, s. 97 f.

död tjänstgjort vid utrikesdepartementet och vid vissa beskickningar, var tillsammans knappt nio år, och under denna tid hade han lyckats i hög grad göra sig gällande och uppnått en ledande ställning i departementet. Allt tydde på att han i framtiden skulle uppnå ändå högre positioner. Dessutom hade han hunnit med att skriva utförliga dagboksanteckningar, varmed han börjat redan under studietiden i Uppsala,⁵⁸ brevväxlat med svenska och norska diplomater och andra personer samt skrivit uppsatser i ämnen, som sammanhängde med tjänsten. Hos konung Oskar var han mycket väl anskrivnen, och av sina förmän var han också uppskattad, särskilt av Gustaf Åkerhielm. För eftervärlden är han mest känd för sin lätthet att skriva och genom de alster av hans penna, som han lämnat efter sig. Av sin samtid torde han även ha värderats för sina sällskaps talanger och sin konversationsförmåga.⁵⁹

Dagboksskrivandet torde för Carl Fleetwood ha varit en särskilt kär sysselsättning.⁶⁰ För en nutida läsare är det också ett nöje att studera dessa både prydligt och tydligt skrivna anteckningar. En och annan gång förekomma skrivfel eller överhoppade ord etc., vilket väl förklaras av att anteckningarna nedskrivits i största hast, men det torde i de flesta fall ej vålla svårigheter att tolka dessa felskrivningar. I dagboken, som blott var avsedd för eget bruk, ehuru en eller annan av hans vänner visste, att han gjorde sådana anteckningar, kunde han fullt öppen hjärtigt teckna ned sina tankar om vad som tilldragit sig och karakterisera personer, som kommit i hans väg. Även om han i brev till vänner, såsom Carl Bildt, kunde vara frispråkig, måste han dock i dem iaktta en viss försiktighet, som ej behövdes i dagboken. Den 23 februari 1891 skrev Fleetwood i detta ämne i dagboken: »I mina privatanteckningar pointerar jag hvad jag i mina bref endast säger med mer eller mindre försigtiga ord.» Hans karakteristiker i dagboken av förmän, kolleger och andra personer äro ofta kritiska och satiriska, och hans omdömen om kung Oskar och utrikesministrarna äro emellanåt respektlösa.⁶¹ Dock förekommer det även lovordande uttalanden om vissa personer, som han uppskattade. Däribland må nämnas två norska kolleger, Huitfeldt och von Ditten, som voro skickliga ämbetsmän och hörde till Fleetwoods goda vänner.

⁵⁸ Jfr PHT 1956, s. 98 f.

⁵⁹ Jochum Beck-Friis, brev till friherrinnan Fleetwood 1 febr. 1892. PHT 1956, s. 98.

⁶⁰ Jfr PHT 1957, s. 8.

⁶¹ Jfr PHT 1956, s. 98 f.

Carl Fleetwood, som ägde ett i hög grad vinnande sätt, hade stor förmåga att bli omtyckt och uppskattad av dem som kommo i beröring med honom. Såsom exempel härpå må erinras om hans sammanträffande med S. A. Hedin den 13 juli 1891, då Hedin, som ivrade för indragningar inom den svensk-norska diplomatiska kåren, talade för en ny anda inom kåren och ställde i utsikt, att riksdagen i så fall skulle bli mera frikostig med anslagen. Han betraktade tydligen Fleetwood som en framtidsman och hoppades få se honom som utrikesminister. I kontrast mot Hedins uppskattning av Fleetwood framträder i dagboken dennes kritiska uppfattning av den radikale politikern.⁶²

Ehuru dagboksanteckningarna äro mycket innehållsrika, är Fleetwood själv dock angelägen att betona, att de ej äro fullständiga. Den 1 juni 1880 skriver han i dagboken: »Nej, der man skulle tro dem fullständigast, der finnas kanske de största luckorna. Dock, som en fingervisning för den blifvande läsaren får jag påpeka att i mitt sentimentala och melankoliska lynne är jag oftare än annars uppriktig.» Vid en betydligt senare tidpunkt, den 13 september 1890, skrev han till Ditten: »Du vet, att jag brukar göra några anteckningar om hvad jag ser och hör. Gud skall veta, att jag långt ifrån protokollerar allt, hvad jag får veta, och det är i sin ordning långt ifrån allt, hvad som utfunderas — men ändå fruktar jag att, om någon människa om en hop år finge tag i mina anteckningar, skulle hon säga om dem detsamma, som den nyligen aflidne lord Roselyn skref om Mr Greville's memoirer.

'For fifty years he list'nd at the door,
He heard some secrets and invented more.'»⁶³

Av det närmast föregående framgår, att Fleetwood tänkte sig, att dagboken i framtiden skulle finna läsare, och han hade tydligen ingenting att invända däremot. En och annan gång framkastar han tanken, att hans anteckningar möjligen någon gång skulle bli studerade.⁶⁴

I den anförda anteckningen från den 1 juni 1880 skriver han också, att dagbokens enda ändamål är att tjäna honom »som ett memorandum och som en källskrift till mina memoirer». Då hans levnad blev så kort, fick han naturligtvis varken tid eller tillfälle att

⁶² Jfr ovan s. 28.

⁶³ F:s koncept i brevsamlingen.

⁶⁴ T. ex. 23 okt. 1884: »Skulle dessa blad en gång finna en läsare...» 23 juli 1885 »För den händelse, att dessa anteckningar en gång skulle falla i en främmandes händer...»

utöver dagboken också skriva memoarer, även om han vidhöll denna tanke.

De högtflygande framtidsplaner, att bli stats- och utrikesminister etc., som Fleetwood givit uttryck åt i de tidigare delarna av dagboken försvunno i samband med äktenskapet och hans tilltagande mognad.⁶⁵ Om dessa ungdomsdrömmar uttalar han sig i 30-årsåldern, när han befinner sig på avstånd och vunnit erfarenhet av hur den diplomatiska verksamheten gestaltat sig för honom. Den 20 juli 1890 berättar han om att han haft besök av en jämnårig vän, Sölve Berger, vars bekantskap han gjort för elva år sedan.⁶⁶ De båda tjuguaringarna hade hyst vittflygande planer, men av dessa »finnas knappast något mera kvar än viljan och förmågan att genom ihärdigt arbete fylla sin plats i lifvet, och hvad planerna förlorat i omfång har kanhända personerna vunnit i allvar. Verkligheten har för ingendera af oss gestaltat sig så, som vi förestälde oss den tiden man byggde luftslott och trodde på möjligheten att kunna flytta dem från drömlandet till lifvets prosa — men det är troligen bättre så».

Det är tänkbart, att Carl Fleetwood i sina framtidsdrömmar känt sig stimulerad av en av sina förra lärare i Vänersborgs läroverk, lektor Johan Nordvall. I dagboken den 27 juli 1888 antecknade han, att denne avlidit. Bland hans Vänersborgslärare »var han ovillkorligen det bästa för att icke säga det enda goda hufvudet. Kanhända mitt omdöme inverkas deraf, att han hyste särskild vänskap för mig och förespådde mig en vacker politisk framtid». Tydligen gjorde det starkt intryck på Fleetwood, att han av denne intelligente lärare ansågs ha framtidsutsikter på det politiska området. I fortsättningen skrev han om Nordvall, att han till det yttre var »en af de mest ovärdade personer, jag sett, men han hade ett ovanligt genialiskt utseende — och han var bestämdt ämnad till något annat än att plugga svensk grammatik och Nordbecks⁶⁷ teologi i dumma skolpojkar».

Naturligtvis fäster man sig vid Fleetwoods benägenhet att i sin ungdom bygga luftslott och hängiva sig åt framtidsdrömmar. Dock — om man betänker hans skicklighet och sällsynt snabba karriär, ligger det väl nära till hands att tro, att han en gång skulle ha blivit utrikesminister, om han hade beskärts en längre livstid. Både Taube och Wrangel, ehuru till levnadsåren äldre än Fleetwood, hade i tjänsten blivit förbigångna av denne. Och likväl uppnådde de båda i sinom tid utrikesministerposten.

⁶⁵ Jfr PHT 1957, s. 13.

⁶⁶ Jfr PHT 1956, s. 102.

⁶⁷ Bör vara Norbecks.

Det kritiska sinnelag, som Fleetwood ådagalägger i dagboken vid karakterisering av sina medmänniskor, gör sig också en och annan gång gällande vid bedömandet av hans egen person. Ovan har påpekats, att han vid 30-årsåldern med kritiska ögon betraktade 20-åringens benägenhet att bygga luftslott. På liknande sätt skrev han i dagboken den 20 november 1891 självkritiskt om sina anteckningar rörande sin litteraturläsning under tidigare år. »I gamla tider upptogos mina anteckningar i en betydlig utsträckning af temligen omogna uppsatser öfver min skönliterära lektyr.» Numera hann Fleetwood icke med att ägna så mycken tid åt den saken, »allraminst åt kritiken eller reflexionen, fast jag försöker att alltjemnt hålla mig au courant med hvad som utkommer i bokmarknaden. Det är en nödvändighet att något så när känna till hithörande företeelser såsom exponenter för hvad som rör sig i allmänhetens känslö- och tankelif». Han bibehöll sålunda sin mening om litteraturläsningens betydelse och sökte trots bristande tid följa med litteraturens utveckling.

JUNKER MAURITIUS STURE

ETT MEDELTIDSGENEALOGISKT PROBLEM

AV GOTTFRID CARLSSON

Enligt två av varandra oberoende släktuppteckningar från tidigt 1500-tal, Anna Fickesdotter Bylows och Birgitta Andersdotters, hade sedermera riksföreståndaren Svante Nilsson i sitt äktenskap med Ilia-na Gädda († 1495) tre söner, vilka alla av Vadstenanunnan Birgitta i åldersföljd namnges: Mauritius, Karl och Sten.¹ De båda först-nämnda dogo i barnåren, varigenom Sten (Sten Sture d. y.) blev ensam kvar i syskonkretsen; han var den yngste av bröderna, enligt den enda traderade uppgiften född 1492 eller 1493², och kallades i familjen länge »Sten lille». Om Mauritius och Karl har hittills så gott som ingenting annat varit känt än själva namnen, men Mauri-tius, den äldste, åsyftas med största sannolikhet i en av gammalt till-gänglig källa.

Det rör sig om en gravsten i Västerås domkyrka. Stenen företer följande kantskrift: »M^ocd^oxc^oiiij obiit nobilis domicellus Mauricius Sture in die patronorum, requiescat in pace.» I stenens mittfält är den gravlagde, vars dödsdatum alltså var den 14 juli 1493, avbildad: en figur med livklädnad och ridderliga benskenor, ett på halsen an-bragt smycke och med ett svärd i vänstra handen. Huvudet är dock gossaktigt och krönes inte av någon hjälm eller hjälmprydnad.³ Lik-väl har bilden städse ansetts föreställa en vuxen man, nämligen en el-jest fullständigt obekant broder till Svante Nilsson, »väpnaren» Mau-ritz Nilsson Sture.⁴ Det egentliga skälet för denna attribuering är, att under gossgestalten två sköldemärken inhuggits: Sturevapnet (= Natt och Dagvapnet) och en båt, den förnäma ätten Bondes va-pen. Av det förhållandet, att Svante Nilssons mor, riddaren Nils Stur-es maka, hette Birgitta Karlsdotter Bonde, har man utan vidare dra-git slutsatsen, att »väpnaren» i fråga var Svante Nilssons broder.

Denna slutledning är säkerligen förhastad. Stenen torde i verklig-

¹ PHT 1951, s. 51 med not 1.

² L. Sjödin, Arvid Siggessons brevväxling (1932 ff.), s. 546, 611.

³ S. Gardell, Gravmonument från Sveriges medeltid (1945—1946), I, s. 410 f., II, s. 270 (avbildning). Dödsdagen är där oriktigt uppfattad.

⁴ Så i Elgenstiernas Ättartavlor (5, s. 403) och hos Gardell. Samma uppfattning i H. Gillingstam, Ätterna Oxenstierna och Vasa (1952), s. 710 not 388.

Mauritius Stures
gravsten i Västerås domkyrka.
Foto: ATA.

heten avse Mauritius Svantesson Sture, som 1493 bevisligen var en ung pilt, högst något över fem år gammal. Hans föräldrar gifte sig tidigast på sommaren 1487. Svante Nilsson kallas ännu 14 maj 1487 välbördig sven,⁵ vilket förutsätter ogift stånd, och härmed kan sammanställas, att hans unga brud Iliana Gädde i februari 1486, då hon sista gången före sitt giftermål omtalas, nämnes »jungfru».⁶ Det är frestande att till deras bröllop, som inte exakt kan tidfästas, hänföra en uppgift i Lübecks Niederstadtbuch från mitten av augusti 1490. Då infann sig vid den lybska domstolen en borgare i Travestaden, Hans Mulich, och kärade mot den kände köpmannen i Stockholm Martin Ryaner, som vid någon tidpunkt dessförinnan på bemyndigande av Svante Nilsson hade anmodat Hans Mulich att upp-tinga och till Sverige för Svantes räkning översända ett antal spel-

⁵ Hadorph, *Rijm-Crönikorne*, II, s. 342.

⁶ PHT 1951, s. 16 (not 7) och 51.

män, däribland en trumslagare och några »bassuner». Mulich hade för kommissionens fullgörande haft vissa kostnader, som ej enligt avtal guldits av den svenske beställaren.⁷ Tydligt nog hade den i sista hand betalningsskyldige Svante Nilsson gjort beställningen i anledning av någon större festlighet i hemlandet, som var av särskilt intresse för honom personligen, och ingenting motsäger gissningen, att det varit fråga om hans egen bröllopsfest, som dock i så fall mycket väl kan ha firats ett par, tre år före rättegången i Lübeck.

Oavsett hur därmed må ha förhållit sig, torde Mauritius Svantesson Sture ha kommit till världen i slutet av 1480-talet. Den supponerade farbrodern Mauritz Nilsson bör däremot — om han över huvud, ehuru inte nämnd vare sig i någon känd urkund eller i någon traditionskälla, har funnits till — 1493 ha varit en vuxen man, minst tjuvårig.⁸ Härtill kommer ett viktigt faktum: att vi endast om den förre kunna anse oss veta, att han begrovs i Västerås domkyrka. I ett brev från Västerås, ställt till herr Svante, talar prästen Birgerus Petri, Svante Nilssons tjänstförrättande kaplan i ett på sin tid av dennes mödernesläkt stiftat kor i Västeråskatedralen, ej långt efter det nya seklets ingång om en »begängelse», som där — säkert vid vederbörandes gravar — hade hållits till åminnelse av adressatens »kära fader, moder, hustru o c h s o n, Gud allas deras själar glädje».⁹ Herr Svante hade alltså haft en son, som gravlagts i Västerås, och denne var rimligtvis just Mauritius,¹⁰ i vilket fall den närmast yngre sonen, Karl, kan antagas ha fått sin grav å annan ort (i Örebro, där Svante Nilsson till 1497 hade varit slottshövitsman?).

Indicierna äro så till vida tillräckligt entydiga. Det var rimligtvis junker (»domicellus») Mauritius Svantesson Sture, som — i tidig uppväxtålder — dog 1493. Gossansiktet på gravbilden är i sig självt ett vittnesbörd om att det i c k e var en farbroder till honom, som gömdes under stenhällen. Dennes historiska existens är helt enkelt en konstruktion. Och att konstruktionen är förfelad antydes i betraktande av 1400-talets svenska namnskick till yttermera visso även därav, att två ädlingar med samma namn näppeligen kunnat vara i livet samtidigt, om den yngre av dem var den äldres brorson.

Men svärdet och de ridderliga benskenorna på bilden? Tyda de

⁷ Lübecker Ratsurteile, herausgegeben von Wilhelm Ebel, I (1955), s. 280.

⁸ H a n s (förmodade) föräldrar, herr Nils och fru Birgitta, gifte sig på nyåret 1457, och deras son Svante var född allra senast omkr. 1460.

⁹ Sjödin, a. a., s. 166 f., jfr ibid. s. 468, 611 ff., 636. Någon broder till herr Svante nämnes alltså inte här.

¹⁰ Så även Sjödin, s. 656 (registret).

inte på en vuxen adelsman? Här är en varning för anakronistiskt betraktelsesätt ofrånkomlig. Dåtida förnäma adelspojkar voro utan tvivel praktfullt utstyrda. Man behöver blott erinra sig, att åtminstone tre sådana slogos till riddare vid 1497 års kröning och alltså vid den tiden i solenna sammanhang måste ha varit klädda på ett sätt, som någorlunda motsvarade de sedan årtionden fullvuxna personers, bland dem Svante Nilsson själv, vilka samtidigt hedrades med riddarvärdighet. De tre gossarna voro Svantes son Sten, som vid kröningstillfället inte kan ha varit mer än fem år gammal, och vidare de båda med Sten Svantesson ungefär jämnåriga, i alla händelser föga äldre bröderna Erik och Eskil Nilssöner Gyllenstierna, vilkas föräldrar gifte sig i oktober 1487. Junker Mauritius Stures utstyrsel på bilden i Västerås kan därför inte gärna hindra, att han var identisk med Svante Nilssons förstfödde, tidigt borttryckte son.

Med hänsyn till det sagda böra ättevapnen under bilden i Västerås uppfattas på annat sätt än vad man hittills tagit för givet. Om senmedeltida svensk praxis på området veta vi för litet för att enbart därav ha någon säker ledning vid tolkningen. Från Skara domkyrka har man en gravhäll över den mot slutet av år 1492 mördade riddaren Hans Åkesson Tott.¹¹ Även där äro två adliga vapen anbragta, den dödes eget och hans efterlämnade makas; det var givetvis den sistnämnda, som hade beställt och väl även bekostat minnesmärket. I Västeråsfallet, som ju ligger annorlunda till, är det tänkbart och sannolikt, att farföräldrarnas vapenbilder blivit återgivna. Både herr Nils och fru Birgitta överlevde sonsonen Mauritius; dessa makar dogo bägge på sommaren 1494, och herr Nils hade då i många år residerat som slottsherre i Västerås.¹² Det ligger nära till hands att tro, att det var på deras initiativ och till deras ära de båda sköldmärkena inristades å gravvården.

Egendomligt är det namn Mauritius, som Svante Nilsson gav sin son. Detta namn var ytterligt sällsynt i Sverige före 1500-talet.¹³ I 1300- och 1400-talens Danmark förekom det sporadiskt, bl. a. i den med de svenska Bielkarna och Gyllenstiernorna befryndade ätten

¹¹ Gardell, a. a., I, s. 411 f. Jfr avbildningen i H. Hildebrand, Sveriges medeltid, III, s. 450; om dödsåret se P. Sjögren, Släkten Trolles historia intill år 1505 (1944), s. 274.

¹² Om hans avgång från denna befattning kort före sin död se Sjödin, a. a., s. 456.

¹³ Jfr dock en gravsten från Enköpings-Näs 1484(?), Gardell, a. a., I, s. 399, II, s. 194.

Gyldenstjerne. Men på denna väg lär man knappast kunna förklara den 1493 avlidne junkerns dopnamn.

Hans tillnamn innesluter också ett problem. Nils Bosson av ätten Natt och Dag, riksföreståndaren Sten Sture den äldres närmaste man inom riddarståndet, bar Sturenamnet under nästan hela sitt offentliga liv, till erinran om sitt ursprungligen danska (halländska) moderne. Men Svante Nilsson, dennes son, kallade sig själv aldrig Sture, även om han någon enstaka gång av samtida nämndes så. Och Sten Sture d. y. skrev sig ända till 1512 Sten Svantesson, rätt och slätt. Desto mer påfallande är det, att vår gravstens junker, död 1493, har fått ättenamnet Sture. Man undrar, om det kan ha berott på att han stått i särskilt förhållande till den ryktbare ädling Nils Sture, som enligt vad ovan gjorts troligt var hans farfader (icke hans fader), och att han eventuellt vid sitt frånfälle räknats som tillhörig dennes hovstat i Västerås.

FOLKE MAGNUSSENS GÄVOBREV TILL SIN
HUSTRU KRISTINA MAGNUSDOTTER,
HANS SÄTESGÅRD ÅBY OCH
HANS SLÄKT

AV JAN LIEDGREN

Som nr 2 bland pergamentshandlingarna i Sävstaholms arkiv har G. A. Sparre i bihanget till HSH 36 (1855) förtecknat ett brev, vari Folke Magnusson förklarar sig ha gett sitt gods i Skåre (»Skore») och sin ägolott i Hälleberg (»Hollebergha»)¹ i Grava socken som morgongåva till sin hustru Cristina Magnusdotter, när deras bröllop stod i Säckestad (»ii Sekkistadhom»). Brevet är skrivet »in curia mea Aaby anno Domini M^occc^olc^o primo» den 21 december (»in die sancti Thome apostoli»).

Den egendomliga årsbeteckningen diskuteras redan av G. A. Sparre, som tolkar den som »1351; sannolikt misskrifning för mccc lxp:o = 1361—?». Med årtalet 1361 anföres brevregesten av C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden (3. uppl. 1911), s. 185 not 1. Brevet har icke medtagits i Diplomatarium Suecanum VIII: 1 (1953). Senast har Gunnar Pellijeff i en uppsats om ortnamnet Algutstorp (Namn och Bygd 1957),² s. 186, meddelat en avbildning av brevet och förklarar: »Det torde knappast råda någon tvekan om att årtalet 1361 är det rätta.» Som bevis anför Pellijeff vissa i och för sig tämligen riktiga reflexioner om det romerska siffersystemet.

En granskning av originalbrevet visar, att här faktiskt föreligger en felskrivning; varken *l* eller *c* äro skrapade. Sparre och Pellijeff ha antagit, att sista *c* vore felskrivning för *x*. Lika gärna kan man antaga, att *l* är felskrivning för *x* och att rätta dateringen bör vara 1391, och så har också skett inom riksarkivet och diplomatariekommittén, sedan Sävstaholmssamlingens medeltidsbrev, efter depositionen i riksarkivet 1911, inlades i kuvert och kartonger åren 1932—33 av grevinnan Marthe Posse under överinseende av dåvarande sektionschefen Ernst Nygren.

Ett odaterat eller feldaterat brev som detta måste dateras med ledning av språk och handstil, de omtalade och handlande personernas verksamhetstid och itinerarium samt de omhandlade gårdarnas histo-

¹ Ortnamnen i Värmlands län VII: Karlstads härad (1922), s. 5, har felaktigt »Hellebergha».

² Jfr Ortnamnen i Älvsborgs län XX: 1: Rättelser och tillägg (1921), s. 14.

ria eller andra sakliga förhållanden. Den viktigaste hållpunkten är i detta fall sigillanterna och de bevarade sigillfragmenten. Lättast att identifiera är den sist nämnde bland sigillanterna, dominus Benedictus in Tarslef, vars sigill vidhänger som nr 4 av de 5 ursprungliga. Han har även beseglat ett brev, dat. Eggvena 1393 13/4 (UUB perg.), och ett brev, dat. Åby 1411 22/2 (SD 1385, Strängnäs LB perg.), vilket senare påpekats av Pellijeff (s. 128); tyvärr äro dessa båda sigill förlorade. Brevet 1393, som utfärdats av Birger Skrämer för Folke Magnusson, har även varit beseglat av Ulf Karlsson, säkerligen samme frälseman, som beseglat det ifrågavarande brevet i Sävstaholms-samlingen närmast före kyrkoherden i Tarsled. Den som andre sigillant omnämnde frälsemannen Magnus Jogharrsson är säkerligen den värmlänning, som beseglat flera brev mellan 1389 (RPB 2405) och 1399 (orig. papper UUB, tr. Dipl. Norv. III: 1 nr 308).

Den främste sigillanten var dominus Amundus Hat miles. Under 1300-talet funnos två riddare med namnet Amund Hatt, av vilka den yngre var dotterson till den äldre. Den äldre Amund Hatt, som i vapnet förde tre sjöblad med spetsarna mot sköldhörnen (HS I: 3 nr 678), blev riddare mellan 1352 och 1356 (K. E. Löfqvist, Om riddarväsen och frälse, 1935, s. 249) och avled mellan 1358 (RPB 349) och 1365 (RPB 641). Den yngre Amund Hatt, som liksom sin fader Hemming Hemmingsson förde fyrdelad (kvadrerad) sköld, blev riddare mellan 1388 och 1390 (Löfqvist, a. a., s. 250), var lagman i Värmland 1397—1405 och levde ännu 1411 (SD 1462; jfr J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige, II, 1955, s. 56).

På G. A. Sparres tid (1855; jfr H. Gillingstam, Medeltidsbrevens i Sävstaholmssamlingen, *Archivistica et mediävistica Ernesto Nygren oblata*, 1956, s. 158 ff.) funnos fragment av tre av det här diskuterade brevets sigill. Av dessa återstår nu lätt igenkännligt nr 4, som är prästen Bengts, samt ett fragment av nr 1. Det förlorade fragmentet av nr 5 har varit utfärdarens och ej Ulf Karlssons, som Sparre trodde. Det satt nämligen efter den siste medsigillantens och visade samma vapenbild (ros i kvadrerad sköld) och omskrift ... *chonis* (ej .. *phonis*), som Folke Magnussons från flera andra brev (t. ex. SD 94 av 1401 11/9, UUB perg., och SD 1042 av 1409 24/2, Strängnäs LB perg.) kända sigill.³ Fragmentet nr 1 ansågs av Sparre »innehålla en skrådelad sköld (Röde-ättens vapen) och af omskriften kan läsas orden *Fol...*, således sannolikt Folke Magnus-

³ Redan B. E. Hildebrand har i en av sina båda avskrifter av brevet (B. E. Hildebrands Saml. till Sv. Dipl. 2, VHAA:S dep. i RA) ansett sigill nr 5 vara Folke Magnussons.

Magnus		Magnus Petersson levde 1359—85 ägde Skåre	
Bengt	g.m. Kristina Magnusdotter	g.m. Folke Magnusson i Åby (ros i kvadrerad sköld) † 1410/11 Gift i Säckestad före 1391	Thorberg Magnusson levde 1385 Gift med en dotter till hustru Stenborg i Dåverud
Magnus Bengtsson (tre liljor) levde 1409—17 Gift 1414 9/8 med IngeborgAzersdotter		Birger Folkesson i Åby (liljehök) väpn., häradshövding i Barne hd 1448 Gift med Ingegärd	
		Katarina Birgersdotter i Åby, levde 1458 Gift 1:o 1443 23/6 med Simon Gudmundsson 2:o 1448 17/7 med Nils Bååt	
		Cecilia Simonsdotter † före 1466 Gift 1463 23/1 med Lindorm Björnsson (Vinge) lagman i Västergötland 1481—98	

sons sigill». Vapenbilden synes nu snarast vara en fyrstyckad sköld, det vapen som fördes av den tidigare s. k. Röde-ätten, nu kallad Ivar Nilssons ätt (se E. Anthoni i Äldre svenska frälsesläkter, I: 1, 1957, s. 64 ff.), och omskriften torde snarast böra läsas *ndi*. Ehuru sigillet varken överensstämmer med den yngre Amund Hatts sigill (med kvadrerad sköld) vid brev 1392 24/10 (RPB 2643) eller hans sigill vid brev 1397 29/3 (RPB 2866), 1397 30/6 (RPB 2880) och senare, torde dock sigill nr 1 vara dennes. Till hans tid peka ju också de anförda beläggen för de övriga sigillanternas verksamhet.

Utfärdaren Folke Magnusson levde ännu 1410. Genom ett gåvbrev 1410 1/5 (SD 1291) förvärvade han och hans hustru rätt att för sin livstid bygga sig en stuga vid S:t Olofs kloster i Skara. Redan genom brev, dat. Åby 1411 22/2 (SD 1385, Strängnäs LB perg.), förklarade sig hans son Birger Folkesson nöjd med det arvskifte »æpter war fadher ok modher meth min brodher Magnus Benksson», varige-

nom denne bl. a. fick en gård i Skåre (»Skoor») i Värmland. Denne Magnus Bengtsson, som förde tre liljor i vapnet, var förmodligen styvson till Folke Magnusson; Folke gav 1409 24/2 (SD 1042, Strängnäs LB perg.) ett par gårdar i Västergötland till Magnus Bengtsson »for hans rætta fædirne», utan allt broderskifte. Skåre omnämnes tidigast i ett brev, dat. Nor 1359 3/3 (RA perg. Engestr.), och ägdes då av en Magnus Petersson, som torde ha varit Folke Magnussons fader.

Av vad som nu anförts framgår, att det diskuterade brevet i Sävstaholmssamlingen härrör från tiden 1389—1410 och säkerligen från förra hälften av denna tidrymd. Den felskrivna dateringen bör därför rimligen tolkas som 1391 21/12.

Det Åby (Aaby), där brevet 1391 skrevs, säges där vara Folke Magnussons »curia». Åby är även dateringsort för Birger Folkessons skiftesbrev 1411 22/2 (SD 1385), vilket upptages som nr 30 i V. Örnbergs Förteckning på äldre handskrifter i Strängnäs läroverks bibliotek etc. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria 7, 1889) och efter denna källa⁴ anföres i Ortnamnen i Älvsborgs län VIII: Kullings härad (1914), s. 156, under Landa s:n som enda medeltida belägg på Åby. Lokaliseringen till Landa s:n är emellertid riktig.^{4a} G. A. Sparre har i den handskrivna förteckningen över Sävstaholms pergamentsbrev (nu i RA) identifierat Åby i Folke Magnussons gåvobrev med Åby i Landa s:n.

Flera belägg på detta Åby finnas, som klargöra dess historia. Birger Folkesson kallas väpnare i Kullings hd, när han utfärdar brev från Lödöse 1423 11/8 (RA perg. Engestr.), och Birger Folkesson i Åby i Västergötland, när han utfärdar brev i Tingvalla 1424 30/6 (RA perg.; tr. Närkes medeltida urkunder, I, nr 210). I Åby utfärdar han brev 1425 27/10 (RA perg.) och där mottager han brev 1430 1/8 (B 16, fol. 20, RA). Åby var således sätesgård för Folke Magnusson och sedan för hans son Birger Folkesson. Där utfärdade Simon Gudmundsson 1443 24/6 (Skokloster perg., Ekeblad) morgongåvobrev till sin hustru Katarina Birgersdotter, som sedan bodde kvar på gården även sedan hon gift om sig med Nils Bååt (morgongåvobrev 1448 17/7, B 16, f. 251 v, RA). Ett vittnesbrev för hustru Katarina i Åby utfärdades i Åby 1458 13/1 (B 16, fol. 216 v, RA). Sammanställningen av

⁴ Den använda källförkortningen Öbg förklaras varken i förkortningslistan på häftets omslag eller i Inledningshäftet I: 1 (1948), s. 107 ff.

^{4a} Den mindre av de båda gårdarna i Åby räknades före 1886 till Alguts-torps jordebokssocken.

Skåre och Åby, som utmärkte Folke Magnussons gåvobrev, återkommer i det dombrev från Tingvalla 1458 29/6 (B 16, fol. 97, RA), vari lagmannen i Värmland Olof Björnsson tilldömde välboren kvinna hustru Katarina i Åby i Kullings h:d⁵ tre gårdar Skåre och Härtsöga («Lysogh») i Grava s:n och Dåverud i Millesviks s:n, vilka hustru Katarinas fader (Birger) Folkesson ärvt efter sin »broder» Måns Torbjörnsson.

Simon Gudmundssons dotter Cecilia erhöll 1463 24/1 (B 16, fol. 70 v, RA) morgongåvobrev av Lindorm Björnsson (Vinge) men avled snart. Efter Cecilias död sålde hennes arvinge, kyrkoherden i Everöd Isak Nilsson, 1466 25/11 (Lunds ärkestifts urkundsbok, IV nr 100, efter B 16) Åby gård i Västergötland i Kullings («Kållandz») hd i Landa s:n och hennes andra gårdar till domprosten i Lund Jens Bing. Denne sålde godsens 1472 29/10 (Lunds ärkestifts urkundsbok, IV nr 178, efter B 16)⁶ till herr Svarte Ture Jönsson (Svarte Skåning) på Tun, sedan borgmästare och råd i Åhus 1472 u. d. (Rep. Dan. nr 3189, efter B 16) intygat, att Isak Nilsson såsom kusin till Simon Gudmundsson var en av de båda närmaste arvingarna till dennes dotter Cecilia; ett nästan likalydande intyg finnes med dateringen Åhus 1473 11/11 (B 15, fol. 124 v, RA).

De båda frälsegårdarna i Åby by återförvärvades emellertid av Lindorm Björnssons släkt. Enligt uppgift i frälserannsakingarna i Västergötland 1574—76 (Klagemålsregister vol. 3 och Frälse- och rusttjänstlängder vol. 29, KA) skola de nämligen jämte Olstorp i Algutstorps s:n ha givits som morgongåva av hans dotterson Gustaf Mattsson Kafle till dennes hustru Anna Josefsdotter.⁷ Hon hade först varit gift med lagmannen i Uppland Mickel Nilsson till Ärnäs († 1528). Ärnäs i Kärnbo s:n m. fl. gårdar bortbyttes 1531 9/8 (avskrift i Gamla bytesboken, fol. 365 f., Byteskontorets arkiv, KA; konungens motbrev RA perg., tr. GVR, VII, s. 395 ff.) av Gustaf Kafle, som då skrev sig till hustruns släktgård Djula (nu Stora Djulö vid Katrineholm), med samtycke av hans hustru Anna till konung Gustaf mot Hammersta-godset i Ösmo s:n. Gustaf Kafle, som 1537 16/1 fick fullmakt på häradsrätten i Kullings («Kollendz») härad,⁸

⁵ C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden (3. uppl., 1911), s. 186 not 5, har förväxlat Kullings härad med Kållands.

⁶ För den felskrivna dateringen jfr Rep. Dan. nr 3147.

⁷ Om Anna Josefsdotters släkt se bl. a. HT för Finland 1957, s. 137 not 2 med där anförda källor.

⁸ GVR, XI, s. 235. J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor i Sverige I (1954), s. 264, upptager honom i stället bland häradshövdingar i Kålland; likaså Elgenstiernas Ättartavlor.

var död redan 1541,⁹ men änkan behöll Hammersta även sedan hon gift om sig med häradshövdingen i Öknebo Olof Skögård. På hösten 1551 fann emellertid konung Gustaf Hammersta-bytet oförmånligt och beslöt att bytet skulle återgå. Sedan ett bytesförslag förkastats,¹⁰ utfärdades nya bytesbrev 1552 7/2 (KA pappersbrev; konungens motbrev tr. GVR, XXIII, s. 51 ff.), vari hustru Anna, som åter blivit änka, utbytte Ärnäs m. m. mot gårdar i Kullings härad och angränsande delar av Västergötland.

Efter förlusten av Hammersta har hustru Anna tydligen flyttat till Stora Åby i Landa s:n. Hon kallar sig Anna Josefsdotter, framlidne Olof Skögårds efterleverska till Åby, när hon 1559 8/10 (RA perg.) skänker konung Gustaf några gårdar i Mälardalens län för att han låtit hennes fästman Baltsar Jöransson bosätta sig i Sverige och givit dem frälse på hennes gods. Baltsar var född i Köpenhamn och enligt frälserannsakingen 1574 bardskärarson; han skall under sjuårskriget med andra misstänkta danskar ha sänts till Livland och där rymt till den danske hertig Magnus på Ösel. I fräselängden för Kullings härad 1562 står hustru Anna på Åby som ägare av flera gårdar i Algutstorps gäll, och samma är förhållandet i fräselängden från omkr. 1576 (Frälse- och rusttjänstlängder vol. 5 och 22, KA).

Efter hennes död kommo de båda Åby-gårdarna till olika ägare: 1581 innehas de av hennes dotterson Mickel Arvidsson (Uggla) och av Gustaf Kafles brorson Erland Larsson, 1600 av bröderna Nils Larsson (Kafle) på Hallarne (nu Hallanda) och Erland Larsson på Sjötorp, medan år 1608 Stora Åby äges av Nils Larsson till Hallarne och Lilla Åby av dennes kusins dotter jungfru Anna (Gustafsdotter Kafle) till Olstorp (Frälse- och rusttjänstlängder vol 29, 23 och 24, KA).¹¹

⁹ I GVR, XIII, s. 319, uppges änkans namn vara Karin, och detta fel återges i Elgenstiernas Ättartavlor, IV, s. 73.

¹⁰ Se Anna Josefsdotters odot. supplik (Handlingar efter Örnberg, Biographica utan släktnamn, RA; mannen levde då ännu) samt konungens svar 1551 12/12 och kungl. brev 1552 4/3 (GVR, XXII, s. 448, och XXIII, s. 171). — Att Hammersta var bortbytt från Gustaf Vasas arv och eget 1531—1552 nämnes ej i Joh. Ax. Almquists arbeten om Lokalförvaltningen (I, 1917, s. 233) och om Frälsegodsen (I, 1931, s. 649).

¹¹ I ett annat västgötskt Åby i Saleby s:n i Als hd bodde 1410 Elin Petersdotter i Åby och 1415—30 hennes måg Nils Jönsson (tjurhuvud) i Åby, som 1420 var häradshövding i Als hd; se H. Jungner, Gudinnan Frigg och Als härad (1922), s. 91 f. — Ingendera av dessa båda sätesgårdar upptages i C. G. Styffes Skandinavien under unionstiden.

Folke Magnussons sigill visar som nämnt en ros i kvadrerad sköld. Sonen Birger Folkesson förde däremot liljehök-vapen och uppföres under ätten Lilliehöök av Gälared och Kolbäck i Peringskiölds genealogier på Riddarhuset liksom i ingressen till denna ätts stamtavla i *Elgenstiernas Ättartavlor*, IV (1928), s. 718, som för detaljbeläggen grunda sig på K. H. Karlssons genealogiska anteckningar i Riddarhusets ägo. Såsom Elgenstierna efter K. H. Karlsson anger, var Birger Folkesson häradshövding i Barne härad.¹² K. H. Karlssons källa är hans avskrift (i K. H. Karlssons saml. I:B 2 c, RA) av Johan Peringskiölds »Extract af Hr Ekeblads gamla Pergamentsbref» i *Genealogica* 79 (förr H 14 a) i Riksarkivet, där Peringskiöld bl. a. ger en regist av ett brev 1448 (orig. perg. 1448 23/2, Skoklostersaml.),¹³ vari Karl Hake bortbyter en gård till borgmästaren i Lödöse Magnus Thorbjörnsson och Birger Folkesson beseglar som häradshövding i Barne hd.

Birger Folkesson torde, som Elgenstierna antager, ha upptagit liljehök-vapnet efter sitt moderne; kanske var den av Elgenstierna (efter Peringskiöld) nämnde kyrkoherden i Särestad Gunnar Magnusson, som beseglat ett brev 1391 9/10 (RPB 2580) en bror till hans moder Kristina Magnusdotter. På något sätt voro Birger Folkesson och hans (halv-)bror Magnus Bengtsson befryndade med Harald Lake, som också förde liljehök-vapen och bl. a. beseglade deras skiftesbrev i Åby 1411 22/2 (SD 1385; jfr Elgenstiernas Ättartavlor, IV, s. 492).

Birger Folkesson hade som nämnt en bror Magnus. I ett gåvobrev till Eskilstuna kloster, dat. Åby 1425 27/10 (RA perg.) ger Birger en gård dit för sin faders Folke Magnussons, sin egen och sin broder Magnus Folkessons själar. Broderns farsnamn torde dock här vara felskrivet, ty eljest kallas han Magnus Bengtsson, t. ex. i Birger Folkessons i Åby gåvobrev till Riseberga kloster, dat. Tingvalla 1424 30/6 (RA perg., tr. Närkes medeltida urkunder, I nr 210), och i Birger Folkessons brev för Magnus Thorbjörnsson, dat. Lödöse 1423 11/8 (RA perg. Engestr.). Magnus Bengtsson gav morgongåva till Ingeborg Azersdotter i brev, dat. Lödöse 1414 10/8 (SD 1994, Strängnäs LB perg.), och beseglade ett brev tillsammans med Birger Folkesson ännu 1417 9/5 (RA perg.) men var död 1423. Magnus Bengtsson måste antagas ha varit son till Folke Magnussons hustru Kristina Magnusdotter i ett tidigare äktenskap med en Bengt och ha uppkallats efter sin morfar.

¹² Detta har ej observerats av J. E. Almquist, Lagsagor och domsagor, I—II
¹³ K. H. Karlssons avskrift och citat ha det felaktiga årtalet 1444.

Magnus Bengtsson och Birger Folkesson voro nästa arvingar till Mickel Azersson (se bl. a. brev Lödöse 1414 10/8, SD 1993, Strängnäs LB perg.) och till Olof Sonessons (Fridaborg) hustru Katarina Azersdotter (se gåvobrev till Riseberga kloster 1405 23/5, 1413 5/6 och 1424 30/6, tr. Närkes medeltida urkunder, I nr 190, 201 och 210), vilka i sin tur voro arvingar (systerbarn) till välbördig hustru Märta Birgersdotter, som 1381 14/9 (RA perg. Engestr.) gav sig i sytning till Olof Sonesson och fem år före sin död gav Öckna och Hackerud (nu Mosseberg) i Ö. Fågelviks s:n i Värmland till Riseberga kloster. Det framgår ej hur Märta Birgersdotter var besläktad med Birger Folkesson, men antagligen var hans förnamn ärvt efter hennes far. Mickel Azersson hade avrättats, men herr Erik Erlands-son tilldömde på landsting i Skara 1399 7/4 (vid. perg. 1405 9/9 UUB, Torpa; regest i Västergötlands fornminnesförenings tidskrift, I: 4, s. 5) hans gods till arvingarna.

Enligt ett delaktighetsbrev av Eskilstuna kloster 1416 20/12 (SD 2306 efter RA perg. Engestr.) hette Birger Folkessons hustru Ingerd. Hennes släktförhållanden äro outredda.

Av flera brev, särskilt ett intyg av Birger Folkesson 1423 11/8 (RA perg. Engestr.), framgår, att Folke Magnusson haft en broder Thorbjörn Magnusson och att denne hade en son Magnus Thorbjörnsson. Enligt nämnda intyg hade Folke uppburit vissa summor för brors-sonens räkning, dels efter hans döde fader, dels efter Magnus Thorbjörnssons mormor hustru Stenborg i Däverud. Magnus Thorbjörnsson, som bl. a. köpte gods i Barne och Kullings hd 1443 20/6 (RA perg. Engestr.), blev borgmästare i Lödöse enligt brev 1447 1/2 (RA perg., avbildat i C. R. af Ugglas, Lödöse, 1931, s. 124; jfr s. 150), 1447 4/5 (UUB perg.), 1447 24/5 (B 16, fol. 32 v, RA), 1448 23/2 (Skokloster perg.) och 1448 28/3 (B 16, fol. 139, RA) och ärvdes enligt det tidigare nämnda dombrevet 1458 29/6 (B 16) av Birger Folkesson och sedan av dennes dotter Katarina, som därigenom tilldömdes Skåre och Däverud samt Härtsöga. Skåre i Grava s:n ägdes som nämnt år 1359 av Magnus Petersson, och Däverud i Millesviks s:n hade tillhört hustru Stenborg. Härtsöga, som omnämnes i brevet 1359, förekommer även i ett brev i Skoklostersamlingen (perg. nr 60), som av prosten Nils Rabenius erhållit det falska årtalet 1365 och under detta årtal förtecknats i HSH 17 (Bih. s. 123, nr 59).¹⁴ Såsom framgår av Peringskiölds förutnämnda regestsvit i Genealogica

¹⁴ Brevet citeras med det falska årtalet i Ortnamnen för Värmlands län VII: Karlstads härad (1922), s. 5 (Härtsöga), och VIII: Kils härad (1939), s. 13 (Kil).

79 (förr H 14 a) är emellertid rätta dateringen Kil 1385 12/3. Brevet är Magnus Peterssons gåvobrev på 12 löpabol i Härtsöga till sin son Thorberg; på dess baksida står med 1400-talshand namnet Magnus Thorbjörnsson.¹⁵ Förmodligen är denne Thorberg densamme som den ovannämnde Thorbjörn Magnusson; namnformerna Thorberg och Thorbjörn växla även beträffande Thorberg Kärling, som ej sällan beseglar tillsammans med Folke Magnusson och hans son Birger Folkesson.

Den Magnus Petersson, som utfärdat de båda breven i Nor 1359 och i Kil 1385, bör alltså ha varit Folke Magnussons och Thorbjörn Magnussons fader. Han har tydligen hört till de frälsemän, som voro anhängare till Magnus Eriksson och konung Håkan och som under konung Albrekts tid bodde i Värmland och Dalsland utanför dennes välde. Däremot synes det vara tivelaktigt om han var densamme Magnus Petersson, som nämnes i ett brev 1384 26/1 (B 15, fol. 337 v, RA), eller densamme som frändömts jord i Kullings hd av konung Albrekt enligt brev 1388 13/5 (avskrift ur Rossviksarkivet i E 172, UUB), vilka båda brev efter K. H. Karlssons genealogiska anteckningar anföras i Elgenstiernas ingress till ättartavlan över Lilliehöök af Gälared och Kolbäck (IV, s. 717).

Utom Birger Folkesson i Åby funnos samtidigt andra personer med detta namn. Till en Birger Folkesson¹⁶ pantsatte riddaren Nils Bosson (Natt och Dag) sitt gods i Slädene i Västergötland genom brev från Borgholm 1400 22/8 (RPB 3118). En Birger Folkesson i Synnerby (i Skånings hd) förde ett horn i sitt sigill, då han beseglade ett brev i Skara 1417 14/8 (SD 2402 efter RA perg.).

Ännu en Birger Folkesson gav 1407 gårdar i Ydre och Vedbo härad i morgongåva till Katarina Gunnarsdotter, som 1452 gav dem till Vadstena kloster (register av Rasmus Ludvigsson i Arv och eget, KA; tr. L. F. Rääf, Beskrifning öfver Ydre härad, I, 1856, s. 216, nr 78). Hon var änka, när hon 1434 27/3 i Strängnäs (SMR 44—45 efter 2 orig. perg. Bergshammar) bortbytte sin arvejord i Bergshammar i Fogdö s:n till herr Anund Sture.¹⁷

¹⁵ På liknande sätt stå orden »Birger Folkasons breff» på baksidan av ett brev 1408 31/10 (SD 1013 efter RA perg. Engestr.), vilket nu är defekt men enligt Peringskiölds regist i Genealogica 79, RA, var utfärdat för Folke Magnusson.

¹⁶ C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden (3. uppl. 1911), s. 153, kallar honom felaktigt Folke Birgersson.

¹⁷ Claes Annerstedt har i sina anteckningar (Svenska medeltidens frälseläkter, X 58 a, UUB) uppmärksammat dessa notiser men icke kunnat särskilja de olika Birger Folkesson.

De i det föregående anförda urkunderna om Folke Magnusson, Birger Folkesson i Åby och deras släktingar äro i allmänhet antingen deras gåvobrev till kyrkor och kloster eller rester av deras egna brevarkiv, fördelade på kopieboken B 16, den Ekebladiska brevsamlingen och Rossviksarkivet. Att vissa brev avskrivits i kopieboken B 16 (förr J 7) i Riksarkivet beror på att Åby-godset 1472 såldes till Svarte Ture Jönsson, som bl. a. var morfars far till greve Per Brahe d. ä., vilken i sin tur var svärfar till Erik Sparre och morfar till Lars Eriks-son Sparre, upphovsmannen till denna kopiebok.¹⁸ Den samling brev, som förtecknats av Johan Peringskiöld i *Genealogica* 79 (förr H 14 a) i Riksarkivet, tillhörde då residenten Johan Ekeblad men hade på 1530-talet tillhört Lars Mattsson Kafle, dotterson till Lindorm Björnsson (Vinge), vilken i sitt första äktenskap varit gift med Birger Folkessons dotterdotter Cecilia Simonsdotter. En del av denna brevsamling förvärvades av Nils Rabenius och införlivades senare med Skoklostersamlingen, och en annan del kom ett århundrade senare i Lars von Engeströms ägo och är nu införlivad med Riksarkivets huvudserie av pergamentsbrev.¹⁹ En tredje brevggrupp tillföll Lindorm Björnssons dotterson Jöran Larsson Sparre till Rossvik; därifrån härstamma avskrifterna i E 172 i Uppsala UB samt originalbrev i Strängnäs Läroverksbibliotek och i Sävstaholmssamlingen.²⁰

Att en så stor del av källmaterialet kan härledas till Cecilia Simonsdotters arkiv och dess ganska lätt åtkomliga huvuddelar ger ett säkrare sammanhang i de släkt- och ortshistoriska notiserna, än vad som skulle vara möjligt om man endast hade att lita till lösryckt källmaterial utan arkivaliskt sammanhang.

¹⁸ Se J. Liedgren i *Archivistica et mediävistica Ernesto Nygren oblata* (1956), s. 253.

¹⁹ Se J. Liedgren i *Donum Boëthianum* 1950, s. 230 ff. — Att den Ekebladiska samlingen tidigare tillhört ätten Kafle har fil. dr Hans Gillingstam konstaterat, när han hösten 1950 genomgick *Genealogica* 79 för Diplomatariekommitténs räkning.

²⁰ Se H. Gillingstam i *Archivistica et mediävistica Ernesto Nygren oblata* (1956), s. 162 ff., samt J. Liedgren i *Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, I (1956), sp. 224.

ÄTTEN HJORT AV VILSTA

AV MAGNUS COLLMAR

1. Ättens ursprung

I det av C. G. Kröningssvärd och J. H. Lidén utgivna *Diplomatium dalecarlicum* uppges i de till verket fogade släkttabellerna,¹ att kyrkoherden i det sörmländska Floda, den 1560 bortgångne Paulus Magni, var son till den av Gustav Vasa för upprors anstiftande 1534 avrättade Måns Nilsson på Aspeboda. Prästmannen, som därigenom gjordes till en medlem av den äldre Svinhufvud-släkten, begåvades med en syster Anna, tvenne till Norge efter faderns död avvikna bröder och en son Samuel. Det var en verklighetsfrämmande konstruktion, men den har avsatt sina spår ännu i våra dagars forskning.²

Paulus Magni härstammade på fädernet från helt annat håll. En förbindelse med Kopparberget och den äldre Svinhufvud-släkten torde väl kunna beläggas, men det skulle i så fall vara på mödernet.³ Huru därmed i detalj förhåller sig återstår att utreda.

Paulus Magni tillhörde en Rekarne-ätt. Beviset härför föreligger i ett aktstycke, som artikelförfattaren för något mer än tio år sedan påträffade på Riksarkivet.⁴ Det var några rätt slarvigt nedkastade anteckningar, vilka saknade såväl datering som underskrift och berättade om brev, vilka »stor magtt lågh wppå» och skribenten förlorat vid en brand.

När detta spår följdes, stod det snart klart, att branden kunde lokaliseras till Varsta säteri i Gillberga socken och dateras till 1583. Stilen i aktstycket visade sig vara landsprosten Elf Paulis. Han var säteriets dåvarande innehavare och son till Paulus Magni. Därmed

---

Den här publicerade uppsatsen är tryckt med bidrag ur Konung Gustaf VI Adolfs 70-årsfond för svensk kultur.

¹ Tabell XLII: 8.

² J. A. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen*, 4 (1922—23), s. 210; G. Elgenstierna, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, 8, s. 120.

³ *Peringskiölds Monumenta*, 6, fol. 129, KB, har om Floda kyrka i Södermanland uppgiften, att där fanns »ett Swinchufudwappn, hwit Swinchufwud med tänder i grönt felt och hufudet uperst på hielmen, med namn därhoos: Hince Jonsons oppo Kopp[er]berget». Se vidare nedan uppgifterna om Paulus Magnis moder.

⁴ *Topographica* 393, RA.

var lösningen given till ursprunget för den ätt, som vi efter vapenbilden och den äldsta kända gården i släktens ägo benämna Hjort av Vilsta. Flera av herr Påvels barnbarn ha till yttermera visso kallats och kallat sig själva för Hjort.

När herr Elf gick att skriva ned sin förteckning på de förlorade breven, uppgav han, att till förlusten hörde »först min ffaders far faders frelsse breff, hann hett Oloff Önson på Wilesta, hu[i]lkitt konungh Erick fann Pomerer hade wttgiffuidh». Med ledning härav kan ättens fem första släktled konstrueras sålunda: Stamfadern Önder, sonen Olof Öndsson, vilken adlades och levde 1437, då han 26/5, 8/9 och 14/10 beseglat brev, det första på okänd ort, de båda sista på Österby i Tumbo socken.⁵ Den tredje släktmedlemmens namn har icke kunnat beläggas i skrift, men det måste ha varit Måns Olofsson, eftersom den fjärde i ordningen hette Paulus Magni. Dennes son var, som förut omtalats, Elaus Pauli, vilkens förnamn i svensk form skrevs såväl Elef, Elof, Eluf och Elf, det sista som oftast.

Vilsta synes tidigt ha gått ur ättens ägo. Den 7/2 1454 omtalas »Pædher smidh j Wilesthom»,⁶ och 1535 är en landbo Måns skriven på de tolv öreslanden i Eskilstuna socken.⁷ Från 1554 återfinnes gården bland Eskilstuna klostres landbogsods i Fors socken.⁸ Då Sten Eriksson (Leijonhufvud) 1568 avled⁹ och hans förläning av Eskilstuna kloster upphörde¹⁰ samt Klosters och Fors pastorat begåvades med egen kyrkoherde genom hertig Karls brev 13/11 1568¹¹ — själavården på orten hade under förläningstiden ombesörjts av de kungliga kaplanerna på Eskilstuna hus¹² — uppläts Vilsta samtidigt till prästgård. Det utbyttes dock, såsom »fast olägin» för denna uppgift den 28/1 1590 mot en annan gård, belägen närmare Fors kyrka.¹³ Vilsta gick därefter ett brokigt öde till mötes¹⁴ för att på sistone göra tjänst som vandrarhem.

⁵ SMR 559, 618, 638. Sigillet skadat, så att vapenbilden icke kan fastställas. Texten lyder: »S. Olavi [en bokstav skadad] ndsson».

⁶ RA perg.

⁷ Gärder och hjälper, KA.

⁸ Söd:s handl. 1554: 8, KA.

⁹ Elgenstierna, a. a., 4, s. 601.

¹⁰ Kyrkor, skolor, hospital 79, KA.

¹¹ Hertig Karls diarium, RA.

¹² Ambrosius [1551—52], Joen [1553—54], Joakim [1555—56], Birger [1560], Jöran Hindrici [1560—65], Peder [1568]. Med källredovisningen får anstå till en snart utkommande del av ett nytt herdaminne för Strängnäs stift.

¹³ Hertig Karls registratur, RA.

¹⁴ J. A. Almquist, Frälsegodsen, 2, s. 699.

Önder

—
Olof Öndasson

Adlad av Erik av Pommern, levde 1437

[Måns Olofsson]

G. m. Karin Knutsdotter (Lillic af Ökna).

Paulus Magni

Prost i Floda, † 1560. G. m. N. N.

Elaus Pauli

Landsprost i Strängnäs stift, † 1586. G. 1) m. Brita Olofsdotter, † omkring 1562, 2) m. Anna Olofsdotter, † 1622.

Petrus Pauli

utomåktenskaplig son till Paulus Magni, kyrkoherde i Floda, † som emeritus 1614/15. G. 1) m. Margareta Henriksdotter, 2) m. Malin i hennes andra äktenskap.

Olof	Önder	Påvel	Ingel	Måns	Nils	Dordi	Margareta	Kristina
Levde 1582, † 1574, † före 30/1 1590. Ogift.	Levde 1639. Före 4/6 1595 g. m. Joen Eriks-son (Sölflverarm), re- mästare, † 1597. Ogift.	Hertig Karls stall- mästare, † 1597. Ogift.	Levde 1639. Före 4/6 1595 g. m. Joen Eriks-son (Sölflverarm), re- mästare, † 1597. Ogift.	K. Sigismunds hovjunkare. Levde ännu i början av 1620-talet.	Löjtnant. Levde 1615 (1620?) † före 11/9 1622. G. m. Lisbetta † 1609/10.	Levde 1642. G. m. Kris- toffér Tuves- son Höke- flycht.	Levde 1617. G. 1) m. fogden Johan Svens- son Rham, † 1616, 2) m. hovslagaren Måns Nilsson.	† före 23/6 1638. G. m. ryttaren Jöns Svens- son Rham.
Påvel Sölflverarm	Elof Wädarhorn	Kristina Wädarhorn	Anna	Margareta Karin	Brita	Elof	Sven	Johan
Överstlöjtnant, stupade 1637. G. m. Brita Rosen- stråle i hennes för- sta äktenskap, † 1656.	Kapten, † före 1630. G. m. Elisa- bet Hund, i hennes första äktenskap, † 1674.	† 1670(?). G. m. Tuve Tu- vesson Höke- flycht † 1644.	Levde 1634, G. m. ryt- taren Erik Gudmunds- son, † senast 1638.	Levde 1622. Giffta den ena Löjt- med kaplanen vid Gripsholm, nant, sedermera kyrkoherden i Tumbo Didericus Christo- phori och den andra med rege- mentsskrivaren Karl Karls- son.	Levde 1622. Giffta den ena Löjt- med kaplanen vid Gripsholm, nant, sedermera kyrkoherden i Tumbo Didericus Christo- phori och den andra med rege- mentsskrivaren Karl Karls- son.	Levde 1622. Giffta den ena Löjt- med kaplanen vid Gripsholm, nant, sedermera kyrkoherden i Tumbo Didericus Christo- phori och den andra med rege- mentsskrivaren Karl Karls- son.	Levde 1643/44. G. m. ryttaren Jöns Svens- son Rham.	Kapten, Löjt- stupade nant, 1643/44. G. m. ryttaren Jöns Svens- son Rham.

Såsom vi i nästa kapitel skola finna, återförvärvade Paulus Magni i sin egenskap av rätt bördeman 1529 från Julita kloster en gård, Lockmora i Torpa socken på Rekarne. Han ägde i samma socken också en gård Säby, vilken länge skulle stanna i släktens ägo och vi i fortsättningen få anledning att ofta återkomma till. Det ena som det andra omvittnar, att åtminstone en gren av ätten tidigt fått förankring i Torpa.

Tidpunkten härför kan i viss mån bestämmas. Av riddaren Greger Bengtsson (Folkungaättens oäkta gren) finns bevarad en klagoskrift över våldsverkan, begången under den resning mot kung Karl, som leddes av Erik Karlsson (Vasa) och tog sin början 13/10 1469. Det heter i brevet: »Desse voro i min gård Övernäs, liggandes i Västerreken, för att röva och stjäla, som är först Ulf Stok, Olof Varg, Anders Ragvaldson, Nils Karlsson på Sela och Sante i Torpa socken och hans granne Olof i Lukamora. Det är allt fränder och de ägde litet gott själve.» Skribenten lämnar så en utförlig redogörelse för vad som blev stulet och förött och meddelar att liknande hemgång också skett på två andra gårdar han ägde. Han ger uttryck åt sin önskan, att »fanden skall taga dem alla i sänder» i denna »tjuvahop». ¹⁵

Vi kunna näppeligen undgå, att i den sistnämnde i raden av våldsverkare, Olof i Lockmora, se en medlem av ätten Hjort. Hur han skall passas in i släktschemat måste vi dock avstå från att yttra oss om.

Uppgiften om hemsökelsen på Övernäs avslöjar vid sidan av det ovannämnda åtskilligt annat. Våldsverkarna sades ha ägt »litet gott själve», de voro m. a. o. icke synnerligen förmögna, och de voro inbördes allesammans släkt. Hur det i detalj kan förhålla sig med denna släktskap nödgas artikelförfattaren överlämna åt andra, främst åt medeltidshistoriker av facket, att under fortsatta forskningar närmare klarlägga. Vi konstatera också, att redan med Olof i Lockmora knöts en förbindelse mellan ätterna Vasa och Hjort. Olof anslöt sig ju till Erik Karlsson (Vasa) vid dennes uppror. Förbindelsen mellan nämnda släkter skulle i framtiden ytterligare befästas och fördju-

¹⁵ B. Hildebrand, Esbjörn Blåpanna och hans arvingar, PHT 1934, s. 145 f. För ätten Hjorts historia är arbetet i sin helhet av synnerligt värde ur en mångfald synpunkter. För identifieringen av våldsverkarna, se Hildebrand, a. a., och speciellt för Sante, som var hemmahörande på Ekeby säteri i Torpa, släkttavlan i PHT 1956, s. 60. Jag beder i detta sammanhang att till professor Hildebrand få frambära mitt varma tack för hans genomgång av manuskriptet till här föreliggande artikel och därunder gjorda påpekanden och rättelser av skilda slag.

pas. Från ätten Hjorts sida skulle detta i första hand ske genom tvenne släktmedlemmar, far och son, som båda voro stora frälsegodsinnnehavare samtidigt som de voro präster, ett under vasatiden egendomligt förhållande.

2. *Paulus Magni*

Enligt uppgifter på flerfaldiga håll i äldre genealogiska utredningar skall »hustru Karin på Juresta i Floda sochn», dotter till en Knut av ätten Lillie af Ökna, ha varit moder till Paulus Magni och alltså gift med Måns Olofsson.¹

Sonen i nyssnämnda äktenskap får väl betraktas som den förnämste släktrepresentanten. Mycket talar för, att han begynt sin prästerliga bana i Gustav Vasas tjänst och är identisk med dennes kaplan Påvel, om vilken en del uppgifter föreligga. Den 23/3 1521 rekommenderades han av dåvarande riksföreståndaren hos Uppsala domkapitel till erhållande av den prebenda, som förut innehafts av herr Jöns Petri. »Han skal, som mich hopas, wara then helge kirke och eder till tjensth i alle motthe, som thet siigh wederbör».² Håller identifieringen provet är vår man att igenkänna också i den Påvel kaplan, vilken med ett av Gustav Vasa den 5/3 1524 daterat brev sändes till Vadstena kloster för att »låna» det silver, som där ännu fanns kvar och egentligen var ämnat till ett skrin åt S:ta Katarina.³ Om prästmännens fullgörande av det delikata uppdraget har klostrets diarium den 21/3 av samma år en bitter anteckning. Det omnämner konungens krav på de tolv markerna silver som en utpressning.⁴ Händelsen väckte stort uppseende vida omkring. På sin färd till Vadstena har kaplanen även varit Gustav Vasas brevdragare till biskop Brask. Den skrivelse, som han hade att presentera denne, var daterad den 6/3.⁵

Enär prosten Paulus Magni i Floda tydligt skulle visa sig vara

¹ Palm skiöld 205, UUB; Genealogica 41 och 62, RA. För hustru Karins fader uppgives icke något patronymikon, och släkttavlorna lida väl även i övrigt av betänkliga brister. Elgenstierna, a. a., 4, s. 669 har hustru Karin som dotter till en frågeteckensförsedd Knut Larsson och uppger henne varit gift med Måns Nilsson till Aspeboda.

² GVR 1, s. 1 f.

³ GVR 1, s. 191 f.

⁴ Diarium Vazstenense (utg. av Ericus Benzelius, 1721), s. 178. Se vidare om denna konfiskation O. Källström, Medeltida kyrksilver från Sverige och Finland förlorat genom Gustav Vasas konfiskationer (1939), s. 32 ff. och 279 f. text och noter, med där angivna källor och litteratur.

⁵ GVR 1, s. 192 f.

konungens handgångne man och flitigt låta sig brukas som ett verktyg vid fortsatta konfiskationer av kyrklig egendom, samt uppgifterna om hovkaplanen Påvel ebba ut ungefär samtidigt med att den sörmäländske prästmannen Paulus Magni begynner omnämnas, torde identifikationen ha goda skäl för sig. Därtill kommer, att sonen Elf i sin förteckning över de brunna breven också antecknat: »Dher nest hogloffliga S. hos Gudh K. Gostaffs fulmagta breff, som min fadher hadhe til atth kennas uidh gos, som wåro giffne til kyrkior och closter, som så begynnes: Iag Göstaff Erichsonn Sueriigis rikes föreståndare, och var datum Anno 1523». Det är tydligt, att herr Elf sammanblandat tvenne brev, ett från 1529, som var utfärdat av konungen och givit fadern rätt att återvinna kyrkogods, samt ett tidigare, givet av riksföreståndaren 1523. Vad detta sistnämnda innehållit veta vi ingenting om, men det placerar herr Elfs fader i förbindelse med riksföreståndaren just vid den tidpunkt, då vid dennes hov fanns en kaplan Påvel.⁶

Paulus Magnis första tjänst i Strängnäs stift var förlagd till Åkers pastorat, där han tillträtt före 14/3 1529. Nämnda dag erhöll »her Påual i Åker» rätt att från Julita kloster kännas vid ett gods »Liikmora», till vilket han skulle vara rätt bördeman.⁷ När gården åter dyker upp i ett byte med konungen i maj månad 1552 har herr Påvel flyttat till Floda, och gården uppges då heta »Lockmora» samt vara belägen i Torpa socken på Rekarne.⁸ I 1535 års gårdar och hjälper⁹ benämnes den »Lockmyr» och säges den vara halvannat markland jord. Det är uppgifterna om detta Lockmora, såsom namnet nu lyder, vilka identifiera kyrkoherde Påvel i Åker med Paulus Magni i Floda.

Från hans tid i Åkers gäll är i övrigt känt, att han tjugonedag jul 1529 inventerade vid Gripsholm tillsammans med Eskil Mikaelsson, då fögderiet övergick från herr Erik Arvidsson till Olof Henriksson.¹⁰ Vidare klagade han i maj 1531 till Jöns Stensson i Lida

⁶ Det torde beträffande tiden icke vara något, som hindrar, att han också är identisk med den dominus Paulus, som 1511 ihågkoms med en oxe av herr Matthias Marci i dennes testamente (*Liber ecclesiae Vallentunensis*, utg. av Toni Schmid, 1945, s. 64 f.).

⁷ GVR 6, s. 20. Elf Pauli uppgiver i sin förteckning »så må[n]g breff, som hog:te K: G: hade vtth giffuedh».

⁸ Perg.brev 8/5 1552, RA.

⁹ KA.

¹⁰ Gripsholms fatabursinventarier 1529—1549, Slottsarkivet. Den frånträdande fögden, prästmannen Erik Arvidsson, är utan tvekan identisk med den mycket omskrivne skaffaren vid Mariefreds kloster 1526. Han kan i fort-

rörande elva och ett halvt örtugland jord, som av gammalt legat under Ereme (läs: Ärja) kyrka som prästättning, vilket prästmannen bevisade med sju lagmansdombrev. Hans klagomål godkändes.¹¹ Till hans vid denna tid förrättade uppbördstjänst för konungens räkning skola vi längre fram återkomma.

Som den nye kyrkoherden i Åker, den nyssnämnde Erik Arvidsson, fick sin kollation på befattningen utfärdad 1/1 1532, har Paulus Magni vid denna tid avflyttat, troligen direkt till Floda. Där kan hans namn dock icke beläggas förrän 1/10 1539, då Gustav Vasa utfärdade »fogte breff for her Pauvell i Floda på biscops fogderiit i Nyköpingz län och Södermanland». Samma dag erhöll herr Påvel också brev att behålla biskopstionden, som föll vid kyrkohärbärgert i socknen. Följande år bekom han nytt brev på tionde. Hans fogdeuppdrag fixerades närmare den 5/11 1539. Han hade redan under sin tid i Åker varit den, vilken som konungens ombud uppbar stiftsprästerskapets borglägerstaxa. Tidigaste uppgiften härom föreligger från 21/1 1531,¹² och detta uppdrag skulle han inneha även efter avflyttningen till Floda. Det omtalas i de kamerala akterna i mer än ett decennium.¹³ Uppgifterna om hans handhavande av den kungliga fogdesysslan flöda rikeligen.¹⁴

Av särskilt intresse äro uppgifterna om hans beslag i Södermanlands och Södertörns gillen, enär i ett flertal fall de till herr Påvels namn knutna uppgifterna äro de enda, som stå oss till buds om landskapets medeltida gillen. Han inlevererade 1542 i konungens räntekammare 98 marker 7 1/2 öre från sexton gillen i Södermanland jämte åtta lod gillesilver »vtåff ith hornn» samt 21/12 1543 från ett okänt antal gillen i Jönåkers härad 32 marker 7 öre 18 penningar jämte en mark örtuger från ett icke heller uppgivet antal gillen i Hölebo härad. Året 1545 följde 2 marker 7 1/2 öre i gillespenningar från Oppunda. Härtill bör läggas, att han 1542 också redovisade två ungerska gyllen, vilka lämnats av bönderna i Julita, då de löste till

---

sättningen följas som kyrkoherde i Taxinge, Åker, Husby (osäkert vilket) och Fogdö, där han avled 1553 el. något av närmast följande åren och var då en gammal, utlevad man.

¹¹ GVR 7, s. 350 f. Åkers pastorat hade i gamla tider tvenne annex, Länna och Ärja, av vilka med tiden det senare uppgick i Åker, varvid annexkyrkan ställdes öde.

¹² GVR 7, s. 235; 8, s. 2; 12, s. 238, 244 f.; 13, s. 320.

¹³ Länsregister 1540, 1543, 1544 och Räntekammarböckerna 1542, 1543, KA.

¹⁴ Se not 13 och 15 samt Västm. handl. 1539:9 och åtskilliga följ. års räk. för Kungsörs rättardöme, KA. Stockholms slott, Varuhus och handling 1544, ibid., har uppg. om byggandet av en sågkvarn.

sig några förgyllda ströningar och små »brotser». De hade hängt på Vår Frus beläte i deras kyrka och skulle i fortsättningen av allmogen brukas till brudsilver. Samma år levererade han även en silversked, given i testamente efter »her Hans klockaren j Malma sochnn». ¹⁵

Ett eklatant vittnesbörd om konungens förtroende för herr Påvel liksom om den politiska situationen i Södermanland på 1540-talet utgör det kungliga brevet av 25/2 1543. ¹⁶ I detsamma fick prästmannen order, att han oförsumligen skulle skicka ut sina karlar, klädda i bondekläder, till Oppunda och andra håll i Nyköpings län, »the ther hemeligen kunde bespane och förhöres, huad som grunckes j almoegen, eller wm icke något hemeligitt skalckheet eller förräderij ibland them vpwäxer eller forhonden är». Gustav Vasa hade nämligen från allmogen i länet och framför allt i Oppunda härad fått »nästan stackot swar» på sin begäran om hjälp och undsättning. I ett tingsbevis från Oppunda härad S:t Eskils dag 1547 står herr Påvel upptagen bland tingets bisittare. ¹⁷

Prästmannens jordinnehav är en komplicerad historia och spänner över ett stort register. Om Lockmora är förut talat. Den 21/10 1543 erhöll han frälsebrev på Fröslunda i Fors socken på Västra Rekarne, som han lagligen hade köpt av sina skyldemän. ¹⁸ Det rörde sig om tvenne skattehemman om vardera tio öresland. ¹⁹ De övergingo 1554 genom köp till konungen, varvid herr Påvel också avhände sig en utjord Viby i Kjula socken, som var två öresland och åtta penningeland. ²⁰ Fröslunda, som efter hans död återgick till kronan, skulle längre fram i tiden också besittas av hans sonson.

Den 18/3 1549 bekom han frälsebrev på Stav i Floda socken, sedan han framlagt bevis på att det dåvarande kronohemmanet var hans rätta bördegods. I gengäld gav han konungen två öresland i Söderfenesta i Torpa socken på Rekarne, som var hans arv och eget.

¹⁵ Räntekammarböckerna uppgivna år. Det är frestande att i det beslagtagna hornet igenkänna den present, som Birger Röriksson 13/5 1329 gav till Vårfrugillet i Nyköping (SD 2715). Om stiftets gillen, se M. Collmar, Strängnäs stifts medeltida gillen (Till Hembygden 1952); dens., Rikssalen och prästgillestugan. Ett bidrag till frågan om lokaliteterna vid kungavalet i Strängnäs 1523 (Sörmlandsbygden 1956). Riktigheten av där framförda teori har sedan bestyrkts genom nya fynd, se mitt kapitel om Sjukvården och fattigvården i den nov. 1958 i korrektur föreliggande Strängnäs stads historia.

¹⁶ GVR 15, s. 108. Se även föreg. dags brev till Måns smed och andra konungens skrivelser vid denna tid.

¹⁷ S 116, UUB.

¹⁸ GVR 15, s. 550.

¹⁹ Arv o. eget 22, 25, Västm. handl. 1555: 16 m. m., KA.

²⁰ Perg.brev 26/5 1554, RA, Söd:s handl. 1555: 10 b, KA, se vidare not 19.

Bytesbrevet är skrivet i Julita kloster, men affären har tydligen gjorts upp under konungens gästande av Floda prästgård den 15 och 16 mars samma år.²¹

Vid en förnyad jordaffär med Gustav Vasa, som skett 7/5 1552, sägas ytterligare två öresland i Söderfenesta jämte det förut omtalade Lockmora i Torpa socken och Leriesnoret i Torsångs socken på Kopparberget, vilket sistnämnda var hans möderne, jämte Löta i Bettna socken av honom ha avståtts till Gustav Vasa. I stället erhöll herr Påvel kronotorpet Ulvsund i Helgesta socken jämte en därtill hörande utjord och en fjäll, kallad Klockarefjällen, samt ön Ängsholmen — senare också kallad Ängsön — i sjön Båven, vilket alltsammans uppgavs i det förflutna ha legat under Forssa kyrka.²²

Riksregistraturet förtäljer vidare, att herr Påvel den 6/5 1552 fick livstidsförläning på två gårdar Forssa i Floda socken.²³ Möjligen föreligger ett samband mellan denna förläning och hans presenterande av ytterligare en gård i Södra Fenesta (nuvarande namn Sörfennsta) om ett markland jord, som han skänkte konungen den 26/5 1554.²⁴

I sin förteckning över de brända breven uppger sonen, att han ärvde efter sin fader Stav och Ulvsund jämte det i Torpa socken belägna Säby, också kallat Västersäby.²⁵

Åtskilligt av den jord, som herr Påvel blev innehavare av, fick han i förläning och omvittnar hans välförhållande till Gustav Vasa. Dennes gunst har icke stannat vid det nysnämnda. Tydligen 1542 begåvades Paulus Magni också med den till Strängnäs domkyrka knutna prebendan, som var uppkallad efter apostlafurstarna Petrus och Paulus, kyrkans skyddshelgon.²⁶

²¹ GVR 20, s. 93 f. I sin förteckning på de brunna breven sammanblandar Elf Pauli åter olika brev och uppgiver, att kung Gustavs frälsebrev på Stav var givet Anno 48 i Arboga.

²² GVR 23, s. 240. Det av prästmannen utfärdade bytesbrevet har dateringen Arboga 8/5 1552, (perg.brev, RA, tryckt i Dipl. dalec. nr 919). Uppgifterna om jorden på Kopparberget skifta. Arv o. eget 18, KA, har Larian och uppger, att det rört sig om en äng. Gärder o. hjälper 1535, KA, har Leriesnoret och uppgiver, att det rört sig om ett markland jord. Dalarnas handl. 1549: 3 m. fl., KA, uppgiver, att hemmanet, som ömsom kallas Leryian, Leresnor och Lyrian, låg för 10 1/2 tönneland under Borns hyttegård. Elf Pauli benämner det Lilliefubo. Det första sammansättningsledet bringar hans farmors härstamning osökt i hägkomst.

²³ GVR 23, s. 266.

²⁴ Kopieboken Arv och eget 38, KA.

²⁵ Så t. ex. Hjälpskattelängd 1569, Älvsborgs lösen 1571 m. m., KA.

²⁶ Räntekammarboken 1542.

Han ägde hus och tomter i åtminstone tvenne städer. Den 13/2 1548 fick beskedlig man Påvel Persson av Stockholms rådsturätt fastta på ett stenhus och liggande grund i Jakob Lumpas gränd på norra sidan näst nedanför Store Jönnes hus och med halvtredje mur. Köparen hade förvärvat den av herr Påvel för 300 marker örtuger och två ungerska gyllen.²⁷ I Gustav Vasas registratur omtalas huset den 31/5 1540. I Strängnäs dels tillbytte sig herr Påvel, dels köpte han 20/5 1541 av Jöns Björsson och Jöns smed en tomt, som låg överst i gränden, där Badstugatan och Klostergatan stötte samman. Den tomt, som han lämnade i stället, låg nedanför Olof Jopssons tomt. Det kontanta belopp, som han gav i mellanskillnad, belöpte sig till tio marker örtuger.²⁸ Den nya gård, som han förvärvade i Strängnäs, står upptagen ännu i 1562 års tomtöreslängd.²⁹ Vi skola möta den på nytt, då vi i vår framställning hinna fram till svärsonerna till hans sonson Nils.

Vid Gustav Vasas jordaffärer har herr Påvel vid flera tillfällen gjort tjänst som mellanhand. Så var fallet, då konungen 1552 förvärvade en gård Hageby i Odensvi socken, vilken prästmannen haft i pant för ett lån på 300 marker och Gustav Vasa löste till sig av honom.³⁰ Likaledes hade Floda-prosten en hand med i spelet, då konungen 24/6 1558 förvärvade Getskav i Vingåkers socken.³¹

Släkten hade i sitt vapen en från höger framspringande halvhjort. I sin tidigaste påträffade utgestaltning möter denna vapenbild i Paulus Magnis sigill. Den är där klumpigt stucken, och texten i sigillet lämnar mycket övrigt att önska: SI.P.MASNI. PSBKI, vilket med rättelse av de felaktiga bokstäverna och förkortningarnas upplösning bör förstås: Sigillum Pauli Magni Presbyteri. Han har med detsamma beseglat en 23/5 1558 på Gräfsboda gjord bekänelse av fyra män, vilka hört Kristina Olofsdotter från Söderby i Näshulta socken vittna, att välborne Erik Påvelsson, Nils Krummes morbror, blev död och begravnen i Näshulta kyrka.³² Beseglade också med detta sigill ett den 27/5 1559 på Edeby (i Ripsa socken)

²⁷ Stockholms stads tänkeböcker 1544—1548 (1936), s. 278.

²⁸ Strängnäs stads arkiv A I: 1, ULA. Om de män, med vilka Paulus Magni gjorde sina husaffärer, se förf:s borgmästarlängd i ovannämnda Strängnäs stads historia.

²⁹ Söd:s handl. 1556: 9, 1561: 4, 1562: 5, KA.

³⁰ Räntekammarboken 1552, KA.

³¹ Arv o. eget 27, KA.

³² S 116, UUB. — J. E. Almquist, Problemet Nils Krumme (Släkt o. hävd 1954, s: 1 ff.) saknar uppgifter för identifiering av Erik Påvelsson.

företaget arvskifte.³³ Prästmännens sigill hänger även under de båda, på Riksarkivet bevarade pergamentsbrev, som Paulus Magni utfärdade i samband med sina gårdsaffärer med Gustav Vasa i maj månad 1552 och 1554. Sigillet under det sistnämnda brevet är oskadat. För den händelse att det brev, som Engelbrekt Larson »thil Lydingge» (Bölja från Uppland) skrev om Rasmus Ludvigssons bedrägeri mot honom, ännu är i behåll, skall också där samma sigill återfinnas, enär herr Påvel jämte brevutfärdaren beseglade detsamma.³⁴

Han underskrev som kyrkoherde i Floda arvföreningen i Västerås 13/1 1544 och riksdagsbeslutet i Strängnäs 31/1 1547.³⁵ Utgjorde 1553 tio markpund hjälpfjäder³⁶ och 1555 kostgård med en mark penningar samt smör, kött, fläsk och torr fisk, ett halft lispund av vardera slaget.³⁷ Pastoratets taxa var trettio marker penningar,³⁸ vederlaget uppgick för pastors räkning till fem pund spannmål.³⁹ Klagomål från ortsbornas sida har uppenbarligen legat bakom det onådiga brevet av utvald konung Erik den 17/9 1553, då herr Påvel fick order att icke avkräva dem mer än vad som var lag och rätt och icke begära, att de i ladan införde korntionden med skaf-tet.⁴⁰

Fjärdedag pingst 1555 hölls landssyn mellan Juresta och Floda prästgård.⁴¹ Då stadfästes, att Kyrksjön hörde allenast prästbordet till, dock skulle Juresta för sin boskap ha oförhindrad tillgång till vattnet. Eftersom inga skäligen rå, rör eller stavar kunde uppvisas, skulle Juresta och prästgården gemensamt bruka skogen till vedbrand, fägång och mulbete. Den förra gården skulle också oförhindrad njuta de ängar, som den uppröjt på skogen. Såväl herr Påvel som jordägarna i Juresta förklarade sig nöjda med utslaget.

Stockholms tänkebok har i sitt protokoll av den 9/3 1556 en passus om huru Claus bårdskärare från Strängnäs förfalskade ett brev, som han föregav vara utfärdat av herr Påvel, men blev avslöjad. Till

³³ S 116, UUB. Arvskiftet hölls efter Karin Axelsdotter, g. m. Hans Classon (Bielkenstierna), se B. Broomé, Nils Stiernsköld (1950), s. 22 ff. Av noten 78 på s. 26 framgår, att ytterligare akter från arvskiftet finnas I. b. 41, KB.

³⁴ HSH 2 (1817), s. 63 f.

³⁵ SRA, I: 1, s. 380, 533.

³⁶ Söd:s handl. 1553: 2, KA.

³⁷ Strödda äldre räk.: Gärdesräk., KA.

³⁸ Söd:s handl. 1556: 4, KA.

³⁹ Prostarnas tionderäk. 1552, 1554, KA.

⁴⁰ GVR, 24, s. 521.

⁴¹ Perg. brev i Floda kyrkoarkiv, ULA.

de sista uppgifterna om Floda-prosten hör att han räkenskapsåren 1559 och 1560 inventerade vid Julita gård.⁴²

Troligen av sonen Elf uppsattes i Floda kyrka ett epitafium över föräldrarna. Det beskrives av Peringskiöld med orden: »Ett litet epitaphium vid predikstolen på pelaren uphängt, målat med ett litet crucifix och därunder en prästman hafvandes hwit hår och ett stort hwit skägg och pipkrage, på knä stående med sin hustru, hon på höger handen, och framan för dem en något yngre prestman uthan skegg, öfver huilkens huffud ett wapn, i huilket en half röd hiort i hwit felt, neder under deras fötter läses: Anno Domini 1560 17 aprilis obiit venerabilis vir et piæ memoriæ Dominus Paulus Magni, olim hujus ecclesiæ pastor.»⁴³ På det alltfört bevarade men med åren skadade epitafiet är texten nu till en del utplånad.

I testamente efter honom kvitterade hertig Magnus på sin faders vägnar 14/5 1560 en dubbeldukat och fem guldmynt av det slag, som kallades engelotter. De överlämnades av herr Peder Pauli, kyrkoherde i Floda, »effter sin framlidne fader, herr Påffuell i för:ne Flode».⁴⁴ Herr Per var herr Påvels naturlige son, till vilken vi senare skola återkomma. Befallningsmannen i Oppunda härad uppbar likaledes för konungens räkning en del testamentspersedlar. De voro en räckebolster med engelskt var, en huvudbolster med blaggarnsvar, en svart och vit rya, en dito vepa och ett par lärftslakan. De sändes 10/6 1560 vidare till Segersjö gård i Närke.⁴⁵

Varken namnet eller härkomsten för den på epitafiet avbildade hustrun har kunnat uppspåras. Med säkerhet var hon av frälse börd. En del av den jord, som herr Påvel uppgav sig vara bördberättigad till, får väl förstås som jord, vilken han förvärvade rätten till genom sitt gifte. Måhända kan genom framtida forskning efter den linjen hennes släkt fastställas. Möjligen avled hon 1551, ty detta år skänkte herr Påvel tre marker penningar till Strängnäs hospital.⁴⁶ Gåvan skulle i så fall förstås som ett testamente till de fattiga, givet efter som seden bjöd dåtilldags.

Paulus Magni har hört till den grupp av präster och frälsemän, vilka oreserverat slöto upp på Gustav Vasas sida. Vi ha ovan velat göra troligt, att de båda människens öden tidigt knötos samman, i det att Paulus Magni redan före 1521 anställdes av dåvarande riksföre-

⁴² Söd:s handl. 1559: 15, 1560: 1, KA.

⁴³ Peringskiölds Monumenta, 6, KB.

⁴⁴ Hertig Magnus Räntekammare. Räk. och handl. 1559—65, KA.

⁴⁵ Söd:s handl. 1560: 21, Närkes handl. 1561: 7, KA.

⁴⁶ Söd:s handl. 1551: 14, KA.

ståndaren som dennes huskaplan. Han brukades i det delikata uppdraget till Vadstena kloster 1524. Sedermera skulle prästmannen som kyrkoherde i Åker och Floda fortsätta att tjäna konungen som dennes uppbördsmän och konfiskator samt stiga till värdigheten av biskopsfogde i icke mindre än elva sörmländska härader. I denna egenkap skulle han i landskapet spela en icke obetydlig roll vid realiserandet av Gustav Vasas kyrkopolitiska program. Konungens förtroende till honom har tydligen varit grundmurat, och Paulus Magni har icke svikit. Han har för sitt välförhållande i vederbörlig ordning belönats och slutade sina dagar som en rätt förmögen man.

Hur pass mycket han förstått av reformationens rent religiösa budskap undandraget sig vår kunskap. De möjligheter, som den nya tiden öppnat för honom, att återförvärva av förfäderna till fromma stiftelser skänkta gods, har han begagnat sig av. Han ingick också äktenskap.

Han har haft åtminstone ett barn utom sonen Elf. Det var den ovannämnde Petrus Pauli. Denne hade emellertid icke släktens vapen i sitt sigill, icke heller kan han påvisas ha ärvt någon jord efter herr Påvel. Han torde därför ha varit ett utomäktenskapligt barn. Modern var förmodligen herr Påvels hushållerska (deja). Det var ju under förreformatorisk tid ingalunda ovanligt, att prästerna avlade barn med sina dejor. Efter reformationens genombrott legaliserades ofta förbindelserna genom äktenskap.

Vi känna intet om herr Påvels deja, hennes namn och när hon dog. Vi våga dock göra gällande, att det är föga troligt, att Paulus Magni skulle ha äktat henne, även om hon levat vid den tid, då möjligheter öppnades för parterna att gifta sig. Då herr Påvels ämbetsbroder i Sorunda, Erland Pedersson (Bååt), trotsade sin släkts motstånd och 1545, »effter then grundh, som nu medh prester gementh brukes ath echta sin barnn, som han haffuer medh sin gamla deia», gifte sig med sina barns moder Marita, måste han till sina bröder testamentera sina jordagods. Att herr Erland envisades med att genomdriva äktenskapet med den ofrälse kvinnan, berodde enligt hans egna ord på, att han var en gammal man, som icke hade lust att giva sig i äktenskap med en ung person. Icke heller hade han för avsikt att föra svärdet i framtiden.⁴⁷ Herr Påvel däremot var väl en man i sina bästa år, då han stod brudgum. Hans situation var därför i viss mån en annan och frestade icke till ett så radikalt steg, som ett

⁴⁷ Palm skiöld 193, UUB, två samtida orig. akter. »Echta sin barnn» = legitimerade barnen. Om herr Erland och hans barn se ytterligare Elgenstierna, a. a., 1, s. 700 och Stockholms stads tänkeböcker 1578—1583 (1945), s. 147 f.

giftermål utanför ståndet betydde för en frälse person dåtilldags.⁴⁸

Uppgifterna om sonen Elf, se nedan, förråda, att denne måste ha varit född senast 1525. Paulus Magni torde alltså ha ingått äktenskap under ett mycket tidigt skede av reformationen.

3. *Elf Pauli som kyrkoherde i Stora Malm*

Enär det i Floda kyrka uppsatta epitafiet endast avbildar trenne personer, torde Elaus ha varit sina föräldrars enda barn.

Han möter oss första gången 16/3 1549, då han är kyrkoherde i Stora Malm och genom konungens i Floda prästgård daterade brev förlänas biskopsdelen av den tionde, som 1548 fallit i församlingen.¹ Genom ett nytt brev 19/12 1554 fick han samma tiondedel »nu j winther 54».² Det ordinarie vederlaget för mistat landgille var 1552 liksom 1560 och 1561 blott sex spann men är 1554 antecknat som två pund sex spann.³ Herr Elf förlänades vidare av konungen 28/5 1550 på behaglig tid frinjutning av Prästtorp i Stora Malms socken, varvid torpet uppgavs förr ha legat under prästgården. Han fick också 15/3 1552 öppet brev, att Överby under hans tid skulle ligga under hans prästbol.⁴ Sedan detta torp 12/3 1560 bortbyttis av kronan till Claes Åkesson (Tott av Sjunby), uppläts honom i dess ställe 25/3 1560 kyrkotorpet Strökärrstorp.⁵ Senast 1552 förlänades herr Elf dessutom en kyrkoutäng, som räntade en halv mark penningar och sades vara given till Stora Malms kyrka.⁶ I ett register, härrörande från Rasmus Ludvigsson, heter det 1560, att ängen låg under Östertorp och kunde röjas till femtio lass.⁷ Taxan uppgick till tolv marker penningar.⁸ Herr Elf deltog i kostgården 1555 med samma kontantutlägg och persedlar som fadern.⁹ Var 1560 i silverskatt på-

⁴⁸ J. A. Almquist, Frälsegodsen, 2, har s. 490 skildrat Gräfséboda (nu Haneberg) historia med uteslutande av Katarina Kettilsdotters (Hväsing) halv-syster Kristina Persdotter och drivits antaga, att delar av godscomplexet voro pantsatta till Paulus Magni. Denne har därigenom gjorts till possessor av jord, med vilken han aldrig tagit någon befattning. Se nedan kapitlet Gräfsébodaarvet.

¹ GVR 20, s. 91.

² Prostarnas tionderäk, KA. Brevet saknas i GVR.

³ Prostarnas tionderäk., Söd:s handl. 1560: 21, 1561: 10, KA.

⁴ GVR, 21, s. 253 f.; 23, s. 180.

⁵ GVR 29, s. 471, och J. A. Almquist, Frälsegodsen, 2, s. 740.

⁶ Söd:s handl. 1553: 2, 1561: 10, KA.

⁷ Strödda kam. handl. 61, KA.

⁸ Söd:s handl. 1556: 4, KA.

⁹ Strödda äldre räk. Gärderäk, KA.

förd fyra lod silver men utgjorde blott tre och ett halft lod.¹⁰ Kostgården följande år drog två lispund fläsk,¹¹ 1563 års brudskatt tjugo marker penningar.¹² Den av honom den 22/4 daterade längden är besegrad med ett sigill, som har initialerna E. P. över den från höger framspringande halvhjorten. Herr Elfs sigill är av betydligt högre konstnärlig kvalitet än faderns.

Han var häradsprost i Oppunda och Villåttinge 1553—1556.¹³ Som kyrkoherde här står han upptagen i frälse- och rusttjänstlängderna för 1562 och 1563, varvid antecknats, att han icke inställde sig till sistnämnda års mönstring.¹⁴ Sista uppspårade uppgift från hans tid i Stora Malm hämtas från Svarta ryttarnas räkenskaper 1564.¹⁵ Han säges i dem ha skänkt Kungl. Maj:t två hästar, en blackot med svart man och en svartbrokig. Under hans tjänstetid på orten brann kyrkans klockstapel 1555. Av en då nedsmält klocka fördes elva lispund koppar till Stockholms slott.¹⁶

Senast 1566 har herr Elf flyttat till Årdala och tillträtt kyrkoherdebefattningen där. Transporten sammanhängde med ett nyförvärv av jord, och detta i sin tur med hans första äktenskap med Brita Olofsdotter och den förmering av hans förmögenhet, som detta gifte medförde. En relativt utförlig redogörelse för hur därmed sammanhängde är av nöden, då de uppgifter, som hittills förelegat i tryck om hans första hustrus härstamning och släkt, äro mycket onöjaktiga.

4. Gräfsbodaarvet¹

Brita Månsdotter (Frille) var gift tvenne gånger, först med Kettel Håkansson (Hvässing), som levde 1487 och innehade det fäderne-

¹⁰ Silverskatten 1560 och Strödda kam. handl. 107, KA.

¹¹ Söd:s handl. 1561: 10, KA.

¹² Brudskattelängder 1563, KA.

¹³ Strödda äldre räk.: Sammandrag av spannmål o. fetalier 1549—56, 1556—61; Räntekammarboken 1554—58; Prostarnas tionderäk. 1554. Rött Nr 19. Söd:s handl. 1556: 4, KA. GVR 25, s. 584, 602.

¹⁴ Frälse- och rusttjänstlängder 3, 7; Rosenbladiska saml., III, f. 429 r., KA.

¹⁵ Milit. räk. 1564: 7, KA.

¹⁶ Stockholms slott, Varuhus o. handling 1556 II; Söd:s handl. 1556: 4, KA.

¹ Artikelförfattaren betygar sitt varma tack till förste arkivarien vid Krigsarkivet, fil. lic. Elsa Nordström, med vilken jag haft förmånen att ingående få diskutera problemet om Gräfsboda innehavare under senmedeltid och vasatid, och som till mitt förfogande ställt av henne sammanbragt källmaterial till frågans lösning. Med professor J. E. Almquist har jag likaledes bytt uppgifter, och jag har fått taga del av första korrekturet till dennes arbete om Herr-

ärvda Torp i Husby Oppunda socken och det genom giften förvärvade Gräseboda i Näshulta socken.² Som änka ingick hon omgifte med Per Olofsson, vilken 1506 skrev sig »aff wapn i Græffzsabodha».³ I det första äktenskapet föddes Katarina Kettildsdotter (Hväsing), i det senare Kristina Persdotter.⁴ Till följd av namnligheten sammanblandades de båda systerarna tidigt,⁵ och den yngre av dem, Kristina, försvann med tiden ur det genealogiska schemat, vilket bland annat ledde till, att Gräseboda historia av forskare blev missförstådd.

Katarina Kettildsdotter, som dog 13/1 1552,⁶ gifte sig med Nils Tomasson (Bölja från Uppland), vilken omnämnes 1509—1537.⁷ Av de tre barnen i detta äktenskap intressera oss i detta sammanhang blott Elsa Nilsdotter, som levde 1575 och då var änka efter Måns Persson (Silfversparre) i Hakunge, † omkring 1570, samt Märta Nilsdotter, vilken avled i pesten 20/9 1603⁶ och då var änka efter Jöran Johansson (Rosenhane) till Torp, † 1576.⁸

Kristina Persdotter, som levde ännu 1565, se nedan, var först gift med Olof Arvidsson, som bland annat varit Gustav Vasas fogde över Nyköpings slott och län samt innehåft Julita kloster i förläning. Han

---

gårdarna i Sverige under reformationstiden 1523—1611, för vilket jag likaledes varmt tackar. Fil. doktor H. Gillingstam har generöst stått till tjänst med uppgifter och hänvisningar av olika slag.

² B. Schlegel och C. A. Klingspor, Den . . . svenska adelns ättartavlor (1875), s. 133, adl. ätten Hväsing, som har uppgift även om Britta Månsdotters andra gifte. X 290 i, UUB, vars för hela arvs historien så viktiga »Till minnes»-anteckningar synas återgå på uppgifter av Märta Nilsdotter (Bölja från Uppland). — Palm skiöld 205, s. 626, UUB, med uppgifter om bägge giftena.

³ Pergamentsbrev på Haneberg, daterat 2/3 1506, och en dålig kopia av ett brev, daterat fredagen efter Vårfrudagen samma år, i Strängnäs domkapitels arkiv, kartong Näshulta. — Se vidare not 2.

⁴ Sandberg ska saml. FF: 18, fol. 20764 ff., KA, ett förslag till bytesakt med kronan, skriven av Rasmus Ludvigsson, med släkttavla. Där i göras dock båda systerarna till döttrar av Per Olofsson. Se vidare not 2.

⁵ Söd:s handl. 1565: 6, KA har för Hagby frälsehemman i Björkvik antecknat hustru Kerstin på Gräseboda, men i 1566: 5 och ännu trettio år senare står den 1552 döda system Karin för detsamma! Se även Palm skiöld 234, s. 41, UUB.

⁶ X 290 e, biografiska uppgifter rörande släkten Rosenhane, fol. 231 ff., UUB.

⁷ Om denne och andra här omnämnda medlemmar av släkten Bölja från Uppland, se H. Gillingstam, Ätten Siöblads medeltida släktförbindelser och äldsta historia (1949), speciellt stamtavlan s. 31. Där har dock Elsa Nilsdotter, g. m. Måns Persson (Silfversparre), felaktigt kallats Elin. Enligt uppgift av professor J. E. Almquist omnämnes Nils Tomasson ännu 1537.

⁸ Elgenstierna, a. a., 6, s. 481.

var tvivelsutan frälseman.⁹ Sista uppgiften om honom härrör från 1535.¹⁰ Kristina Persdotter ingick därefter omgifte med en Per Jo(e)nsson,¹¹ vilken skrev sig till Gräfsboda 1537—1553.¹² I hennes första äktenskap föddes Brita Olofsdotter, som blev Elf Paulis första hustru.¹³

De gods och gårdar, som de båda halvsystrarna Katarina och Kristina bekommo i arv, skulle bli föremål för mycken delning, jämkning och köpslagan mellan de båda kontrahenterna, deras män och senare arvingar. Det hela antog alltmera karaktären av en bitter släktfejld, som nådde sin avslutning först 1609. Striden har i första hand gällt innehavet av Gräfsboda. Däri inmängde sig en rad av Katarinas arvingar som orättfärdigheter stämplade förfaranden med släktgårdarna, vilka skulle ha begåtts av Brita Månsdotters andre man Per Olofsson och Kristina Persdotters förste man Olof Arvidsson.¹⁴ Kristinas arvingar i sin tur menade, att de icke behandlades rätt vid uppgörelserna om Gräfsboda, vilket gav upphov till flera desperata åtgärder från deras sida. Det är oss icke möjligt att här detaljerat skildra händelsesammanhanget. Vi få inskränka oss till vad som direkt berör ätten Hjort och dess intressen i systerarvet.

Vid det arvskifte, som Nils Tomasson och Olof Arvidsson höllo efter svärföräldrarna 1521 — dag ej angiven och kopian av brevet dessutom ofullständig, — tillföll bland annat Gräfsboda Nils Tomasson.¹⁵ Pingstdagen 1526 skedde ett nytt arvskifte. Då bekom Olof

⁹ Sandbergsska saml. FF 18, KA, se not 4, där hustru Kristina kallas Olof Arvidssons efterleverska. Handlingen kan dateras till senast 1560, se härom not 18. Mannen är flitigt omnämnd i »Till minnes»-anteckningarna. Se om honom vidare J. A. Almquist, Den civila lokalförvaltningen, 4, s. 184 och I. Hammarström, Finansförvaltning och varuhandel 1504—1540 (1956), s. 242, text och noter med hänvisning till GVR.

¹⁰ GVR 1535, s. 380, vapensyn, fastlagstid nämnda år, då han antecknats som »borte».

¹¹ J. A. Almquist, Frälsegods, 2, s. 490. — Östergötlands handl. 1543: 1, där han står skriven för Lundby i Styrestads socken, och Söd:s handl. 1560: 18, KA, där han står skriven för Hagby i Björkviks socken, vilka båda gårdar omnämnas i hustru Kerstins brev 1565, se textens fortsättning. Observera, att detta brev talar om Olof Arvidsson som hennes förra (!) man.

¹² J. E. Almquist, Herrgårdarna . . . (korrektur; se ovan not 1), Gräfsboda.

¹³ Sandbergsska saml. FF 18, fol. 20764 ff., KA. Se även Palmiskiöld 234, s. 41, 205, 626, UUB.

¹⁴ Till minnes-anteckningarna ha tydligen nedskrivits bl. a. av den anledningen, att man borde ha dessa förmenta orättvisor i hågkomst.

¹⁵ E 176, den s. k. Gustaf Rosenhanes kopiebok. 1521 års brev även i X 290 i, UUB.

Arvidsson Gräfsboda jämte Söderby, Knutstorp, »Rotheleboda» (nu Rotarbo) och Näsna, alla i Näshulta socken.¹⁵

Kristina Persdotter finnes som änka ha innehaft och skrivit sig till Gräfsboda, så 1560, då hon utgjorde fem lod i silverskatt.¹⁶ I 1562 års frälse- och rusttjänstlängd är hon påförd gården och de under densamma hörande fyra torpen Knutstorp, Näsna, Nästorp och Söderby, vidare Hagby i Björkviks socken och Himlinge i Floda socken.¹⁷ Det sistnämnda hade hon två år tidigare tillbytt sig av kronan mot Berga i Toresunds socken.¹⁸ Hon levde 1565, då hon i ett på Torp skrivet brev bekände, att hennes förre man Olof Arvidsson löste Hagby i Björkviks socken från Helgeandsgården i Nyköping, varigenom hennes systerdotter Märta Nilsdotter skedde för när. Brevet förmäler också, att hon nu sålde östgötagården Lundby och en utjord i Söderby i Björkviks socken till Jöran Johansson (Rosenhane) för 400 marker örtuger.¹⁹

Då herr Elf 25/6 1558 bekom kunglig kollation på Näshulta gäll,²⁰ har detta tydligen sammanhängt med de starka jordintressen han genom sitt gifte med Brita Olofsdotter fått att bevaka där på orten. Han har med säkerhet haft för avsikt att överflytta till Näshulta, men av någon anledning blev detta icke av.

I Jöran Johansson till Torp fick Katarina Kettilsdotters arvingar en handlingskraftig hävdare av deras intressen i gräfsbodaarvet, och han satte in all sin energi på att förvärva godset och rätta till de förmenta orättvisorna från fordom. Vi ha nyss i hans uppgörelse

¹⁶ 1560 års silverskattelängder, KA.

¹⁷ Frälse- och rusttjänstlängder 3, KA. Uppgifterna avtryckta i J. A. Almquist, Frälsegodsens, 2, s. 80 men felaktigt förda på halvsystern Karin Kettilsdotter.

¹⁸ Sandbergiska saml. FF 18, fol. 20764, KA, utgör förspelet till detta byte. Det av »Kirstin [lakun] på Reffzeboda (!), framlidne Oloff Arffuidsons efter:ske,» i Stockholm 26/6 1560 utfärdade bytesbrevet är bevarat (perg.brev, RA). Det har beseglats av henne med ett sigill, som har initialerna C. P. och ett vapen, som återgiver en kvist (stubbe?) med löv. Det andra sigillet tillhörde hennes »käre swåger herr Eloff». Svåger hade förr också betydelsen svärson. Söd:s handl. 1560: 10 KA, har Himlinge fört på herr Elf, och denne uppger i sin förteckning på de brunna breven, att gården tillfallit honom efter hans framlidna barn.

¹⁹ Sandbergiska saml. FF fol. 12331 v, KA, och Biographica, Rosenhane, RA. För påpekande om nämnda brev tackar jag Vitterhetsakademiens diplomatariekommitté. Detsamma gäller de i not 23 omnämnda Rosenhaneska familjepapperen, där ännu en regest av brevet finnes. Se vidare H. Gilllingstam a. a. s. 60.

²⁰ GVR 28, s. 264.

med Kristina Persdotter sett ett exempel härpå. Efter hennes död har han gått till attack mot herr Elf och dennes första barnkull.

Första uppgörelsen mellan Jöran Johansson och herr Elf och dennes barn skedde 14/3 1572.¹⁵ Prästmannen och dennes son Olof Elfs-son bortbytte då Gräseboda med de fyra 1562 omnämnda torpen i Näshulta. Vad de erhöillo i stället framgår icke direkt av akten men väl att de bekommo 200 marker penningar och tio lod silver för husen vid gården. Den 20/5 samma år skedde en jämkning.²¹ Herr Elf hade nämligen vid närmare eftertanke funnit sig dåligt tillgodosedd vid marsuppgörelsen. Han tillfredsställdes nu med Hjulsta gård i Björkviks socken. Det förklarades i brevet, som utfärdades vid jämkningen, att det byte och skifte, som (1526) skett mellan Olof Arvidsson och Nils Tomasson, nu skulle vara »allth om innted gjort».

Twisterna ha dock fortsatt, och oppositionen torde varit särskilt stark från herr Elfs söners sida, ty den 20/12 1574 förband sig Önder Elfsson skriftligen på sina och sina syskons vägnar att — för den händelse de överlevde sin fader — icke rygga det byte, som denne gjort med Jöran Johansson.¹⁵

I ett fjärde brev, givet S:t Olofs dag 1575, förflyttas vi för ett ögonblick över till en annan front. Nyssnämnda dag skedde en förlikning mellan Jöran Johansson och hans svägerska Elsa Nilsson, varvid omnämnes, att den förre »bytt sigh . . . Grefzbo till . . . af her Elof och hans barn».¹⁵

När Jöran Johansson avlidit, ha ätten Hjorts medlemmar funnit tidpunkten mogen att söka ny rättelse i gräsebodabytet, vilket de genom åren bevarat i troget minne som en för dem dålig affär. Den 14/2 1580 vände sig herr Elf till den bortgångnes änka Märta Nilsson och pressade henne till ännu en jämkning. Det brev, som därvid utfärdades, föreligger tyvärr blott i en mycket dålig kopia,²² som icke beskär en i alla delar klar bild av uppgörelsen. Så mycket står dock fast, att hustru Märta avstod till herr Elf den årliga räntan av Göttersta i Floda socken. Att så skedde bestyrkes av Märta Nilssons räkenskaper för 1580—1581,²³ där ifrågavarande ränta har antecknats som uppuren av herr Elf. Till yttermera visso har i marginalen tillfogats: »Haff:r här Eloff fått i jemkning på Greffzeboda godz».

I 1580 års brev talas vidare om en utjord i Söderby (förmodligen i Björkviks socken), en utjord i Närlunda (i Husby Oppunda soc-

²¹ Original på Haneberg, kopia i Rosenhaneska kopieboken.

²² X 290 i, UUB.

²³ Familjepapper, tillhöriga släkten Rosenhane, RA.

ken) och Smedsta (i Hölö socken). Med all reservation för eventuellt misstag tolka vi de dunkla uppgifterna om dessa jordar så, att de vid föregående skiften tillfallit herr Elf, men att denne fann dessa jordars avkastning vara otillfredsställande, i det att den understeg avkastningen av de gods, som Jöran Johansson tillskansat sig av arvet. Som en kompensation tilltvang sig så herr Elf av hustru Märta den årliga räntan av Göttersta.

Striden om gräfsbodaarvet kom till ett slut först genom förlikning 18/8 1609, efter ett förspel vid lagmanstinget i Strängnäs den 8/3 samma år.²⁴ Kombattanterna voro denna gång herr Elfs svärson, Joen Eriksson till Varsta, och Jöran Johanssons son, Johan Jöransson (Rosenhane). Vi skola senare återkomma till denna slutstrid. Här nöja vi oss med att meddela, att då också blev tal om en våldsverkan, som Olof och Påvel Elfssöner jämte Joen Eriksson förövat vid Gräfsboda. De hade »vpbrutit och vpslagit låsar och dörrer och der vthtagit huadh dem hafwer behagat». Våldgästningen måste ha ägt rum blott ett eller annat år efter herr Elfs död, eftersom sonen Olof efterlevde fadern blott en kortare tid.

När herr Elf på Torp 1580 underskrev jämkningen med sin »käre fräncka», infogade han på slutet, att den skedde på hans barns »goda behagh». Den punkten lämnade dem en möjlighet öppen att föra striden vidare, vilket de också gjorde på ett sätt, som i hög grad erinrade om Olofs i Lockmora och hans kumpaners gästande av Gregers Bengtssons gårdar något mer än hundra år tidigare. Den stränge riddaren hade i sin klagoskrift betygat, att vid Övernäs »icke blev en ugn hel eller en spik kvar i gården».²⁵ Johan Jöransson såg sig i Gräfsboda ställd inför uppbrutna lås och dörrar. I båda fallen hade de objudna gästerna betett sig som en »tjuvahop», för att här åter en gång citera herr Gregers.

5. Herren till Viby

Tidigast 1564 men senast 1566 överflyttade herr Elf till Årdala. Det innebar inte bara, att han bytte prästgäll. Den förmögenhet, som han fått i arv efter sin far och förmerat genom sitt äktenskap med Brita Olofsdotter, omplacerade han nu på ett sätt, som gav honom tillfälle att bättre än förut hävda sin ställning som en av rikets frälsemän.

Att skattehemman i Viby by i Årdala socken om sju öresland och

²⁴ E 176, UUB.

²⁵ B. Hildebrand, a. a., s. 146.

två örtugland »(: med 3 öresland cronejord :)» hade fogden David Persson haft för avsikt att köpa. Han hade påbörjat affären med att 1564 erlægga 60 marker konung Eriks mynt. Av någon anledning följde han dock icke köpet. I hans ställe trädde herr Elf till. År 1566 inbetalade denne i hertig Karls räntekammare de resterande 300 markerna, »mest kong Göstaffz mynt». Två år senare tillbytte han sig ytterligare ett halft öresland kyrkojord i Viby mot Hässlebytegen i Fors socken på Rekarne.¹

Han hade åtminstone sökt och av Erik XIV fått löfte om frälsebrev för sig, sina äkta barn och efterkommande arvingar på Viby och Eneby i Floda samt en utjord i Närlunda i Husby Oppunda socken. Ett den 7/3 1566 daterat och i Erik XIV:s namn utfärdat men icke undertecknat pergamentsbrev av ovan angivet innehåll finnes bevarat.² Möjligt är, att det 1566 stannade vid den goda tanken, men saken föll därmed icke för alltid. Ärendet har tagits upp på nytt, och den 21/1 1569 utskrev hertig Karl på Gripsholm det av herr Elf åtrådade brevet. Det gällde frälsefrihet för sju öresland och två örtugland i Viby samt halvsjunde örtugland i Eneby, ett halvt öresland utjord i Helgesta (!) och ett öresland utjord i Närlunda. Det sägs, att herr Elf bevisat, att allt var hans rätta börd på hans hustrus vägnar.³ Under närmast följande år skrev sig herr Elf till Viby. Vi ställas därmed inför något, som i Strängnäs stift vid denna tid var en singular företeelse: en församlings kyrkoherde var samtidigt sätesgårdsinnehavare i pastoratet.

Om hans tjänstgöring som kyrkoherde på orten, hans skatter och annat meddela de samtida akterna, att han från 1568 till 1574 utgjorde den till nio lispund smör uppgående taxan.⁴ Vederlaget uppgick 1571 till två pund tre spann men befinnes från 1573 höjt till fyra pund. Det lyftes av honom sista gången 1574.⁵ Han utgjor-

¹ Förläningsregister 5 och Hertig Karls räntekammare, räkenskaperna 1562—1569, KA. På förstnämnda håll kallas fogden felaktigt Larsson, på sistnämnda säges han 1564 varit fogde i Oppunda. Se vidare J. A. Almquist, Lokalförv. 4, s. 40. I Söd:s handl. 1582: 19, KA, uppges Hässlebytegen vara identisk med Mesta storäng.

² Sandbergsska samlingen FF: 15 fol. 15922, KA. Förläningsreg. 5, ibid., talar om att han bekom frälse av kung Erik 1568. I sin förvisso i många stycken ofullständiga och summariska brevförteckning nämner herr Elf ingenting om något brev av Erik XIV men väl hertig Karls frälsebrev på Viby.

³ Byten före 1655 nr 57, KA.

⁴ Söd:s handl. 1568: 7, 1574: 5, KA. Om prästerskapets i Nyköpings län klagomål över »en swår odrägelig smörtaxa», som blivit pålagd »för någenn år siidan», se Prästerskapets besvär. Strängnäs stift, RA.

⁵ Söd:s handl. 1571: 2, 1573: 5, 1574: 5, KA.

de silverskatt 1569 med sex marker penningar.⁶ Till 1571 års Älvsborgs lösen saknas uppgifter om hans lösegendom, men han har i längden antecknat, att »Iach Elaas Pauli gaff på min herres gode behagh gaff (!) vtt på presteståndsens vegna ett stop — vog 9 lodh 1/2 quinth».⁷ Blev 1573 påförd tio lod silver i köpsilverskatt.⁸ Året innan hade han bevistat konciliet i Uppsala.⁹

Herr Elf uppgives från Finska kyrkan i Stockholm ha återfordrat en klocka, som bortförts dit från hans annexkyrka Forssa.¹⁰ Uppgiften går väl att förena med vad vi i övrigt veta om Forssa kyrka. Den ställdes 1560 »öde» av Gustav Vasa, och dess inventarier konfiskerades i samband därmed.¹¹ Den öppnades dock snart nog efter Gustav Vasas död, säkerligen av Erik XIV, som förfor på samma sätt med flera andra av de helgedomar, som hans fader funnit vara onödiga för själarykten.¹²

Den 26/7 1575 befinnes en ny kyrkoherde, Ericus Petri, ha tillträtt Årdala pastorat.¹³ Detta innebar dock icke, att Elf Pauli avflyttade från orten. Han hade blott tagit avsked från kyrkoherdebefattningen. I en från 1600-talet härrörande skildring av händelsesammanhanget heter det, att meningen varit, att hans son Olof skulle lösa ut sina bröder och behålla godsen. »Denne bleff dödh. Sädan war gubben dödh. Så slogh h. Elff prästen sin koos och behölt godzen».¹⁴ Ifrågavarande källa är i sina detaljer mycket otillförlitlig, och icke minst felar den i det ovan vidrörda stycket. Sonen Olof överlevde nämligen sin fader, låt vara blott några få år. Han omtalas dock som länge sjuk. »Gubben», varmed väl åsyftas Paulus Magni, hade ju avlidit redan 1560, och hans bortgång kan inte gärna ha inverkat på vad som hände och skedde 1574/75. Inte heller kan man göra gällande, att herr Elf »slog prästen sin kos». Troligaste förklaringen till hans avsked från predikantbefattningen i Årdala är, att redan nu

⁶ Räntekammarboken 1569, KA.

⁷ Älvsborgs lösen 1571, KA.

⁸ Strödda kam.handl. 76, KA.

⁹ Confessio Fidei (tryckt 1594 och 1663).

¹⁰ K. A. Hagström, Strengnäs stifts herdaminne, 1 (1897), s. 472 utan angivande av källan.

¹¹ O. Källström, a. a., s. 172, hänför de ur Hertig Magnus räntekammarbok 14/3 1560, KA, hämtade uppgifterna om silverbeslagen felaktigt till Fors kyrka på Rekarne.

¹² Utg. kanslidiarier 5, se 9/1 och 11/3 1561, RA.

¹³ Söd:s handl. 1575: 13, kopieregistret, brev från hertig Karl om tillgift på halva taxan, KA.

¹⁴ Biographica S 102 b. Sölfverarm, RA.

hertig Karl med honom diskuterat de planer, som fingo sin skriftliga fixering den 1/3 1576 och förde till, att Elf Pauli befordrades till landsprost i Strängnäs stift. Vad han som sådan utträttade kräver sitt särskilda kapitel.

6. Landsprosten

I det ovanämnda brevet av hertig Karl fingo Peder Christiernsson (Siöblad) till Flättna och herr Elf Pauli till Viby order att i Södermanland hålla tionderannsakingar.¹ I skrivelsen lämnades utförliga order om principerna för denna rannsaking, som i första hand rörde tiondespannmålets oklanderliga levererande. Det skulle dessutom undersökas huru stort underhåll kyrkorna njöto till byggning, vin, vax och oblater, och om de voro i behov av ökat understöd, samt vad som blivit åtgjort åt helgedomarna. I den sjunde och sista punkten uppmanades brevmottagarna att hos allmogen inskräpa givmildhet mot hospitalens tiggare, de s. k. biddarna, när dessa på sina vandringar runt landet samlade in allmosor av olika slag åt de fattiga och sjuka.

Utförliga, till våra dagar bevarade akter lämna en rätt klar bild av de båda männens besök i hertigdömet's sörmlandskyrkor i mars och april 1576, och huru de båda vid de utlysta prosttingen utträttade hertigens ärenden.² Till prosttingen skulle prästerna medföra förteckningar på sina kyrkors inventarier, och dessa register meddela i många fall de äldsta kända uppgifterna om helgedomarnas lös-egendom. De blotta ofta på ett skrämmande sätt huru långt framskridet kyrkornas förfall vid denna tidpunkt var, beroende på socknarnas dåliga ekonomi efter Gustav Vasas konfiskationer.

Innan de med Elf Paulis gärning som landsprost intimt sammanhängande problemen om de biskopliga visitationerna i äldre tider samt arten av häradsprostarnas befattningar blivit klarlagda — flera forskare arbeta f. n. med dessa frågor — kan hans rannsakande icke rätt insättas i sitt historiska sammanhang. Vi inskränka oss därför här till att blott meddela en del, väl en smula löst sammanhängande uppgifter om herr Elfs tjänstgöring från 1576 och fram till hans död.

De drygt 700 marker, som Elf Pauli 1576 inbetalade till hertig Karls räntekammare torde omvittna, att han ombesörjde spannmålstiondens försäljning.³

¹ Hertig Karls registratur RA. — Om Peder Christiernsson se H. Gillingstam, a. a.

² Kyrkor, skolor, hospital 79, KA.

³ Hertig Karls räntekammare, räkenskaperna 1572—79, KA.

Efter 1576 synes Peder Christiernsson avkopplats från befattningen som tionderannsakare. Uppgiften att fortsätta värvet har fallit enbart på herr Elf. Samtidigt har hans uppgift vuxit i mer än ett avseende. År 1580 rannsakade han sålunda i de hertigen underlydande socknarna i Närke samt Vadsbo och Valle härader. De då upprättade kyrkliga inventarieregistren finnas bevarade i renskrift. I samband med hans visiterande där på orten framfördes till herr Elf begäran om en superintendent över Vadsbo och Värmland.⁴ En saköreslängd från Grimstens härad räkenskapsåret 1581⁵ har bevarat en del detaljer från hans inspektion där på trakten. En bonde sakfälldes, därför att han lagt ned budkavlen, då herr Elf tingade, en annan för att han brustit i underhåll av sin kyrkobalk. Åtta socknar fingo böta för att deras vård av kyrkorna, kyrkogårdarna och prästbolen lämnade åtskilligt övrigt att önska.

Redan uppgifterna i den nyssnämnda saköreslängden förrådde, att herr Elf visiterat också prästgårdarna. Då hertigen den 23/9 1583 utsände ett nytt brev om tionderannsakingar, vilket brev blev föremål för behandling vid 1584 års prästsynod i Strängnäs,⁶ lades därtill ytterligare åtskilligt. En av de viktigaste punkterna torde vara, att »bondefestningh» skulle förbjudas. Kanske får man i detta sammanhang placera in en uppgift från 1583 års synod i stiftsstadens.⁶ I protokollat uppges, att »landz prosten i Gilberga», d. v. s. herr Elf, vilken vid denna tid avflyttat från Viby, se härom nedan, »giffuit itt par folck loff giffua sigh i ectenskap, som äre bådhe in quarto gradu. Huad loff han hade hafft ther til, wiste ingen beretta». Beaktansvärt är också, att vid 1584 års synod »Elaus till Wiby vti Gilberga sokn (!) bleff vtskickat til landsprovest».⁶ Något val kan det dock knappast ha varit tal om, enär herr Elf besökt Turinge 1580 och Kjula i december 1583 samt den 15 och 16 februari 1584 rannsakat i Tuna och Lunda.² Han befinner under sin fortsatta tjänstgöring som landsprost vid okänd tidpunkt ha fällt utlåtande i en fråga, som gällde Gillberga.² En saköreslängd från räkenskapsåret 1584 berättar om hans visiterande i Hölebo, Öknebo och Daga härader, då icke mindre än trettioen bönder åtalades för att de uteblivit från av honom utlysta prostting.⁷ Åtta socknar fingo också sona, att de felat i

⁴ Kyrkor, skolor, hospital 69, KA. För påpekande om detta — och mycket annat — tackar jag arkivarie Jan Liedgren. Se vidare dennes Inrättandet av stiftsstyrelse i Karlstad. Ett trehundraårsminne (1947), s. 4.

⁵ Närkes handlingar 1581: 9, KA.

⁶ H. Lundström, Svenska synodalakter, 2. Brevet avtryckt med kommentarerna s. 9 ff. Elf Pauli omnämnd s. 5 och 8.

⁷ Söd:s handl. 1584: 12, KA.

underhållet av sina kyrkor, prästgårdar, kyrkogårdar och klockarstugor.

De av prästerna till rannsakingarna inlämnade räkenskapsutdragen från kyrkokassorna⁸ utgöra viktiga bidrag till vår kunskap om dåtidens kyrkoliv i Strängnäs stift och äro väl förtjänta av en närmare undersökning än den som hittills synes ha kommit dem till del.

7. Herren till Varsta

Synodprotokollen i Strängnäs 1583 och 1584 förbundo herr Elf med Gillberga socken. Det skedde med rätta. Ty Gillberga, icke Årdala, blev hans livs sista station. Genom ett byte med hertig Karl 29/4 1580 upplät han till denne Viby och Helgesta utjord i Årdala socken, Eneby och Himlinge i Floda socken, Ulvsund med Utberga och ängfjällen samt Ängsön i Helgesta socken. I stället erhöll han två gårdar Räftefla i Husby Rekarne socken samt de två hemmanen Stora och Lilla Varsta med torpen Sättran, Habbestorp, Spånga, Priartorp och Lundtorp i Gillberga socken.¹ Han skrev sig också från denna tid till Varsta, som blev hans nya säteri.

Han utkämpade där en strid med grannarna på Hedensö om Kvislaholme. Stridsfrågan ärvdes av sonen Påvel och dottersonen Påvel Jonsson Sölfverarm. Enligt ätten Hjorts uppfattning låg holmen på deras sida om kungsådran.²

Uppgifterna om den brand, som övergick Varsta och kostade herr Elf förlusten av alla hans viktiga brev, omtalas i ett hertig Karls brev, givet på Nyköpings hus 22/9 1583 men underskrivet först 6/8 1584.³ Det sägs i detta, att branden skett närvarande år, varmed måste åsyftas 1583. De uppbrunna jordbrevven hade rört dels den efter föräldrarna ärvda jorden, dels hans barns modernearv. Bland dem hade vidare varit herr Elfs bytesbrev med hertigen. Denne konfirmerade honom nu i besittning av all den jord, som han ärvt efter sin fader och utan klander innehaft, liksom i frälsefriheten på arvegods.

Efter sin avgång från kyrkoherdebefattningen i Årdala njöt herr Elf till en tid ett av hertigen beviljat underhåll på sex pund korn årligen, som dock 1577 igenkallades.⁴ Det har skett ungefär samtidigt

⁸ Kyrkor, skolor, hospital 79 och Strödda kamerala handlingar 69, KA.

¹ Perg.brev (KA).

² S 116, UUB.

³ Hertig Karls registratur sistn. år, RA.

⁴ Söd:s handl. 1578: 5, KA.

med, att han — den 3/7 1577 — på behaglig tid erhöi frihet från hjälpdagsverkena från en del av sina gårdar, Himlinge, Eneby och Stav, alla i Floda socken, samt Hagby i Björkvik och Smedsta i Hölö.⁵ Han återfick dessutom följande år genom hertigens brev 1/10 1578 de sex punden korn.⁵ Med största säkerhet förefinnes ett samband mellan detta underhåll och hans tjänstgöring som landsprost. Efter avflyttningen från Årdala till Gillberga förlänades han 15/12 1580 all tionde i sistnämnda socken,⁶ och hans innehav av den samma kan följas fram till räkenskapsåret 1586.⁷ Samma kalenderår torde han ha avlidit. Sista säkra uppgift om honom föreligger från mitten av maj månad 1585, då han står antecknad för att ha gästet Eskilstuna hus.⁸

Den förut flera gånger vidrörda branden vid Varsta 1583 torde icke ha varit obetydlig. Sonen Påvel skulle efter sitt tillträde av säteriet klaga över, att gården var förfallen,⁹ och herr Elf häftade vid sin bortgång i skuld till sin första hustrus släkt på Torp.¹⁰

Paulus Magni hade varit Gustav Vasas trogne tjänare vid realisandet av dennes kyrkopolitiska program. Elf Pauli kom att med samma trohet tjäna Gustav Vasas son Karl. Bägges fäder hade satt in sin kraft på att konfiskera kyrklig egendom, vilket lett till socknarnas utarmning. Sönernas uppgift blev att bygga upp vad fäderna rivit ned. Ty om också tionderannsakingen i första hand var tänkt som ett övervakande av kronotiondens rätta leverans, så artade den sig dock hastigt nog till en hjälpaktion för socknarna att få sina tempel, prästgårdar m. m. försatta i värdigt skick. Priset härför fick hertigen till stor del betala genom beviljandet av större kvantiteter vin- och byggnadssäd.

Elf Pauli gör intryck av att ha varit mera frälseman än präst. Sakerligen har hans första äktenskap med Gräfsbodadottern Brita Olofsdotter bidragit härtill. Han ökade därigenom sin förmögenhet på ett sätt, som gjorde det möjligt för honom att framträda som en säteriinnehavare av klass. Efter Brita Olofsdotters och hennes mors död byter han också allt bestämdare ut prästmännens kapp och krag mot adelsmannens sköld och är under de sista tio åren av sitt

⁵ Utg. kansliarium 12, RA.

⁶ Söd:s handl. 1581: 4, KA.

⁷ Rött nr 164, KA.

⁸ Söd:s handl. 1585: 4, KA.

⁹ Se härom Påvel Elfsson nedan.

¹⁰ Familjepapper tillhöriga släkten Rosenhane, RA. I Märta Nilsdotters räkenskaper står han upptagen för att ha lånat sexton daler och tre tunnor malt. Skulderna kommo på tal vid slutuppgörelsen 1609, se E 176, UUB.

liv fortfarande visserligen en kyrkans man, men en sådan utan pastorat. Han är Strängnäs stifts landsprost, en befattning, som — be-tecknande nog — efter hans död skulle ställas vakant.

8. Hustru Anna Olofsdotter och arvet efter herr Elf

I sitt andra äktenskap var herr Elf gift med en Anna Olofsdotter, om vilkens härstamning endast följande kunnat uppspåras. Vid tinget i Villåttinge 17/3 1617 och 23/1 1618 kärade hon till Nils i Sundby i Dunkers socken rörande tre öresland jord i Sundby, som skulle vara en brorsdel, vilken tillfallit hennes föräldrar i arv. Svaranden genmälde, att hennes fader fått vederlag i Eneby i Floda socken, vilket han sökte styrka med ett intyg. Det påvisades dock vara ett falsifikat, varför hustru Anna tillerkändes jorden.¹

Hon har uppenbarligen ansett sig vara av frälse börd, men det är osäkert huru därmed förhöll sig.² I sitt äktenskap med herr Elf fick hon två söner, Måns och Nils, och tre döttrar, Kristina, Margareta och Dordi. I sitt första äktenskap hade herr Elf haft sex barn, av vilka dock två tydligen dött unga och icke äro kända till namnet.

Av de övriga fyra dog Önder före fadern, Olof icke så synnerligen lång tid efter fadern. Mellan de två återstående, Påvel och Ingel, å ena sidan samt hustru Anna, hennes barn och svärsöner å den andra utbröt omedelbart efter herr Elfs död en bitter strid om arvet. Som ledare för de två grupperna framträdde tydligt hustru Anna och Påvel Elfsson. Striden fick sin tillspetsning av, att Kristina och Margareta ingått äktenskap med två bröder Rham, vilkas frälse börd underkändes av Påvel Elfsson liksom också av hertig Karl. Den första stora sammandrabbningen förde också till, att den andra barnkulen och hustru Anna ställdes utan andel i jordarvet. Först efter Påvel Elfssons död 1597 kommo de i besittning av en mindre del av det-samma. Efter denna översikt gå vi så till en mera detaljerad redovisning för händelsesammanhanget.

¹ Söd:s häradsdomböcker 1 a—b, RA. — Eneby, som herr Elf var i besittning av vid 1580 års byte med hertig Karl, torde han fått genom sitt gifte med hustru Anna.

² Biographica S 102 b Sölverarm, RA, har en släkttavla, som uppger henne varit »ignobilis». Men denna föga tillförlitliga källa benämner herr Elfs första hustru Ingel och har även andra felaktiga uppgifter. På den supplik, som herr Elfs svärson Jöns Svensson 1638 ingav och som återfinnes ib., har av annan hand antecknats, att såväl herr Elf som hans dotter Kerstin — Jöns Svenssons maka — ingingo ofrälse giften.

Vid sin bortgång innehade herr Elf sätesgården Varsta med torpen Sättran, Habbestorp, Spånga, Priartorp och Lundtorp, alla i Gillberga socken, vidare de två gårdarna Räftefla i Husby Rekarne socken, Göttersta och Stav i Floda socken, Säby i Torpa socken, Smedsta i Hölö socken, Hacksta, Hjulsta och Hagby i Björkviks socken.

Utgångspunkten för vår redogörelse av arvstvisten taga vi i hertig Karls brev av den 30/1 1590.³ Det heter i detsamma, att Påvel Elfsson klagat inför hertigen över att klander och träta länge rått mellan honom och hans styvmor om hans »möderns jordegodtz och dess räntte så och lössörens arf». Det hade varit borta för honom i tjugosex år, men han krävde icke mer än tjugo års uppbörd av godsen. Därmed torde antydast, att Brita Olofsdotter varit död i tjugosex år och faderns omgifte med Anna Olofsdotter ingåtts sex år senare. Vi skola strax återkomma till denna fråga. Enär styvmodern tid efter annan uppskjutit all arvsuppgörelse, hade Påvel Elfsson måst anlita hertigens bistånd. Denne hade hänskjutit saken till »någre wåre gode män, som them emellen rättwisligen rätte och döme skulle». Dessa ha fällt utlåtandet, att Påvel och hans samsyster skulle i löst och fast tillträda arvet efter sin mor, vidare arvet efter sin fader och bortgångna helsyskon. De Påvel och hans helsyster tillkommande tjugoo årens ränta på mödernegodsen beräknades till 835 daler 3 marker 7 öre 19 penningar och deras lott i lösöret efter modern till 170 daler, vartill sedan kom moderns morgongåva, som belöpte sig till tio lödiga marker silver. Styvmoderns och hennes barns lott i godsen avkastade blott 242 marker 4 öre, och det var det enda, som stod till buds att ersätta Påvel och Ingel med. Därför upplät hertigen åt dessa två att njuta nämnda gods årliga ränta, tills dess de båda syskonen tillfyllest utfått sitt arv. Påvel efterläts vidare frihet och frälse på några gårdar, som tvenne hans (halv)systrar förbrutit under skatt, eftersom de tagit sig ofrälse män.

Detta innebar, att Påvel och Ingel trädde till all den i ättens ägo vid herr Elfs död befintliga jorden.

Det torde observeras, att hertigen i sitt brev talar om gode män, som tillsatts att döma i släkttvisten. Hertigen åberopar också deras i ärendet utgivna »dombref». Detta har utgivits flera år tidigare, än hertigens brev författades, såsom framgår av andra källor. I avkortningen för årliga räntan står hustru Anna antecknad för Varsta 1587—1589.⁴ Hon var tydligen bosatt där 30/1 1588, då hertig Karl be-

³ Hertig Karls registratur, RA.

⁴ Söd:s handl. 1587: 10, 1588: 7, KA.

viljade henne tre pund av den tionde, som föll i Gillberga.⁵ Sistanämnda år har hon dock säkert avflyttat, ty i frälse- och ruststjänstlängden för 1588 påförs »Påuell Elofsson till Huarsta» Varsta med de fem torpen jämte Räftefla.⁶

Detta innebär, att hertigens brev 30/1 1590 är att betrakta som ett relativt sent utfärdat konfirmationsbrev på det tydligen redan 1588 av de gode männen avgivna domslutet i arvstvist. De förut nämnda tjugo och tjugosex åren ha givetvis blivit nämnda av Påvel Elfsson vid hans supplikerande om att få ut sitt arv och legat till grund för 1588 års domslut. Moderns död skulle då ha skett 1562 eller eventuellt något tidigare, herr Elfs andra gifte gått av stapeln sex år senare.

Utslaget i arvsmålet framkallade naturligt nog bittert hat hos hustru Anna, hennes barn och mågar, vilka alla plötsligt funno sig bortkörda från gårdarna. Protokollet från ett förhör, hållet på Nyköpings hus »then 15 januari»⁷ — årtal saknas — låter oss uppleva något av den bittra stämningen. Påvel Elfsson klagade till sin svåger Joen skrivare, vilken besuttit ett hemman, som tillkom käranden och hans syster i arv efter deras föräldrar. Påvel hade där sått råg, men Joen hade »igänom försummelse lathit äthe rogen op och brent een stufwe op, som stodh opå samme gård». Joen nekade icke härtill, men sade, att Påvel av god vilja unnat honom gården, vilket motparten förnekade. Påvels tjänare vittnade, att Joen och Påvels styvmor bränt stugan, och att »Joen hade vtlofweet och vnsagt, att han skulle slå Påfwel Elefsson i hiel och taga hiertet af honom». »Sedan blef beslutet, att Påfwel skulle gifwe honom så monge penningar, som kunne honom medh rette för sin hustroes parter tilkomme, och Påfwel skulle seden behålle godzen».

Påvel Elfssons död 1597 medförde, att Räftefla, Stav och Säby övergingo till hustru Anna och den andra barnkullen.⁸ Därmed tog släktträtan en ände, ty allt omvittnar, att förhållandet mellan Ingel Elfsdotter och hennes man Joen Eriksson samt hustru Anna och hennes barn var det bästa tänkbara.

⁵ Söd:s handl. 1588: 7, KA.

⁶ Frälse- och ruststjänstlängder 14, KA.

⁷ Borgrätts- och gårdsrättsprotokoll 1539—1607, RA. Joen skrivare uppges i akten felaktigt vara Påvel Elfssons i stället för hustru Annas måg.

⁸ Att Säby innehafts av Påvel Elfsson framgår av avkortningen för frälsehemmanen, Västm:s handl. 1589: 2 b, KA. I 1594: 3 är blott efternamnet Elofsson oskadat, i 1599: 8 torde ha stått Nils Elofsson. Om Stav — och Göttersta — se Söd:s handl. 1590: 11. Påvel Elfsson är antecknad för gårdarna lång tid efter sin död.

Hustru Annas tillvaro blev tydligen av ganska ambulatorisk karaktär, efter det hon avflyttat från Varsta. Hennes namn knytes i första hand till Säby. Hon står påförd hemmanet i 1604 års frälse- och rusttjänstlängd⁹ och frinjöt detsamma.¹⁰ Åren 1606—1607 har hon uppenbarligen varit där bosatt.¹¹ Från den 3/5 sistnämnda år föreligger konceptet till en överlåtelsehandling, vari sonen Nils med sin moders samtycke avhänder sig Stav och Säby till sina svågrar Johan och Jöns Svensson.¹² Dessa ha sedan delat de båda gårdarna inbördes, så att Johan tagit Säby och Jöns Stav. Då Johan Svenssons hustru Margareta efter mannens död 1616 hastigt ingick omgifte med en hovslagare Måns Nilsson, och denne efter Margaretas död fortsatte att åbo Säby, slog hustru Anna emellertid larm. Vid februaritinget 1622 uppgav hon, att Säby var hennes morgongåvogods, som hon visserligen förut unnat sina döttrar men icke ville tilllåta, att den ofrälse Måns Nilsson innehade.¹³ Hon betitlas i tingsprotokollet »hustru Anna i Räftele», varmed hennes dåvarande hemort anges. Hon upplevde samma år, att Räftele såldes. Men hennes dagar voro då snart räknade. I Husby Rekarne sockens kyrkoräkenskaper samma räkenskapsår omtalas hon som död. I testamente efter henne gavs till sockenkyrkan fyra daler. Hon häftade vid sin bortgång i två dalers skuld till kyrkan.¹⁴ Hon ger intryck av att ha varit en energimättad och hårdför kvinna.¹⁵

9. Herr Elfs första barnkull

Hertig Karls förut vidrörda brev rörande arvet omtalar, att herr Elf i första äktenskapet fick sex barn. Av dessa torde tvenne ha dött i späda ålder. Deras namn ha icke gått till eftervärlden.

⁹ Frälse- och rusttjänstlängd 14, KA.

¹⁰ Västm:s handl. 1604: 4 a, KA.

¹¹ Västm:s handl. 1606: 4, 1607: 2, ingen landbo, frinjutning s. o. Det senare även 1605: 2, KA.

¹² Topographica 545, RA. Skriven på Räftele.

¹³ Renov. domböcker. Västm:s län 1 d, RA.

¹⁴ Husby Rekarne kyrkoarkiv L I: 1, ULA.

¹⁵ Rött nr 378, KA, har en kladdutskrift, där tre olika händer roat sig med att öva utskriften på ett brev »til . . . elskeligh kiere moder hustru Anna Olsdotter til Huarsta . . . sånligen sendandes». — Hon måste noga särskiljas från sin namne, som ägt ett skattehemman, Säby i Säterbo socken, som hon skänkte hertig Gustav eller Karl Filip — uppgifterna skifta — varför hon den 6/7 1607 fick livsfrihet för hemmanet (Västm. handl. 1610: 6 a m. fl.). Se om henne även Topographica 390—391 och Renov. domböcker för Södermanland 2—3, fol. 167 f. och 213, RA.

Av de övriga fyra torde *Olof Elfsson* ha varit den äldste, eftersom han underskrev jordskiftesbrevet med Jöran Johansson till Torp den 14/3 1572. Han framlevde en del av sitt liv på Torp, där han låg sjuk halvtredje år.¹ Han står 1573 upptagen för att vid Torp ha lyft tjugo marker penningar och 1582 för att ha lånat tre spann råg och två tunnor korn.² Han deltog i den förut omtalade våldgästningen på Gräfskeboda. Han efterlevde fadern men hade gått bort, då hertigens brev utfärdades 30/1 1590.

Önder Elfsson torde ha varit den andra i ordningen av bröderna, eftersom han 20/12 1574 gav skriftlig förbindelse att icke rygga skiftesbrevet mellan fadern och Jöran Johansson. Hans och broderns brev få nämligen förstas som tillkomna, allteftersom syskonen nådde mogen ålder. Han avled före fadern, heter det i hertigens brev 1590.

Påvel Elfsson blev stallmästare hos hertig Karl. Till de uppgifter om honom, som ovan lämnats, är att tillägga: Han erhöll 13/12 1594 frihet för sina landbönder från utgörande av skjutsfärder, gästning, dagsverken »och annedt sådanth», enär hans sätesgård var mycket förfallen, och han behövde sina bönders hjälp för att förbättra den igen.³ Den 23/9 1590 skänkte hertigen honom Fröslunda i Fors socken under frälse.⁴ Den 12/10 1592 bekom han ytterligare av hertigen en tomt i Nyköping, belägen östantill och bebyggd av framlidne slottsskrivaren Krister.⁵ Hertig Karls registratur har också 5/4 och 10/6 1595 uppgifter om en gård Hacksta i Husby Rekarne socken, som Påvel Elfsson fick i förläning. Det bevarade pergamentsbrevet har dateringen 10/7 1594.⁶ Stallmästaren hade menat sig ha börsrätt till Hacksta men kunde icke leda detta i bevis. Detta till trots förlänades han gården. Den gunst, som han njöt hos hertigen, framstår i sin klaraste dager i dennes skrivelse 7/5 1592. Då gjorde sig hertig Karl till Påvels böneman hos Nils Larsson (Cruus af Edeby), vilkens brorsdotter, jungfru Karin Andersdotter, Påvel Elfsson hade »willie och kärleck» till att äkta.⁷ Något äktenskap kom dock icke till stånd,⁶ och Påvel Elfsson avled ogift. Hans namn återfinnes under Uppsala mötes beslut 1593,⁷ och det möter i en mångfald and-

¹ Omnämnes i förut vidrörda protokoll från lagmanstinget och förlikningen 1609, se E 176, UUB.

² Familjepapper tillhöriga släkten Rosenhane. Räkenskaper 1571—1588, RA.

³ Hertig Karls registratur, RA.

⁴ Söd:s handl. 1591: 18, KA.

⁵ Sävstaholm perg., RA. Beakta anteckningarna på baksidan om hans sväger Joen Erikssons senare försäljning av gården till Anders Nilsson [häst].

⁶ Se Elgenstierna, a. a., 2, s. 130.

⁷ Confessio Fidei (tr. 1663).

ra akter i samband med uppgifter om hans lön, tjänstgöring hos hertigen och annat.⁸ I sitt Calendarium⁹ har hertig Karl den 20/9 1597 antecknat, att då »affsåmnade i Gudi Päll Elleffsån, min tro tienere. Gudh vpuecke kråppen till en saligh vpståndelse». I testamente efter honom skänktes en ox till Strängnäs hospital.¹⁰ Frälsnaturen hos Hacksta i Husby Rekarne och Fröslunda i Fors gick efter hans bortgång förlorad.¹¹

Ingel Elfsdotter blev gift med Joen Eriksson, vilken hörde till den s. k. knektadeln och i skölden förde en väpnad arm i silver och på hjälmen två vädurhorn.¹² Äktenskapet har ingåtts före 4/6 1595, då mannen från »Mossne» socken i Österbotten sânt sin hustru »Ingell Eloffssdotter» ett brev.¹³ Hon var då bosatt i Lista socken och by på Västra Rekarne. Brevet handlar huvudsakligen om gårdens skötsel, och brevskrivaren förmodar, att hustrun kunde få hjälp av sina bröder Påvel, Måns och Nils jämte andra. Efter Påvel Elfssons död 1597 tillföll hustru Ingel all den släktens jord, som brodern innehaft, med undantag för Räftefla, Stav och Säby, vilka gårdar hustru Anna och herr Elfs andra barnkull tydligen vid arvskiftet efter Påvel sent om sidos åtkommo. Varsta blev Joen Erikssons sätesgård, till vilken han i fortsättningen skrev sig. Han fortsatte striden om Gräfssebodaarvet. Det var också han, som fick vara med om slutuppgörelsen i arsvivsten 18/8 1609.¹⁴ Att fred då åstadkoms var i första hand Johan Jöransson Rosenhanes förtjänst. Åtskilliga av hustru Ingels arvegods berättas i detta sammanhang ha gått förlorade. Utredning om hur därmed förhöll sig hör närmast till ätten Sölverarms historia och finna vi ingen anledning att i detta sammanhang gå närmare in på. Med namnet Sölverarm nobiliserades nämligen makarnas son Påvel.¹² De två andra barnen, Elof och Kristina, kallade sig Wädurhorn.¹² Dottern gifte sig med Tuve Tuveesson Höke-

⁸ Se exempelvis Hertig Karls registratur 21/1 1595 (tjänstgöring), RA; För-läningsregister 20 (tiondeförläning och lön), Söd:s handl. 1581:4, 1592:2, 1594:5 (tiondeförläning, lön och present av hästar), KA.

⁹ *Calendaria Caroli IX*, utg. av A. Lewenhaupt 1903.

¹⁰ Söd:s handl. 1599:9 b, KA.

¹¹ Söd:s handl. 1598:17, årliga räntans förökning, KA.

¹² Se om honom och hans släkt Elgenstierna, a. a., 8; s. 120, och 9, s. 99—100 samt J. A. Almquist, *Frälsegodsen*, 2, passim. Hustruns namn Ingel skall, enligt av professor J. E. Almquist lämnad upplysning, vara kortform för Ingegärd, icke för Ingrid. Hon förekommer dock hos Elgenstierna med sistnämnda namn. Se vidare not 15.

¹³ *Biographica* S 102 b, Sölverarm, RA.

¹⁴ E 176, UUB.

flycht,¹⁵ och i dessas händer hamnade Varsta säteri. Kvartermästaren Joen Eriksson avled tydligen senast 1630, hustru Ingel levde ännu 1639.¹²

10. Herr Elfs andra barnkull

Måns Elfsson kan förmodas ha varit den äldste sonen i herr Elfs andra barnkull. Han omnämnes av svågern Joen Eriksson i dennes brev från Österbotten 4/6 1595, och brevöfvertäflaren förutsätter, att Måns är tillfinnandes i Gillberga. Nästa livstecken från honom härrör från Hertig Karls slaktarbänk, som trycktes 1617. »Måns Elofsson Hiort» står där upptagen bland de i landsflykt drivna »Ko.Mtz. befallningz män och tienerer». Flera akter förråda, att hans uppehålls-ort var Danzig. Den 12 juli 1618, »nyie Calender», har han däri- från sänt välbördig Anders Jöransson ett brev.¹ Han titulerar sig i detta »till Huarsta och Säby, Kon: M: till Polen och Suerige hoff- juncker». Han hade förnummit, att adressaten bekommit Jöran Clas- sons dotter på Biby (i Gillberga) till äkta, och ville ha närmare besked om vilka av dennes barn, som fortfarande voro i livet och vilka som voro döda. »Iagh ähr så gått som vpfödd medh de gode jungfrur och dåch ingendera sett sedan 22 ähr». Det betyder, att han lämnat hemmet 1596. Hans förbindelse med det hade tydligen varit dålig, ty till det han önskade besked om hörde, ifall brodern Nils levde och vem som nu bodde på Varsta. Från 1619 härröra tven- ne andra vittnesbörd om honom.² Som svar på ett hans eget brev har Claus Slatte tillskrivit honom från Danzig den 2/8 och meddelat tidender av politisk natur. Eftersom brevet avsändes från Danzig har Måns Elfsson då befunnit sig på annan ort. Den 31/8 1619 har han återvänt till staden. Då uppsatte nämligen »Claus Slatte till Slatte-

¹⁵ J. A. Almquist, Frälsegodsens, 2, s. 690. Elgenstiernas uppgifter om ätten Hökeflycht, 3, s. 785 ff. — där Joen Eriksson felaktigt begåvas med för- namnet Sven — måste kompletteras med J. E. Almquist, Adliga ätten Höke- flycht före introduktionen på riddarhuset år 1634 (Släkt och hävd 1956, s. 16 ff.) och de lika viktiga akterna S 124 f, UUB, som höra till Rosen- haneska samlingen och berätta om Varsta öden, sedan det kommit i Höke- flychts ägo. Om den hos Elgenstierna, a. a. 3, s. 785, omnämnda Dordi »Olofsdotter», se här föreliggande artikels fortsättning, kapitlet om herr Elfs andra barnkull.

¹ Avtryckt i SAT 1 (1879—1888). Se vidare till bakgrunden av detta brev B. Broomé, a. a., s. 26 ff.

² Strödda historiska handlingar 24, RA.

fårssa, Måns Iffuerson till Korssnäss och Måns Eloffsohn till Hua-resta» i Danzig gemensamt en skrivelse. De meddelade de icke namngivna adressaterna, att de haft besök av välbördig Johan Bagge, som »många legenheter oss berettatt ifrån herrar och gode wänner». De hade satt tro till hans ord och bådo nu brevmottagarna, att de också skulle lita på vad Johan Bagge vid sin återkomst hade att förtälja från brevskrivarna. Av de under brevet satta sigillen har Måns Elofssons initialerna M. E. och vapenbilden, den framspringande hjorten. Det finns ingen anledning förmoda annat, än att han också är att igenkänna i den »Mans Ilfsson», vilken står upptagen bland de »luttersche» och tillhörde dem, som voro »afwekne utur Sverige i K. Carl den 9:des tijdh». Namnlistan kan dateras till början av 1620-talet.³ Men därmed försvinner Måns slutgiltigt ur vår synkrets. För den händelse, att han icke i landsflykten ingick äktenskap och fick manliga avkomlingar, dog tydligen ätten Hjort av Vilsta ned honom ut på svärdssidan.

Nils Elfsson omnämnes likaledes i svågerns brev 1595 och förut-sattes då vara till finnandes i Rekarne. Han har — möjligen 1596 — supplikerat om att förlänas »en gårdh, som hans fader fader haf: r ått, Wiresta (!) i Fors sokn», jämte »Åholm i Wilåtingen», en icke namngiven gård i Helgesta och »Kijlsta i Skillinge sochn i Oppundh».⁴ I en odaterad supplik, vars innehåll dock förråder, att den icke kan ha skrivits så synnerligen lång tid efter halvbrodern Påvels död 1597, har han vänt sig till en Karl Jönsson.⁵ Han förklarar i denna böneskrift, att mellan honom och hans svåger (Joen Eriksson) förhöll det sig så, att »de jolegoss, som min halff broder haffuer brukatt», de voro Nils mödraarv och icke ärvda på fädernet. Hans moder hade blivit trängd ifrån dem efter hans faders död och icke nju-tit till en pennings värde av »arfue gårdar». Han hemställde, att han skulle räknas närmast till att göra rusttjänst för dem. Uppgifterna i hans suppliker få tagas med en god nypa salt.

Nils brukade under en del år skattehemman i Skyllinge by i Torpa socken.⁶ Hans namn är också knutet till Säby.⁷ Först och sist var han dock efter brodern Påvels död 1597 hemmahörande på Räftefla. Så

³ Strödda historiska handlingar 19, RA. Avtryckt och kommenterad av E. Anthoni i FHT, 27, 1943.

⁴ Ing. kansliarium 11, RA.

⁵ Biographica 102 b, Sölfverarm, RA.

⁶ Västm:s handl. 1606: 4, 1607: 2, 1609: 1, 1610: 6, KA, möjligen ännu längre.

⁷ Västm:s handl. 1599: 8, KA. Se vidare nedan.

1606, då han var löjtnant under Per Svenssons fana,⁸ och 1607, då han i förut omnämnda överlåtelsehandling till sina svågrar skriver sig »Nills Eloffsson till Reffzla».⁹ Han är också skriven där i Husby Rekarne hjonelagslängd 1609.¹⁰ I marginalen har vid hans namn antecknats, att han intet ville utgöra, enär han var friboren. Eskilstuna gårdsräkenskaper 1610 förmåla, att han då lånade en halv tunna strömming, »när det war brunnet för honom». Då han i juni månad 1612 gästade samma gård var han fänrik under ryttarna.¹¹ Till vapensynen 4/9 1615¹² kunde han för sjukdoms skull icke inställa sig, utan en hans dräng red hästen. Den kunde icke gillas. »Tå sades han hade icke myckett i förråd eller godz att lita på». Är han identisk med den Nils, som 1620 i årliga räntan står antecknad för Skyllinge, så är detta den sista uppgiften om honom.¹³ Han var gift med en Lisbetta, som omtalas ha dött mellan 8/3 1609 och 28/2 1610. Hon var syster till den Karin, prästhustru i Torpa, som tydligen med livet fick sona ett med skrivaren på Gripsholm, Nils Knutsson, begånget horsbrott. Hustru Lisbetta hade själv varit misstänkt för delaktighet men blev frikänd post mortem.¹⁴

Av makarnas barn äro fyra döttrar kända, Anna, Margareta, Karin och Brita. De sålde Räfte till Jesper Andersson (Cruus af Edeby). Tvenne köpebrev utfärdades, som bevarats i flera kopior.¹⁵ Blott systrarna Annas och Margaretas brev är daterat, den 11/9

⁸ Söd:s handl. 1601: 11, avkortn. för de två sätesgårdarna i Räfte, KA.

⁹ Topographica 545, RA.

¹⁰ Söd:s handl. 1609: 5, KA.

¹¹ Söd:s handl. 1610: 16, 1611: 13, KA.

¹² Älvsborgs lösen 4, KA.

¹³ Västm:s handl. 1620: 1 a, KA.

¹⁴ Se M. Collmar, Den äldre vasatidens prästerskap i Torpa pastorat på Västra Rekarne (PHT 1956). Utöver den rättelse, som stod införd i PHT samma år, s. 199, vill förf. här ha tillagt med särskild hänsyftning på noterna 58 och 69 samt därtill hörande text: Som student i Dorpat har Nicolaus Nicolai Prytz Torpensis dedicerat sin 1634 tryckta disputation De materia coeli till bl. a. farbrodern Laur. [Benedicti] Prytz, kyrkoherde i Tumbo, och sin morbror Israel N[icolai] Rhecarlius, kyrkoherde i Bälinge (B. Löw, Sörm-länningar och nerikingar vid akademien i Dorpat under 1600-talet, Söd.-Nerikes nations majhälsning, 22, 1949, nr 66).

¹⁵ Topographica 397, RA, och Byten före 1655, nr 57, KA. Försäljningen uppges i breven ha skett på enhälligt råd av farmodern, fastern, morbrodern och flera släktingar och vänner. I sistnämnda aktsamling omtalas också, att deras halvkusin, majoren Pål Jonsson Sölfverarm till Varsta, den 14/1 1636 för sin bördsrätt i gården bekommit en häst, en sadel och försäkran om fyra tunnors årlig ränta från Räfte.

1622. Säljarna erhöillo 350 daler var, så att hela summan uppgick till 1400 daler. Av namnens placering på den ena handlingen torde man kunna utläsa, att Anna var gift med en Erik Gudmundsson och Margareta med en Thomas Josefsson. Karin och Brita ha tydligen varit gifta med de i nedan omförmälda processer uppträdande Karl Karlsson regementsskrivare och Dirik [Kristoffersson] kaplan vid Gripsholm, men vilken som varit gift med vilken har icke kunnat utrönas.¹⁶

Vid Villåttinge häradsting 2/10 1623, 28/1 och 8/5 1624 infann sig Erik Gudmundsson från Idö i Jäder, »ryttare under Sudhermanne phanen», och uppvisade köpebrev samt fick fasta på gården Sundby i Dunkers socken, vilken de fyra systrarna voro bördemän till efter sin salig farmor. Ryttaren hade löst till sig arvslotterna och slutordnade nu ärendet, så att han blev ägare till de sex öreslanden jord.¹⁷

¹⁶ Karl Karlsson levde ännu 1641, se B. Waldén, Askers och Sköllersta tingslag (1949), s. 201. — För kaplanen, sedermera kyrkoherden i Tumbo herr Diriks räkning, beakta U. Nygren, Katarinakyrkoherden Petrus Diderici Arenbechius' släkt och härkomst (Släkt och hävd 1954, s. 20 ff.), där det uppvisas, att mellan de båda männen icke förelåg någon släktskap. — Örebro läns häradsdombok 20 fol. 178, ting Villåttinge 27/9 1658, RA, har uppgift, att arvs längd efter Erik Gudmundsson upprättades 1638, och att han efterlämnade en dotter Anna, gift med Mr Hillebrandh Möller. Denne var styvmåg till dåvarande kyrkoherden i Stenkvista, Andreas Suenonius Örebroensis, gift med Maria Eriksdotter, som var moder till Möllers hustru. Erik Gudmundsson skulle alltså varit gift tvenne gånger. På prästmännens gravsten i Stenkvista kyrka med årtalet 1622 uppges hans hustrus namn ha varit Maria E. D. Rostadia (E. Bohrn, Stenkvista kyrka, Sömländska kyrkor, 46, 1944). I N. Aurelius, Strengnäs stifts herdaminne (1785), s. 462, och K. A. Hagströms arbete med samma titel, 3 (1899), s. 647, förklaras, att denna Maria Rostadia varit dotter till »spökprästen» i Sköldinge och före sitt äktenskap med Andreas Suenonius gift med dennes företrädare i kyrkoherdetjänsten i Stenkvista, Andreas Joannis. Hon uppges vidare ha avlidit först 1691. Här måste föreligga åtskilliga förväxlingar av personer. Artikelförfattaren vill ha tillagt, att de på skilda håll tryckta uppgifterna om »spökprästen» i Sköldinge, Ericus Andreae Rostadius, ur personhistorisk synpunkt lämna åtskilligt övrigt att önska.

Vid Villåttinge ting 25/10 1634 kärade hustru Anna, Erik Gudmundssons hustru i Sundby i Dunker. Hennes man befann sig sedan flera år tillbaka i fiendeland (Söd:s häradsdomb. 2, RA). I en odaterad supplik har Margareta Karlsdotter, dotter till framlidne regementsskrivaren vid Närke och Värmlands regemente, Karl Karlsson, som vid sin död varit i tjänst omkring 48 år, bl. a. omnämnt, att tvenne hennes bröder stupat för riksens fiender såsom också hennes »modherfadher, öfwersten (!) sahl. Nills Eloffsson Hjort» (Militaria. Ansökningar . . . Civilstaten. Krigskommissarier m. fl. A—D., RA). De här refererade uppgifterna anträffades först sedan uppsatsen förelåg i korrektur.

¹⁷ Renov. domböcker för Södermanland 1 a—b, RA.

Vid Strängnäs rådstuga tilltalade 6/3 1625 Erik Gudmundsson, Dirik kaplan och Tomas Josefsson borgaren Per Olofsson vid Torget om resten på köpesumman för en gård, vilken den sistnämnde hade tillhandlat sig av släkten.¹⁸ Kärandena hade av köparen den 24/2 1616 bekommit 40 daler och utlovats resten till följande år. Handskriften hade emellertid förkommit och först nu letats tillrätta. Det resterande beloppet betalades nu. Med största säkerhet rörde affären samma gård, som Paulus Magni 1541 tillhandlade sig i Strängnäs.

Dordi Elfsdotter benämnes i ovanberörda protokoll från Villåttinge härad Olofsdotter men säges samtidigt vara faster till Erik Gudmundssons hustru. Det är icke enda gången i släktens historia, som namnen Elof och Olof förväxlas med varandra. Dordi hade löst till sig en del lotter i Sundby men avstod från dem. Som Dordi Elfsdotter Hjort och änka efter Kristoffer Tuveesson Hökeflycht sålde hon 10/6 1642 frälsegården Skinstorp i Regna socken och Valla i Flistads socken för 300 daler till sin svåger Tuve Tuveesson Hökeflycht, varvid hon betingade sig rätten att kvarbo till döddagar.¹⁹ Köparen var gift med hennes halvsystems dotter, Kristina Joensdotter Wädurhorn.

*Margareta*²⁰ och *Kristina Elfsdöttrar* blevo gifta med de båda bröderna Johan och Jöns Svenssöner Rham, som voro bördiga från Ekeby säteri i Torpa socken.²¹ Johan, som blev gift med Margareta, ha vi förut mött som Joen skrivare. Han avancerade sedan till fogde i Tierp, Rasbo och Norunda härad i Uppland och är som sådan känd 1605—1609 och 1615—1616.²² Sistnämnda år avled han. Han var bosatt på Storgården i Skillinge²³ och Västersäby²⁴ i Torpa soc-

¹⁸ Strängnäs stadsarkiv A I: 2, ULA.

¹⁹ J. A. Almquist, Frälsegodsens, 3, s. 398 och 997 f.

²⁰ Namnet påträffat endast i Västm:s handl. 1616: 6 b, Torpa sockens tiondelängd: »H. Margareta i Wester Säby», KA.

²¹ Se M. Collmar a. a. i PHT 1956. Ett detaljerat klarläggande av hur det förhöll sig med säteriets jordkomplex och medlemmarna av släkterna Rham, Brask och Häst återstår ännu. Till problemet Häst, se M. Collmar, En stallmästares jordafärd (Sörmlandsbygden 1958).

²² J. A. Almquist, Lokalförvaltningen, 4, s. 109.

²³ Västm:s handl. 1607: 2 och 1609: 1 med uppgifter om hans rusttjänst för Skillinge och Karl IX:s avslag på fortsatt frälsefrihet, KA. Se även Rött Nr 378, ibid. med ett 1618 avgivet intyg om den då bortgångne f. d. fogden Jogan Svensson.

²⁴ Uppgifterna flöda rikligen. Se exempelvis Älvsborgs lösen 1613, vol. 42, Västm:s handl. 1613: 12, 1614: 5, 1615: 2, KA.

ken, på sistnämnda gård firades 1616 hans gravöl.²⁵ Änkan ingick omgifte med en hovslagare Måns Nilsson, som var bosatt på Säby, mot vilket hustru Anna, hans svärmöder, reste klander vid februari-tinget 1622.²⁶ Hon framhöll då, att hennes dotter i sitt första äktenskap haft en frälseman. Hovslagaren var däremot ofrälse, och till en sådan ville hustru Anna icke efterlåta sitt morgongåvegods. Av protokollet framgår, att Måns Nilsson haft barn med Margareta Elfsdotter, men såväl barn som moder synes ha avlidit innan tinget.

Jöns Svensson Rham, som i akterna ofta förväxlas med sin broder, fick 31/7 1611 av Karl IX och 2/10 1614 av Bengt Sparre brev, att han tjänat under adelsfanan men skadat en arm och hemförlovats. Han befinnes 1622—1632 åter ha tjänstgjort vid Upplands regemente. Han ålades 16/11 1636 av Svea hovrätt att bevisa släkten Rhams adelskap, vilket han icke gjorde, varför hustruns arvegods Stav dömdes under skatt.²⁷ Tvenne suppliker finnas bevarade av honom från senare år.²⁸ Den ena presenterades myndigheterna 23/6 1638, den andra föranledde ett den 31/7 1644 daterat kungligt brev, vari han benådades med livsfrihet på Gålvasta gård i Tensta socken i Norunda, vilken han ägde och åbodde ännu 3/1 1653.²⁹ Hans hustru Kristina Elfsdotter var död redan vid den första supplikens författande. Då han skrev den andra böneskriften hade han ingått omgifte. De tre sönerna i det första äktenskapet hade alla valt militärens yrke. Vid den andra supplikens författande hade löjtnant Elof Rham och kapten Sven Rham stupat. Överlevande var blott löjtnant Johan Rham. Deras över 70 år gamle fader titulerade sig i böneskriften domare i Norunda härad.

11. *Kyrkoherde Petrus Pauli i Floda*

Några rader böra väl till sist ägnas den son, som Paulus Magni hade med sin de ja.

²⁵ Ren. domböcker för Västmanland 1 d, ting i Västerrekarne 6/12 1616, RA. Båda bröderna nämnas där, liksom halvbrodern Nils Brask och Joen Eriksson till Varsta.

²⁶ Västm:s handl. 1616: 6 a, änkan antecknad för Säby, 1617: 4 a omtalas Måns Nilsson omgift med »Johan Simonssons (!) efterlefuerska», KA. Tingsprotokollet återfinnes i Ren. domböcker för Västmanland 1 d, RA. Mot den ofrälse Måns Nilssons brukande av Säby som sätesgård gjordes under många år anmärkningar, se Västm:s handl. 1618: 6, 1619: 7, 1620: 1, KA.

²⁷ Svea hovrätts arkiv. Liber causarum 78, RA.

²⁸ Biographica R 1 b, Rham, och S 102 b, Sölfverarm, RA, med mannens suppliker och olika myndigheters med anledning härav lämnade uppgifter.

²⁹ J. A. Almquist, Frälsegodsen, 1, s. 636.

Petrus Pauli omtalas som son till Paulus Magni icke blott vid det tillfälle, då han presenterade testamentsguldet efter sin fader. I conceptet till Nils Elfssons och hustru Annas överlåtelsehandling 3/5 1607 kallas han av Nils »min käre faderbroder». Han efterträdde sin fader som kyrkoherde i Floda och förblev i befattningen till 1608 eller 1609, då han avgick som emeritus. Han hade före 25/1 1581 köpt en gård Vännevad i Vingåkers socken och före 16/7 1586 Södra Grangärde i Floda, för vilka han ovan angivna data av hertigen utverkade skattefrihet.¹ Han var gift 1) med Margareta Henriksdotter, dotter till Henrik skräddare i Arboga,² 2) med Malin, som förut varit gift med fogden Matts Alänning. Genom hertigens brev 2/6 1605 överflyttades den förut för fogden och hustru Malin gällande skattefria upplåtelsen av kronogården Flackersta i Fors socken att gälla henne och hennes andre man.³ Nytt brev för herr Petrus utgick 12/2 1609.⁴ Då andra kontributionslängden för Älvsborgs lösen skrevs ut var herr Petrus död.⁵ Hustru Malin nämnes sista gången i 1621 års räkenskaper.⁶

Någon släktskap mellan ätten Hjort av Vilsta och andra samtida, som burit släktnamnet Hjort eller fadersnamnet Elofsson, Elefsson eller Elfson, har icke kunnat spåras. Åtskilliga Elfsöner omtalas ju under vasatiden, och artikelförfattaren har haft uppmärksamheten fäst på saken, enär ju släktskap kunnat misstänkas. Men, som ovan sagts, några bryggor, som lett över åt det ena eller andra hållet, ha icke påträffats.

¹ Hertig Karls registratur, RA, och Söd:s handl. 1595: 18, KA, där nytt brev av 30/9 1595 förekommer, gällande livstidsfrihet på Grangärde för herr Per och hustru Margareta.

² Stockholms stads tänkeböcker 1576—1578 (1943), s. 132, där prästmannen 1/3 1576 dock felaktigt benämnes Påvel. Vid processens fortsättning i Arboga av herr Pers svärson och efterträdare i Floda, Paulus Laurentii, den 3/7 1613 och 28/2 1614 förekommer rätt namnuppgift. Den djäkne Påvel Davidsson, som vid samma stads rådsturätt vittnade 9/10 1600 och uppgavs vara född i Floda socken och prästens systerson där, kan av ålderskäl näppeligen vara en dotterson till Paulus Magni. Möjligen var han systerson till Paulus Laurentii, som då var kaplan i Floda (Arboga stadsarkiv A I: 2, 3).

³ RR. Om Matts Alänning, se J. A. Almquist, Lokalförv., 4, s. 159, där dock gården felaktigt uppges belägen i Forssa socken. Felet återgår på RR.

⁴ Söd:s handl. 1611: 13, KA.

⁵ Älvsborgs lösen 62, KA.

⁶ Söd:s handl. 1621: 1, KA.

Personregister till Magnus Collmar: Ätten Hjort av Vilsta

- Ambrosius, slottskaplan i Eskilstuna 55
 Anders Jönansson, se Stiern
 — Nilsson, se Häst
 — Ragvaldsson, se Stubbe
 Andreas Joannis, kyrkoherde i Stenkvista 89
 — Suenonis Örebroensis, kyrkoherde i Stenkvista 89
 Anna Eriksdotter, g. m. Hillebrand Möller 89
 — Månsdotter, se Svinhuvudsläkten, äldre
 — Nilsson, se Hjort av Vilsta
 — Olofsdotter, g. m. Elf Pauli 56, 80—83, 85, 91, 92
 — — i Säby i Säterbo sn 83
 Arenbeckius, Petrus Diderici, kyrkoherde i Katarina (Sthlm) 89
 Bagge (af Boo), Johan 87 (balk), Birger Rörriksson, riddare 61
 (Bielkenstierna), Hans Classon, riksråd 64
 Birger, slottskaplan i Eskilstuna 55
 — Rörriksson, se Balk
 Brask, Hans, biskop i Linköping 58
 — Nils Hansson i Ekeby i Torpa sn 91
 Brita Månsdotter, se Frille
 — Nilsson, se Hjort av Vilsta
 — Olofsdotter, g. m. Elf Pauli 56, 68, 70, 71, 73, 79, 81, 82
 (Bååt), Erland Pedersson, kyrkoherde i Sorunda 66
 (Bölja från Uppland), Elsa Nilsson, g. m. Måns Persson (Silfversparre) 69, 72
 (—) Engelbrekt Larsson 64
 (—) Märta Nilsson, g. m. Jöran Johansson (Rosenhane) 69, 71—73, 79
 (—) Nils Tomasson 69, 70, 72
 Claes Åkesson, se Tott
 Claus, bårdskärare i Strängnäs 64
 (Cruus af Edeby), Jesper Andersson, landshövding 88
 (—) Karin Andersdotter, g. m. 1) ståthållaren Samuel Nilsson till Hessle, 2) kammarjunkaren Frans Henrik Wackerbarth 84
 (—) Nils Larsson 84
 David Persson, fogde 74
 Didericus Christophori (Dirik Kristoffersson), slottskaplan på Grips-holm, kyrkoherde i Tumbo 56, 89, 90
 Dordi Elfsdotter, se Hjort av Vilsta
 Elf Pauli, se Hjort av Vilsta
 Elsa Nilsson, se Bölja från Uppland
 Engelbrekt Larsson, se Bölja från Uppland
 — Petri, kyrkoherde i Årdala 75
 Erik av Pommern, konung av Sverige, Danmark och Norge 55, 56
 Erik XIV, konung av Sverige 64, 74, 75
 Erik Arvidsson, skaffare vid Mariefreds kloster, fogde, kyrkoherde i Fogdö 59, 60
 — Gudmundsson, ryttare 56, 89, 90
 — Karlsson, se Vasa
 — Pávelsson, frälseman 63
 Erland Pedersson, se Bååt
 Eskil Mikaelsson, kunglig kamrerare 59
 (Folkungaätten, oäkta grenen), Gregers Bengtsson, riddare, riksråd 57, 73
 (Frille), Brita Månsdotter, g. m. 1) Kettil Håkansson (Hväsing), 2) Per Olofsson 68—70
 Gregers Bengtsson, se Folkungaätten, oäkta grenen
 Gustav I, konung av Sverige 54, 58—67, 69, 75, 76, 79
 Gustav II Adolf, konung av Sverige 83
 Hans, klockarpräst i Lilla Malma sn 61
 — Classon, se Bielkenstierna
 Henrik, skraddare i Arboga 92
 Hince Jonsson, se Svinhuvudsläkten, äldre
 Hjort av Vilsta, släkttavla 56
 (—) Anna Nilsson, g. m. Erik Gudmundsson 56, 88, 89
 (—) Brita Nilsson, g. m. antingen Didericus Christophori eller Karl Karlsson 56, 88, 89
 (—) Dordi Elfsdotter, g. m. Kristoffer Tuve-son Hökeflycht 56, 80, 90
 (—) Elf Pauli, landsprost i Strängnäs stift 54—56, 59, 62, 65—68, 70—83, 85, 86
 (—) Ingel Elfsdotter, g. m. Joen Eriksson (Sölfver-arm) 56, 80—82, 85, 86
 (—) Karin Nilsson, g. m. antingen Didericus Christophori eller Karl Karlsson 56, 88, 89
 (—) Kristina Elfsdotter, g. m. Jöns Svensson Rham 56, 80, 90, 91
 (—) Margareta Elfsdotter, g. m. 1) Johan Svensson Rham, 2) Måns Nilsson 56, 80, 83, 90, 91
 (—) — Nilsson, g. m. Tomas Josefsson 56, 88, 89
 — Måns Elfsson, konung Sigismunds hovjunkare 56, 80, 85—87
 (—) — Olofsson 55, 56, 58
 — Nils Elfsson, löjtnant 56, 63, 80, 82, 83, 85—89, 92
 (—) Olof i Lockmora 57, 73

- Hjort av Vilsta, Olof Elfsson 56, 72, 73, 75, 80, 84
 (—) — Öndsson, väpnare 55, 56
 (—) Paulus Magni, kyrkoherde i Floda 54—67, 75, 79, 90—92
 (—) Povel Elfsson, stallmästare 56, 73, 78—82, 84, 85, 87
 (—) Önder Elfsson 56, 72, 80, 84
 Hund, Elisabet, g. m. kapten Elof Joensson Wärdurhorn 56
 (Hväsing), Katarina Kettildsdotter, g. m. Nils Tomasson (Bölja från Uppland) 67, 69—71
 (—) Kettil Håkansson 68 (häst), Anders Nilsson, stallmästare 84, 90
 Hökeflycht, Kristoffer Tuvevesson 56, 90
 — Tuve Tuvevesson, ryttmästare 56, 85, 90
- Ingel Elfdsdotter, se Hjort av Vilsta
- Jesper Andersson, se Cruus af Edeby
 Joakim, slottskaplan i Eskilstuna 55
 Joen, slottskaplan i Eskilstuna 55
 — Eriksson, se Sölfverarm
 Johan Jöransson, se Rosenhane
 Jöns, smed, borgare i Strängnäs 63
 — husägare i Stockholm 63
 — Björ(n)sson, borgmästare i Strängnäs 63
 — Petri, prebendat i Uppsala 58
 — Stensson, se Örnklo
 Jöran Classon, se Stiernsköld
 — Hindrici, slottskaplan i Eskilstuna 55
 — Johansson, se Rosenhane
- Karin, se även Katarina
 — g. m. kyrkoherden i Torpa Johannes Joannis Gevalensis 88
 — Andersdotter, se Cruus af Edeby
- Karin Axelsdotter, se Tott
 — Knutsdotter, se Lillie af Ökna
 — Nilsdotter, se Hjort av Vilsta
 Karl Knutsson, konung av Sverige 57
 Karl IX, konung av Sverige 55, 74—76, 78—81, 83—85, 90, 91
 Karl Filip, hertig av Södermanland 83
 Karl Jönsson 87
 — Karlsson, regementskrivare 56, 89
 Katarina, se även Karin
 — helgon 58
 — Kettildsdotter, se Hväsing
 Kerstin, se Kristina
 Kettil Håkansson, se Hväsing
 Knut (Larsson?), se Lillie af Ökna
 Krister, slottsskrivare i Nyköping 84
 Kristina Elfdsdotter, se Hjort av Vilsta
 — Olofsdotter i Söderby, Näsuhulta sn 63
 — Persdotter, g. m. 1) Olof Arvidsson, 2) Per Jo(e)nsson 67, 69—72
 Krumme, Nils 63
- (Leijonhufvud), Sten Eriksson, riddare, riksråd 55
 (Liljeörn), Måns Ivarsson 87
 (Lillie af Ökna), Karin Knutsdotter, g. m. Måns Olofsson (Hjort av Vilsta) 56, 58
 (—) Knut (Larsson?) 58
 Lisbetta, g. m. Nils Elfsson Hjort (av Vilsta) 56, 88
 Lumpa, Jakob, borgare i Stockholm 63
- Magnus, hertig av Östergötland 65
 Malin, g. m. 1) Matts Alänning, 2) Petrus Pauli 56, 92
 Margareta Elfdsdotter, se Hjort av Vilsta
 — Henriksdotter, g. m. Petrus Pauli 56, 92
 — Karlsdotter, ryttarhustru 89
 — Nilsdotter, se Hjort av Vilsta
- Maria Eriksdotter, prästhustru i Stenkvista 89
 Marita, g. m. Erland Pedersson (Bååt) 66
 Matthias Marci, kyrkoherde i Vallentuna 59
 Matts Alänning, fogde 92
 Måns i Vilsta 55
 — Elfsson, se Hjort av Vilsta
 — Ivarsson, se Liljeörn
 — Nilsson, hovslagare 56, 83, 91
 — — på Aspeboda, se Svinhuvudsläkten, äldre
 — Olofsson, se Hjort av Vilsta
 — Persson, se Silfversparre
 — smed, fogde 61
 Märta Nilsdotter, se Bölja från Uppland
 Möller, Hillebrand, mästare 89
- Nils i Sundby 80
 — Elfsson, se Hjort av Vilsta
 — Karlsson på Sela, frälseman 57
 — Knutsson, skrivare 88
 — Larsson, se Cruus af Edeby
 — Tomasson, se Bölja från Uppland
- Olof i Lockmora, se Hjort av Vilsta
 — Arvidsson, frälseman, fogde 69—72
 — Elfsson, se Hjort av Vilsta
 — Henriksson, fogde 59
 — Jopsson, husägare i Strängnäs 63
 — Öndsson, se Hjort av Vilsta
- Paulus, präst 59
 — Laurentii, kyrkoherde i Floda 92
 — Magni, se Hjort av Vilsta
 Peder i Vilsta, smed 55
 — slottskaplan i Eskilstuna 55
 — Christiernsson, se Siöblad
 — Jo(e)nsson i Gräfseboda 70
 — Olofsson, borgmästare i Strängnäs 90

- Peder Olofsson, väpnare 69, 70
 — Svensson, anförare för en fänika 88
 Per, se Peder och Petrus
 Petrus Pauli, kyrkoherde i Floda 56, 65, 66, 91, 92
 Prytz, Laurentius Benedicti, kyrkoherde i Tumbo 88
 — Nicolaus Nicolai Torpensis, kyrkoherde i Västra Färnebo 88
 Påvel, se även Paulus
 — Gustav Vasas hovkaplan, trol. identisk med Paulus Magni (Hjort av Vilsta) 58, 59
 — Davidsson, djäkne 92
 — Elfsson, se Hjort av Vilsta
 — Persson, borgare i Stockholm 63
 Rahm, se Rham
 Rasmus Ludvigsson, sekr., genealog, krönikeskrivare 64, 67, 69
 Recarius, Israel Nicolai, kyrkoherde i Bälinge 88
 Rham, Elof Jönsson, löjtnant 56, 91
 — Johan Jönsson, löjtnant 56, 91
 — Svensson, skrivare, fogde 56, 82, 83, 90
 — Jöns Svensson, ryttare, häradsdomare 56, 80, 83, 90, 91
 — Sven Jönsson, kapten 56, 91
 Rosenhane, Gustav, v. president i Svea hovrätt 70
 (—) Johan Jöransson, ståt-hållare 73, 85
 (—) Jöran Johansson, ståt-hållare 69, 71—73, 84
 Rosenstråle, Brita, g. m. Pålvel Joansson Sölver-arm 56
 Rostadia, Maria Eriks-dotter, g. m. kyrkoherde Andreas Suenonius 89
 Rostadius, Ericus Andreae, kyrkoherde i Sköldinge 89
 Samuel Pålvelsson (?), se Svinhuvudsläkten, äldre
 Sante på Ekeby i Torpa socken, frälseman 57
 Sigismund, konung av Sverige och Polen 56 (Silfversparre), Måns Persson 69 (Siöblad), Peder Christiernsson, hövitsman 76, 77
 Slatte, Claus, ståt-hållare på Weissenstein 86
 Sparre, Bengt (Jöransson), ryttmästare 91
 Sten Eriksson, se Leijonhufvud (Stierna), Anders Jöransson 86 (Stiernsköld), Jöran Clason, riksråd 86
 Stok, Ulf, frälseman 57 (stubbe), Anders Ragvaldson, frälseman 57 (Svinhuvudsläkten, äldre), Anna Månsdotter 54
 (—) Hince Jonsson 54
 (—) Måns Nilsson på Aspeboda 54, 58
 (—) Samuel Pålvelsson (?) 54 (Sölverarm), Joen Eriks-son, regementskvartermästare 56, 73, 78, 82, 84—87, 91
 — Pålvel Jo(e)ansson, överstelöjtnant 56, 78, 85, 88
 Tomas Josefsson 56, 89, 90 (Tott), Karin Axelsdotter, g. m. 1) Ivar Månsson (Liljeörn), 2) Hans Classon (Bielkenstierna) 64 (Tott), Claes Åkesson, riddare, riksråd 67
 Varg, Olof, frälseman 57 (Vasa), Erik Karlsson, riddare, riksråd 57
 Wädurhorn, Elof Joansson, kapten 56, 85
 — Kristina Joensdotter, g. m. Tuve Tuve-son Hökeflycht 56, 85, 90
 Önder 55, 56
 — Elfsson, se Hjort av Vilsta (örnklo), Jöns Stensson i Lida 59

Autografsamlingar.

Fragment av ett stort antal både offentliga och enskilda arkiv förvaras spridda i olika av privatpersoner ägda autografsamlingar, hopbragta i äldre eller senare tid. Undertecknad är sysselsatt med att försöka samla uppgifter om sådana samlingar och mottager därför tacksamt alla upplysningar i ämnet.

Bertil Broomé

docent, adress: Krigsarkivet,
Stockholm 80

Medlemsavgiften i Personhistoriska Samfundet är kr. 15: — pr år
+ 70 öre för porto och uttages som postförskott för Personhistorisk
Tidskrift. Önskan om inträde anmäles till Samfundets sekre-
terare, docenten **BERTIL BROOMÉ**, Krigsarkivet, Stockholm 80.
Bokhandelspris för löpande årgång är kr. 18: —